

Lietuvos edukologijos universitetas
Socialinių mokslų fakultetas
Sociologijos ir politologijos katedra

Romena Tamulynienė

Gimtoji kalba kaip tautinio tapatumo išsaugojimo prioritetas
(trijų kartų išvalgos)

Magistro baigiamasis darbas

Studijų programa Ugdymo sociologija

Vadovė lekt. dr. Elena Kocai

Recenzentas prof. habil.dr. Algirdas Gaižutis

Vilnius, 2013

ROMENA TAMULYNIENĖ

**Gimtoji kalba kaip tautinio tapatumo išsaugojimo prioritetas
(trijų kartų įžvalgos)**

**Native Language as a Priority for Preserving National Identity
(Insights of Three Generations)**

Patvirtinu, kad MBD parašytas savarankiškai, nepažeidžiant autorinių teisių, visas MBD ar jo dalis nebuvo panaudotos kitose aukštosiose mokyklose.

(parašas)

Sutinku, kad MBD būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Lietuvos edukologijos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Sociologijos ir politologijos katedros studijų procese.

(parašas)

MBD vadovė lekt. dr. Elena Kocai

MBD siūlau _____ (įrašyti – siūlau ginti/ siūlau neginti)

(parašas, data)

MBD recenzentas prof. habil. dr. Algirdas Gaižutis

MBD siūlau _____ (įrašyti – siūlau ginti/ siūlau neginti)

(parašas, data)

MBD įregistruotas Sociologijos ir politologijos katedroje

Studijų programų koordinatorė Sandra Gruzdzevičienė _____

(parašas, data)

Turinys

Įvadas	4
1. Lietuvių tautinio tapatumo (lietuvybės) analizės teoriniai aspektai	9
1.1. Tautinio tapatumo apibrėžties paieškos.....	9
1.2. Lietuvių tautinį tapatumą atspindintys elementai, jų raiška ir kaita.....	17
1.3. Gimtosios kalbos ir tautinio tapatumo santykis: lietuvių kalba kaip lietuviybės požymis..	20
2. Lietuvių tautinio tapatumo (lietuvybės) išlaikymo galimybės globalizacijos kontekste	25
2.1. Iššūkių lietuvių tautiniam tapatumui	25
2.2. Pagrindiniai lietuviybės puoselėjimo ir išsaugojimo institutai.....	28
2.3. Kalbinės nuostatos ir savęs identifikavimas globalioje aplinkoje	33
2.4. Europos Sąjungos daugiakalbystės politikos kryptys.....	40
3. Lietuvių tautinio tapatumo išsaugojimo veiksniai: trijų kartų vertinimas	46
3.1. Tyrimo organizavimas. Informantų sociodemografinės charakteristikos	46
3.2. Lietuvių tautinio tapatumo išsaugojimo veiksnių analizė	48
3.3. Kalba kaip prioritetas tautinio tapatumo išsaugojimo veiksnys: trijų kartų nuostatos.....	60
Išvados	68
Literatūra	70
Santrauka	73
Summary	75
Priedai	78

Įvadas

Temos problema, aktualumas ir reikšmingumas. XX a. paskutiniame dešimtmetyje, antrosios nepriklausomybės laikotarpiu, prasidėjo gana intensyvūs tautinio tapatumo sociologiniai tyrimai. Ir nors M. Taljūnaitė, apibendrinusi akademinės publikacijos tautiškumo tema, teigia: „Pati tautinio tapatumo tema ir jo pažinimo įrankiai dar nebuvo (ir nelabai tėra) susiformavę kaip atskira tyrimų sritis“ (Taljūnaitė 2006: 17), vis daugėja bandymų įvairiais aspektais, įvairiais lygmenimis tirti tautinį tapatumą.

Lietuvos sociologai, Sąjūdžio laikotarpiu aktyviai atliekantys naujų socialinių judėjimų bei reiškinių tyrimus, neišvengiamai gilinasi ir fiksavo lietuvių tautinio tapatumo kaitą, formavimosi tendencijas. Sunku pasakyti, ar tai, kad kiekvienas jų paliesdavo tautinio tapatumo klausimus, atsižvelgdamas į savo ankstesnių tyrimų problematiką, ar tai, kad pati tautinio tapatumo tema ir jo pažinimo įrankiai dar nebuvo (ir nelabai tėra) susiformavę kaip atskira tyrimų sritis, sąlygoja gana įvairialypį tautinio tapatumo konstravimą sociologiniuose tyrimuose (Taljūnaitė 2006: 8).

Lietuvos tapimas Europos Sąjungos dalimi turėjo įtakos ne tik ekonominiams, politiniams, kultūriniais procesams, bet ir identifikacijai, sietinai su įvairiais tautinio tapatumo aspektais: labai padaugėjo internetinių ir kitokių diskusijų, leidinių, straipsnių, kuriuose diskutuojama lietuviško tapatumo esmė: kas yra tas lietuviškas tapatumas, iš ko jis susideda, ar mes jį prarandame, ar išlaikome. Tautinio tapatumo aspektu apžvelgiami įvairūs istoriniai tarpsniai: pradedant Brunonu, baigiant Lietuvos tūkstantmečio paminėjimu. Ir viešojoje, ir akademinėje erdvėje tautinio tapatumo, identiteto, Lietuvos įvaizdžio klausimai gana plačiai nagrinėjami.

Tautų ir jų kalbų likimui didelę svarbą turi savo tautinės (nacionalinės) valstybės buvimas. Tautinė valstybė paprastai nuolat rūpinasi tautos kalba – sudaromos normalios ir palankios sąlygos jai plėtoti, tirti ir mokyti bei mokytis, visokeriopai siekiama taip ugdyti kalbą, kad ji lengvai tenkintų visus ją vartojančios visuomenės ūkinius, medžiaginius ir dvasinius poreikius. Tačiau gimtoji kalba visiems brangi. Visos tautos stengiasi išsaugoti, ugdyti ir visapusiškai vartoti savo kalbą, ir tai yra kiekvienos tautos, kiekvieno žmogaus prigimtinė teisė (Keinys 2012: 19).

Lietuvos buvimas pasaulyje skleidžiasi konkrečia kalba, kuria reiškiasi savitas pasaulio pažinimo visuomeniškumas, istoriškumas ir kultūra (Balčius 2005: 20). Kalba yra sukaupusi didžiulį turtą, kurį mums rinko ir sukrovė dešimtys anksčiau gyvenusių kartų. Kalbininkas J. Balčikonis teigė: „Tauta į kalbą sukrauna savo dvasios turtus. Tai dorovinių vertybių saugykla, kurias atėmus, nebeliks ir pačios Lietuvos“ (Koženiauskiene 2005: 44).

Globalizacija, aprėpianti daugelį socialinių santykių dėmenų (kultūrinį, politinį, ekonominį), veikia daugelį visuomenės gyvenimo aspektų, taip pat ir kalbinį elgesį. Miestuose sparčiausiai vyksta kalbų pokyčiai, čia dažniau ir greičiau pereinama prie kitų kalbų ar kalbinių atmainų vartojimo (pavyzdžiui, nuo tarmės pereinama prie bendrinės kalbos). Dėl urbanizacijos miesto gyventojai linkę greičiau keisti savo kalbinę laikyseną, iš miesto gyventojų kalbos galima lengviau numatyti ir visos visuomenės kalbinį elgesį ateityje. Miestų sociolingvistinės situacijos tyrimai duoda mokslinį pagrindą valstybės kalbų politikos sprendimams ir sistemingam kalbų planavimui, todėl miestų gyventojų kalbų tyrimai itin aktualūs (Ramonienė 2010: 9).

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, išnykus priverstiniam uždaramui, mūsų kultūra tapo atvira kitų tautų kultūrų įvairovei. Deja, pastebėtina, kad daug svetimų kalbų žodžių pradėta vartoti be atrankos ir didesnio poreikio. Nesugebama atvirumo kitoms kalboms susieti su tautiškumu, gimtosios kalbos puoselėjimu ir saugojimu. Tuo pačiu veikiama kitų kalbų, ardoma gimtosios kalbos struktūra, smunka jos visuomeninis prestižas, nustojama sava kalba didžiuotis, branginti ją (Balčius 2005: 22).

Darbo tikslas – išštirti trijų kartų tautinius prioritetus: pasitelkus lyginamąją analizę atskleisti gimtosios (lietuvių) kalbos vaidmenį siekiant išsaugoti ir sustiprinti lietuvių tautinį tapatumą. Šiame magistro darbe bus analizuojamas tautinis tapatumas ir jo santykis su gimtąja kalba. Tiriama lietuvių tautinio tapatumo teoriniai aspektai, jo išlaikymo galimybės globalizacijos kontekste; dabartinis jaunimo ir vyresnių žmonių požiūris į tautinį tapatumą, lietuviybę ir su jais susijusias kultūrinės vertybes, lietuvių kalbą. Nagrinėjama, kokią vietą, informantų manymu, gimtoji kalba užima dabartiniame mūsų gyvenime, ar ji dar yra reikalinga mūsų visuotinės globalizacijos ir verslumo pasaulyje, ar ji neliks tik mūsų tarpusavio siauru komunikacijos instrumentu, ar neišstums jos sparčiai plintanti anglų kalba?

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti lietuvių tautinį tapatumą (lietuviybę) atspindinčius elementus, jų raišką ir kaitą mūsų visuomenėje.
2. Atskleisti lietuvių tautinio tapatumo išlaikymo galimybes integruojantis į pasaulinę erdvę.
3. Ištirti gimtosios kalbos ir tautinio tapatumo santykį, apibrėžti lietuvių kalbą kaip lietuviybės požymį.
4. Išnagrinėti kalbines nuostatas ir savęs identifikavimo problemas globalizacijos akivaizdoje.

5. Išanalizuoti lietuvių tautiškumo, lietuviybės, lietuvių kalbos kaip dorovinių vertybių sistemos svarbą asmenybės vertybinių principų formavimuisi.

6. Atlikti kokybinį tyrimą ir sužinoti trijų kartų vertinimą apie jų gimtąją lietuvių kalbą kaip pagrindinį tautinio tapatumo išsaugojimo veiksnį.

Ginamasis teiginys. Pagrindinis veiksnys, formuojantis lietuvių tautinį tapatumą, yra gimtoji lietuvių kalba. Kiti veiksniai taip pat yra svarbūs (geografinė padėtis, pilietybė, Lietuvos istorija, dalyvavimas Lietuvos politiniame gyvenime, auklėjimas), tačiau jų vaidmuo yra antraeilis. Pagrindinė priežastis, lemianti lietuvių tautos išnykimą, yra nutautėjimas, kalbos, papročių praradimas. Pagrindinės priežastys, lemiančios lietuvių tautos išlikimą, yra gebėjimas išsaugoti tautiškumą; Lietuvos istorijos faktai; lietuvių vieningumas.

Darbo objektas – trijų kartų žmonių tapatybės ryšys su gimtąja lietuvių kalba.

Teorinis tyrimo pagrindas. Tautiškumą sociologai nurodo kaip vieną iš pagrindinių ir asmeninio, ir socialinio identiteto šaltinių (Giddens 2005: 44). Šiuolaikiniame pasaulyje tarp kitų tapatumų tautinis yra vienas iš potencialiausių, t. y. turinčių galių. Todėl jo praradimas ar netekimas suvokiamas kaip galių netekimas. Asmens tautinis tapatumas tiriamas ne tik analizuojant jo pasirenkamą priskyrimą kam nors, bet ir aiškinantis nuostatas, kurios pasireiškia įžvalgomis ir rūpesčiais dėl tautiškumo, tautos išlikimo ir išnykimo. Nes tapatumas reiškia asmens prisiskyrimą kam nors arba saitus su bendruomene, o jos (bendruomenės) tvarumas savo ruožtu veikia ir kiekvieną jos narį. Neabejojama, kad tautinis tapatumas pastarąjį šimtmetį buvo ir tebėra vienas iš svarbiausių asmens socialinio tapatumo atmainų. Globalizacijos procesai naikina skirtumus, vienodina, bet ir suteikia daugiau saviraiškos, savikūros ir savęs priskyrimo, susitapatinimo, identifikacijos galimybių. Savo ruožtu kiekvienai kartai vis iš naujo iškyla savivokos ir pasirinkimo klausimas (Matulionis 2010: 69).

G. P. Murdock yra pastebėjęs, kad „kalbą svarbia žmogaus kultūrai daro tai, kad ji pati viena su savo išvestinėmis (pvz., raštu) gali duoti adekvačias komunikacijos priemones – ji viena įgyvendina papročių perdavimą, kultūros tęstinumą ir kaupimą, pačią socialinio paveldo egzistenciją. Jeigu tėvai neperduotų savo vertybių, vaikai turėtų individualius, o ne grupinius įpročius. Svarbiausia kalbos reikšmė socialiniam gyvenimui yra jos sudaroma galimybė kaupti ir parduoti kultūrą (Murdock 1993: 182).

Kalbos vaidmuo konstruojant ir plėtojant tautinį tapatumą yra išskirtinis. Sunku atrasti ką nors kita, kas būtų vienodai svarbus ir suvienytų visus tautinės, o ir politinės bendruomenės narius. Juk

kalba – neišvengiamai kiekvienam asmeniškai, ir visiems, kaip vienos bendruomenės nariams, yra artimas dalykas. Ji yra tam tikras mūsų psichologinio saugumo garantas: tai *tautiečio* jausmas, kylantis iš priklausymo kalbinei bendruomenei, kuri visada yra tauta ir dažniausiai valstybė (Zabarskaitė 2012: 24).

Darbo metodai:

1. Mokslinės, publicistinės ir statistinės literatūros analizė;
2. Kokybinis tyrimas – interviu su trijų kartų lietuviais. Interviu tipas – pusiau struktūruotas.

Darbo šaltiniai. Pasaulyje yra atlikta daug darbų ir tyrinėjimų apie tautinį tapatumą: ypač įdomūs darbai yra tokių autorių kaip E. Gellnerio (1996), N. Hartmano (1989), D. Lewiso (2002) ir kt. Iš lietuvių mokslininkų apie tautą, jos savimonę, tautos kultūrą, lietuvių kalbą ypač vertingi R. Koženiausienės (2005), R. Grigo (1995, 2001, 2003, 2004); šia tema rašė V. Pruskus (2004), apie valstybę rašė A. Juozaitis (2000). Lietuvių kalbą, jos santykį su tauta tyrinėja ir kiti autoriai: Z. Zinkevičius (2004), S. Keinys (2012), M. Ramonienė (2010) ir kt. Mokslininkai nurodo pagrindines tautiškumo ir kalbos vertybes, jų kaitą istoriniame kontekste ir padėtį šiuolaikinėje visuomenėje. Taigi šiame darbe bus remiamasi jų padarytais tyrinėjimais, išvadamis ir žiūrims, kiek jų įžvalgos aktualios šiandien.

Pagrindinės sąvokos:

Tautinis tapatumas (tapatybė) – nėra pati savaime egzistuojanti duotybė, o jos egzistavimą lemia tai, kiek ji yra naudinga ir būtina individams, kiek atitinka jų interesus. Tautinė tapatybė nėra statiška ir fiksuota. Ji sąlygoja tai, kaip grupė identifikuoja, apibrėžia, priskiria arba išskiria save iš kitų (Akstinavičiūtė, Petraitytė 2007: 15).

Tautiškumas – žmogaus priklausymas dvasinėms, idėjinėms ir tęstinėms vertybėms grindžiamai bendruomenei (Grigas 2007: 64) Tautiškumo sampratą praplečia tautiškumo principas, kuris „gali būti aiškinamas kaip tautos prigimtinių galių, dvasinės kūrybinės jėgos pasireiškimo ir jo savitesnių formų įteisinimas“ (Grigas 1995: 51).

Pilietiškumas – asmens priskyrimas valstybei su ja susijusiomis abipusiškoms priedermėmis bei įsipareigojimais. Pilietiškumas nusako žmonių bendravimo ir sąveikavimo kultūrą, sietiną su konkrečių socialinių problemų bei tikslų realizavimu ir su valstybės institucijų veikla (Grigas 2001: 282).

Tautinio tapatumo išsaugojimo veiksniai – pagrindiniais laikomi: gimtoji kalba, istorija, pilietybė, auklėjimas, kultūra.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro: įvadas, teorinė dalis su poskyriais, empirinė dalis, išvados, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, literatūros sąrašas ir priedai. Įvade trumpai pristatoma darbo problema, aktualumas, reikšmingumas, tikslas, uždaviniai, ginamasis teiginys, tyrimo metodologija, apžvelgiami literatūros šaltiniai ir pagrindinės sąvokos. Teorinėje dalyje analizuojama literatūra apie tautinę tematiką ir lietuvių kalbą, tiriami esminiai su tautine tapatybe ir lietuvių kalba susiję dalykai bei problemos. Antra dalis skirta sociologinio tyrimo rezultatų analizei ir interpretacijai. Joje atskleidžiamos ir palyginamos trijų kartų tautinės tapatybės ir gimtosios lietuvių kalbos orientacijos.

1. Lietuvių tautinio tapatumo (lietuvybės) analizės teoriniai aspektai

1.1. Tautinio tapatumo apibrėžties paieškos

Tapatumo sąvoka suprantama kaip asmens gebėjimas apibūdinti save, atsakyti į klausimą „kas aš esu“ ir gautus įvairius atsakymus suderinti tarpusavyje. Tapatumas – tai asmens savasties pajautimo būdas, tai „Aš, kaip ją refleksyviai supranta individas savo biografijos požiūriu“ (Leonavičius 1996: 29–30).

Šiuolaikinio identiteto individualizacijos ir procesualumo aspektą taikliai nusako sociologas A. Giddensas, identiteto kūrimą vėlyvosios modernybės sąlygomis apibūdindamas kaip dinamišką, refleksyvų, individualizuotą asmens savimonės kūrimo procesą. Identitetas, kaip refleksyvus asmens projektas, apima jo individualias praeities interpretacijas ir ateities lūkesčius, todėl asmens tapatumas nėra skiriamasis individo bruožas ar netgi jo turimų bruožų rinkinys. Tai yra Aš, kaip jį refleksyviai supranta asmuo savo biografijos pagrindu; šis Aš išlieka kintančiuose istoriniuose kontekstuose. Individualizaciją A. Giddensas nusako per pasirinkamo gyvenimo stiliaus vaidmenį identiteto konstravime, kaip keičiantį tradicijos nulemtą priskirtinės gyvenimos ir identiteto tęstinumą (Giddens 2000: 74).

Asmens tapatumas nusako žmogaus vientisumą, įprasmina jo gyvenimo kelio tikslus, padeda suvokti savo padėtį pasaulyje, todėl jis yra toks reikšmingas. Lietuviškas žodis „tapatumas“ turi tarptautinę atitikmenį – „identitetas“, kilusį iš lotynų kalbos žodžio „idem“ ir reiškiantį vienodumą bei tęstinumą arba išlikimą tuo pačiu. Kai kurie mokslininkai Lietuvoje šiuos terminus vartoja kaip sinonimus. Nepaisant tarp mokslininkų tebevykstančių debatų dėl to, ar tapatumas yra vientisas fenomenas, ar asmuo turi derinti įvairius savo tapatumo aspektus, aišku, kad tarp kitų tapatumų egzistuoja viena iš dramatiškiausių socialinio tapatumo sričių – tautinis tapatumas. Jis turi didelę įtaką kai kurių žmonių gyvenimo keliui ir net pasaulio istoriniams įvykiams. Dėl žmogaus lyties, amžiaus, išsilavinimo, įvairios tapatumo sritys asmeniui yra nevienodai svarbios. Kai kurios iš jų gali vyrauti, kitos yra foninės. Tos tapatumo sritys, kurios šiuo metu nėra svarbios, tam tikromis sąlygomis gali tapti aktualiomis. Tapatumas – tai rinkinys identifikuojančių požymių, kurių reikšmingumas priklauso nuo kiekvienai situacijai specifiško asmens santykio su kontekstu. Kalbant apie tautinį tapatumą konteksto pavyzdys galėtų būti tautine prasme homogeniška ar heterogeniška šeima, gyvenimas emigracijoje ar Tėvynėje, priklausymas tautinei daugumai ar mažumai ir t. t. Psichologiniu požiūriu asmens tapatumas pradeda formotis antraisiais–ketvirtaisiais gyvenimo metais, kai vaikas atranda savąjį Aš. Vaiko tapatumą pradeda formuoti tėvai, tačiau, jam bręstant, socialinis kontekstas plečiasi. Socialinis kontekstas turi įtakos asmens

tautinio tapatumo formavimuisi, o šios įtakos pobūdis priklauso nuo to, ar asmuo priskiria save tautinei mažumai ar daugumai, ar tautinės mažumos statusas yra vertinamas, ar supanti visuomenė linkusi asimiliuoti, ar yra daugiakultūrė, kaip tautybė sąveikauja su kitais asmens tapatumo aspektais.

Įvairūs mokslininkai skirtingai, savitai apibūdina tautą nusakančius bruožus. Daugelyje apibrėžimų atsispindi tautos ir tautiškumo sąlygiškumas, tautinės savivokos subjektyvumas. Jau XIX a. buvo aptikta, kad „tautos sąvoka slypi subjektyviame tautos nario požiūryje į save, į savąjį tapatumą ir tarpusavio priklausomybę. Žmonių rasę ir gentį galima apibūdinti objektyviai, o tautybę žmogus nusako subjektyviai, jai priskirdamas ir save“ (Marcia 1994: 55). Lietuvoje nemažai teorinio pobūdžio darbų tautinio tapatumo tema, bet empiriniai tyrimai gana fragmentiški, nėra sistemiskai atskleisti svarbiausi tautinio tapatumo ir jo formavimosi aspektai, ypač stinga tapatumo tyrimų, kuriuose atsispindėtų subjektyvi asmens tautinio tapatumo dimensija. Nors sociologai ir psichologai bei kitų socialinių ir humanitarinių mokslų atstovai atlieka konkrečius tautinio identiteto tyrimus, tačiau trūksta tarpdalykinių išvalgų. Šiuolaikiniai autoriai taip pat iškelia mintį, kad žmonės yra tos pačios tautos, jeigu jie pripažįsta vienas kitą priklausant tai pačiai tautai. Kitaip sakant, tautas sukuria žmogus; tautos yra žmonių įsitikinimų, lojalumo ir solidarumo artefaktai.

Tautos sąvokos reikšmės, V. Leonavičiaus nuomone, tiesiogiai susijusios su bendruomenės tapatumo konstravimu (arba kolektyviniu *Mes*). Tautinės bendrijos nario kolektyvinis *Mes*, kaip ir individualusis *Aš*, neatsiejamas nuo subjektyvaus savojo tautiškumo suvokimo. Tautinei savivokai būdingas didžiulis jausminis, energinis potencialas. Priklausomybė tautinei bendrijai užtikrina asmens tęstinumą, suteikia prasmę jo egzistencijai, nes brandus žmogus siekia išeiti iš savojo *Aš* ribų ir susijungti su platesniu *Mes* kontekstu (Marcia 1994: 55).

B. Kuzmickas tautinę tapatybę įvardija, kaip „individo buvimą ir išlikimą su tapačia etnine grupe, jos laikymą savo tauta, Tėvyne“ (Kuzmickas 1996: 25). Kaip vieną iš svarbiausių komponentų filosofas iškelia tautinę savimonę, kuri sujungia ir sutapatina asmenį su savo tauta, suformuoja ir išlaiko tautinį tapatumą nuoroda. Kiti autoriai tautinį tapatumą sieja su asmenybės ar grupės savitumu, priklausymo grupei suvokimu, pagrįstą geografiniu, lingvistiniu ir kultūriniu bendrumu. Lietuvių tautinės tapatybės savitaigos problema nėra nauja. Aktualiai ji buvo iškilusi XIX–XX amžių sandūroje, tautinio atgimimo laikotarpiu. Tautinį tapatumą Lietuvoje pradėta tirti Lietuvos Respublikos laikais. Filosofai S. Šalkauskis, A. Maceina, J. Girnius, Vydūnas, F. Kirša sukūrė profesionalią lietuvišką filosofiją, kuri ne tik atspindėjo klasikinės bei europietiškosios filosofijos problemas, bet ir išreiškė lietuviškąjį tapatumą, jį formavo.

Pagrindinės XX a. lietuvių tautinio tapatumo sociologinių tyrimų kryptis, kurios vienaip ar kitaip siejasi su tautinio identiteto ir tautinės savimonės tyrimais: pirmąją (seniausias tradicijas

turinčią ir ryškiausiai matomą) sociologinių tyrimų kryptį konstruoja tautinės savimonės ir identiteto nagrinėjimas, tautinio atgimimo laikotarpio įvertinimas, totalinių permainų priežasčių bei rezultatų tyrimas (R. Grigas, B. Kuzmickas, A. Matulionis, J. Morkūnienė). Mes vis dar savęs gerai nepažįstame ir aiškiai nesame pasisakę, ko mes siekiame. Šiuo metu tai pasakyti būtinai reikalinga. Visi pasidavimai svetimoms kalboms ir visos turėtos iliuzijos mums labai brangiai yra kainavusios. Norėdami būti gyvi, išsaugoti savo tautinį originalumą ir apginti savo valstybės savarankiškumą, turime gerai save pažinti, turime susidaryti savo ateities programą ir visomis jėgomis kurti savąjį pašaukimą antrąja lietuvių tautinio tapatumo sociologinių tyrimų kryptimi. Šių tyrimų tikslas – ištirti, kaip lietuvių tautinio tapatumo bruožai reiškiasi ir reiškesi kasdieniame žmonių gyvenime, jų elgesyje. Projekto „Lietuvių tautinės tapatybės raiškos būdai: socialinė atmintis, kultūrinis tęstinumas ir kaita globalizacijos sąlygomis“ vykdymo metu (2005–2006) atliekant autobiografinių pasakojimų bei tapatumo bruožų stebėjimą (vadovė I. Šutinienė), ši tyrimų kryptis pateikiama plačiau per autobiografinių tyrimų prizmę. Trečioji tautinio tapatumo sociologinių tyrimų kryptis yra tiesiogiai susijusi su etninių regioninių problemų tyrimais. Regiono, etninės kompozicijos ir tautinio identiteto derinys sociologiniame tyrime neretai suponuoja teritorinį tapatybės lygmenį. Atlikta nemažai ne tik nacionalinio, bet ir etninių mažumų identiteto tyrimų. Daugelyje iki šiol Lietuvoje atliktų tyrimų (K. Firkavičiūtė, P. Lavrinec, I. Lempertas, G. Potašenko, S. Vaitiekūnas, A. Čepaitienė, R. Grigas, V. Savukynas), susijusių su etniškumo studijomis, daugiausia dėmesio skiriama veiksniams, kurie yra specifiniai etninės bei kultūrinės tapatybės analizei, kultūrinio ir religinio paveldo bei tradicijų puoselėjimui. Svarų indėlių įneša etninių grupių santykių istorinėms patirtims ir atminčiai nagrinėti skirti darbai (A. Eidintas, A. Marcinkevičius, S. Kaubrys, V. Berengs, L. Truska, L. Saldukas, P. Kalnius), kurie yra glaudžiai susiję su pirmuoju aspektu. Vertybių sistemos kaip neatskiriamos tautinės sąmonės ir savimonės dalis (B. Kuzmickas, L. Astra) laikytinos ketvirtąja sava specifika pasižyminčia tautinio tapatumo sociologinių tyrimų kryptimi. 1978 m. mokslininkai įkūrė Europos vertybių tyrimų grupę. Jos tikslas buvo išsiaiškinti, kokių vertybių laikosi arba kokiomis vertybėmis vadovaujasi Europos Sąjungos gyventojai. Penktąja tautinio tapatumo sociologinių tyrimų kryptimi laikytume socialinių grupių tapatumo tyrimus, kurie formuoja kelias pakraipas: pirma – tai atlikta nemažai profesinių grupių, specifinių socialinių sluoksnių, pvz.: verslininkų, ar socialinių kategorijų, miestiečių, empirinių sociologinių studijų (E. Krukauskienė, I. Trinkūnienė): „Vilniečio portretas: sociologiniai metmenys“ (Kasparavičienė, Krukauskienė, Matulionis 1995), „Kauniečio portretas“ (sociologinis aspektas) (Juknevičius, Krukauskienė 1998) bei „Miestiečiai: vilniečių ir kauniečių tapatumo, savivokos bei požiūrių sociologinė analizė“ (Krukauskienė 1997); antra – gvildena inteligentijos tapatumo problematiką (V. Liubinienė, D. Antinienė). Tai – studentų ir akademinės inteligentijos tautinio identiteto

demokratių permainų Lietuvoje laikotarpiu (Liubinienė 1998) tyrimas ir Lietuvos studentijos tautinio tapatumo nuostatų ir išraiškos pažinimas (Antinienė 2005), kuriuos tam tikra dalimi papildo jaunimo kultūrinio identiteto (Krukauskienė, Trinkūnienė, Žilinskaitė 2003) nagrinėjimas. Tiriant akademinio jaunimo ir akademinės inteligentijos tautinio identiteto sistemą Lietuvoje remiamasi tuo, kad kiekvieną tautą sieja ne vien bendra kalba, bendra praeitis ir likimas, bet ir liaudies kultūra, tautinis mentalitetas, tautinės vertybės, tautos tradicijos, tautiniai mitai ir didvyriai, tautinių simbolių sistema. Tiriant lietuvių ir kitų tautybių Lietuvos piliečių tapatinimosi su makroaplinka procesus, nustatyti trys vyraujantys tapatinimosi tipai: tautinis, istorinis ir metakultūrinis-integracinis (Krukauskienė 1996: 40). Lietuvių imtyje vyrauja pirmasis su kai kuriais istorinio tapatumo elementais. Bendras vilniečių tapatinimosi vaizdas yra artimiausias lietuviškajam. Tautinis tapatumas išreiškiamas požymiais, diferencijuojančiais tiriamuosius pagal kalbą, papročius, tradicijas, kultūrą (Taljūnaitė 2006: 8–17).

Šiuolaikiniame pasaulyje vis dar gajį tautiškumo „savaimingumo“ ar „natūralumo“ idėja. Žmogus lyg ir negali rinktis tautybės, ji įgyjama gimstant. Tautiškumas prasismelkia į žmogaus sąmonę su kalba, bendravimu, kultūrinių tradicijų pažinimu ir t. t. Kai kurie asmenys yra įsitikinę, kad jie priklauso būtent tai ir ne kokiam nors kitai tautinei bendrijai, kiti visiškai nesirūpina savo tautiškumu. Tačiau daliai žmonių, bandančių apibrėžti savąjį *Aš*, iškyla su tautiškumu susiję klausimai. Kartais jie renkasi tautybę, nesusijusią su kilme, kalba ar kitais tautą apibrėžiančiais požymiais, kartais jaučiasi pasaulio piliečiais. Žmonių refleksijos tautinės priklausomybės klausimais verčia abejoti, kad tautiškumas yra išlanksto nulemtas.

Asmens tautinio tapatumo prigimtis suprantama labai įvairiai. Ji atskleidžiama pasitelkus daugybę prasmų: išpareigojimus, prierašumą, poreikius ir t. t. Kaip teigia J. E. Mack *poreikis priklausyti* siejasi su emociniu prierašumu (Mack 1983: 54). Žmonės, priklausantys įvairioms socialinėms grupėms: šeimai, religinei bendruomenei, tautai ir t. t., patiria teigiamus jausmus. Būdami vieniši, žmonės jaučiasi atstumti, nereikalingi ir t. t. Patyrimas atstūmimo, egzistavimo už grupės (profesinės, religinės, tautinės ir t. t.) ribų yra skausmingas ir vedantis į neviltį. Todėl grupės gali tikėtis puikaus sutarimo tarp narių, vertinančių savo įsijungimą į grupę. *Poreikis išgyventi* dažniausiai patenkinamas grupėje. Jau ankstyvajame socializacijos etape individai ima skirti dvi kategorijas – „mes“ ir „kiti“. „Mes“ esame grupėje, o „kiti“ už ribų. Labai dažnai „kiti“ kelia mums baimę ir nerimą. Todėl tam, kad apsisaugotume nuo išorinės grėsmės, mes slepiamės savo kolektyve, pavyzdžiui, rasinėje, etninėje ar tautinėje grupėje. *Vertės poreikis* kyla iš ankstyvosios vaikystės patirties, kai žmogus yra mylimas ir vertinamas. Suaugęs žmogus nuolatos ieško situacijų, kuriose jis gali išlaikyti ar skatinti savigarbą ir jausti vidinį pasididžiavimą. Šis *Ego* noras gali būti įgyvendintas, jei žmogus yra tautą suasmeninęs. Todėl, jeigu tautai sekasi, žmogus jaučia

pasididžiavimą, garbę bei pan. Ir atvirksčiai, jeigu tautą ištinca nesėkmė, žmogus gali jaustis nelaimingas, bejėgis, nusiminęs ir t. t.

Apibrėždami tautos sąvoką tarp įvairių kitų tautos bruožų mokslininkai mini geografinę teritoriją (Grigas 2001: 282). Jų nuomone, žmonių teritorinė elgsena yra labai svarbi ir sena, siekianti gyvūnų teritoriškumo biologinius pagrindus. Teritoriškumas gyvūnų elgsenoje suprantamas kaip tam tikro ploto gynimas ir gyvenimas jame ilgesnį laiką. Istorijoje yra žinoma daugybė precedentų, kai žmonės kovojo dėl savo teritorijų, nors racionaliai žvelgiant jos buvo visiškai nevertingos. Taip pat yra žinoma daugybė pavyzdžių emigrantų, Tėvynės netekusių žmonių, kurie, gyvendami ne savo teritorijoje, jaučiasi atstumti. Taigi teritoriškumas yra vienas iš svarbiausių tautinių sentimentų elementų. *Kultūra*. Kitas tautinių sentimentų elementas yra kultūra. Kultūros vertybės (tiek materialinės, tiek dvasinės) yra perduodamos iš kartos į kartą. Kultūros sąvoka apima bendruomeninio sutarimo aspektus, gebėjimą bendraujant spręsti problemas, konfrontuoti su aplinkiniu pasauliu. Ši gyvenimo kartu patirtis skatina žmogų pajusti tautinius sentimentus. Vienas reikšmingiausių kultūros objektų – kuriuo atveju kalbos dėka saugojama ir perduodama kolektyvinė (tautos) patirtis. Žmogaus ontogenezėje kalba gana anksti įgyjama. Taigi ji tampa labai svarbiu faktoriumi tapatinant save su tauta. Yra ir dar daugiau kultūros elementų, kurie skatina žmogų tapatinti save su tam tikra tauta: vertybės, kultūros paveldas ir t. t. Visi jie gali skatinti pozityvius tautinius jausmus ir prierašumą savo tautinės grupės nariams. *Tautos istorinė atmintis*. Moderniai tautai reikalingi vienijantys mitai. Pagal šiuos mitus, bendruomenės nariai supranta, kad juos jungia bendra šalis, kultūra, kilmė, susijusi su garbinga praeitimi. Etninės kilmės ir istorijos perimamumo jausmas yra svarbus tautinių grupių tapatumui. Tikėjimas praeities reikšmingumu yra varomoji modernių nacionalizmo formų jėga. Kartais šis tikėjimas tampa praeities sakralizacija. Sakralus santykis su praeitimi yra labai svarbus tautinei tapatybei ir yra susijęs su tautinių sentimentų puoselėjimu. *Tautinė valstybė*. R. Grigas mano, kad „Valstybė – tai tautos saviorganizacijos, savitaigos būdas. Ji yra tautiškumo saugotoja (Grigas 2001: 282). J. M. Salazar nuomone, valstybė ir saugo tautiškumą, ir stimuliuoja tautinius sentimentus. Tai vyksta pasitelkiant įvairias ideologiją formuojančias sistemas – mokyklos ir masinės informacijos priemonės. Taigi tapatumas gali būti valdomas, modeliuojamas. Todėl valstybės institucijų pareiga – pasirūpinti tautiškumo puoselėjimu, tautinės savimonės ugdymu (Salazar 1998: 56).

Apibendrinant galima teigti, kad *tautinis tapatumas* – tai tam tikra būseną, tam tikras savitas gyvenimo būdas, kurį žmogus yra įsigijęs arba susikūręs ir kuris yra susijęs su angažuotu, daugiau ar mažiau sąmoningu išitraukimu į tautos reikalus. Nors tautinio tapatumo sąvoka suprantama nevienareikšmiškai, yra gana paini, tačiau tautinio tapatumo studijos Lietuvoje sparčiai plėtojamos. Tik šioms studijoms vis dar trūksta nuoseklumo, tarpdisciplininės empatijos, svaresnės teorinės

konceptijos. Daugialypėje asmens tapatumo sąraigoje egzistuoja ir tautinio tapatumo sritis. Tautinis tapatumas – tai sudėtingas, dinamiškas reiškiny, kurio formavimosi procesas prasideda ankstyvojoje vaikystėje ir vyksta nuolatos. Keičiantis socialiniam kontekstui jis gali kisti. Tautinis tapatumas pasižymi latentiskumu. Nors, kaip teigia K. Levinas, sąmoninga priklausomybė tautinei grupei yra psichinės sveikatos laidas, bet dažnai žmonės neįsąmonina savo tautiskumo. Ir tik esant tam tikroms aplinkybėms (kliūtims), iškyla jo svarba asmeniui. Tautinis tapatumas apibūdinamas ir kaip asmens priklausomybės tautinei bendrijai išgyvenimas, vadinamas „tautiniais sentimentais“, „efektyviu įsitraukimu“ ir pan. (Levinas 1948: 65). Tautinis tapatumas (tapatybė) – nėra pati savaime egzistuojanti duotybė, o jos egzistavimą lemia tai, kiek ji yra naudinga ir būtina individams, kiek atitinka jų interesus. Tautinė tapatybė nėra statiška ir fiksuota. Ji sąlygoja, kaip grupė identifikuoja, apibrėžia, priskiria arba išskiria save iš kitų (Akstinavičiūtė, Petraitytė 2007: 15).

Atminties, prisiminimo ir tapatumo ryšį, socialinį jo pobūdį gvildenusio prancūzų sociologo M. Halabwachso įžvalgas aktualizavo minėtoji atminties tyrinėjimų banga. Tuos tyrinėjimus ypač paskatino didžiosios permainos Europoje, prasidėjusios XX a. pabaigoje. Sovietų Sąjungos subyrėjimas, išsilaisvinusių šalių „grįžimas Europon“ ir naujas Europos Sąjungos plėtros į Rytus etapas primygtinai skatina peržvelgti ir iš naujo įvertinti istoriją, kreipiant dėmesį į skirtingą vadinamųjų senųjų ir naujųjų, iš sovietinės okupacijos išsilaisvinusių Europos šalių istorinę patirtį, kuri nulemia skirtingus II pasaulinio karo ir pokario įvykių vertinimus (Rubavičius 2007: 12).

Išsilaisvinusi iš sovietinės okupacijos Lietuvos visuomenė išgyvena įvairialypį atsiribojimo nuo praeities vyksmą, kurį savaip nužymi dvi sovietinės praeities prisiminimo bangos. Sovietinio okupacinio režimo nusikaltimus bei skriaudas priminė nepriklausomybės siekti skatinusi tremtinių prisiminimo banga, kuri savo viršūnę pasiekė paskutinio XX a. dešimtmečio viduryje. Po kurio laiko ėmė kilti buvusios komunistinės nomenklatūros prisiminimų banga, kurianti Lietuvai dirbusios, lietuvių ir valstybingumą išsaugojusios komunistinės valdžios paveikslą. Šią bangą stiprina tam socialiniam sluoksniui priklausiusio kultūros ir akademinio elito atsiminimai. Tos dvi bangos skiriasi legitimavimo pobūdžiu bei galia, jos kuria kitokius socialinių sluoksnių tapatumus, taip pat okupacinės valdžios ir santykių su ja vaizdinius. Nomenklatūrinės atminties diskursas legitimuoja politinę valdžią išlaikiusio ir nepriklausomybės metais nepaprastai praturtėjusio komunistinės nomenklatūros branduolio veiklą, taip pat kultūros ir akademinio sluoksnio veikėjų sukauptą simbolinį kapitalą. Politinis legitimacinis nomenklatūrinio prisiminimo pobūdis, taip pat bendresni vertybiniai socialinės atminties rėmai nusakomi lyginant įvairių sričių nomenklatūrininkų atsiminimus. Gvildenant kolektyvinės socialinės ir kultūrinės atminties bei atminties diskurso sąvokas, iškeliamas esminis prisiminimo ir grupinio bei individualaus tapatumo kūrimo, perkūrimo

ir įtvirtinimo ryšys, taip pat politinę valdžią sukaupusio socialinio sluoksnio tapatumo ir savivaizdžio svarba nustatant apibendrinto istorinio naratyvo gaires. Daroma išvada, jog stiprėjant buvusio nomenklatūrinio sluoksnio prisiminimų banga nustelbia ankstesnę tremtinių prisiminimų bangą ir visapusiškai pateisina komunistinės nomenklatūros veiklą sovietinės okupacijos sąlygomis, šitaip išlaikydama anksčiau susiklosčiusius socialinius pavaldumo ir priklausymo tam tikram socialiniam sluoksniui ryšius (Donskis 2006: 86). Lietuvos visuomenė ir lietuvių tauta besibaigiant praeitam šimtmečiui išgyveno įvairialypį „atsisveikinimo su praeitim“ ar „praeties atsikratymo“ vyksmą: daugelio žmonių sąmonėje *tarybinė* praetis virto *sovietine* okupacine praetimi, iš kurios išsilaisvinę jie tapo jau kitokiais – ne tarybiniais – žmonėmis. Atrodė, neilgai truks ir visiškai nusimesti slegiantį sovietinio mentaliteto, sovietinių įgūdžių, įpročių, valdymo bei manipuliavimo žmonėmis paveldą, tačiau ilgainiui vis labiau ėmė aiškėti keli svarbūs dalykai. Atsiribojimas nuo sovietinės praeties, kurį palaikė Sąjūdžio entuziazmas, buvo labiau paviršinis ir apėmė į ekonominę rinkos sistemą įsijungusias sritis. Valdžioje išsilaikė sovietmečiu subrendęs nomenklatūrinio politinio elito branduolys, kuris įtvirtino naujomis sąlygomis ne tik senus socialinius ryšius, bet ir susikūrė prisitaikymo prie eurointegracinių aplinkybių strategiją, padėjusią jam padidinti ir politinę ir ekonominę galią.

Tarp lietuvių tautos ir tautiškumo šiandien egzistuoja dvi, ko gero, beveik tarp savęs nesutaikomos srovės. Esama pagrindo manyti, kad jos išreiškia lietuvių tautos istorinio skaldymosi tradiciją. Jos taip pat tarsi pateisina radikalų B. Andersono mokslinį traktatą, teiginį, jog tauta yra tik įsivaizduojama bendruomenė. Tas srovės santykinai pavadinkime: a) *radikalioji idealistinė* ir b) *supranacionalinė pragmatinė* (Grigas 2001: 49).

Tarp pirmosios t.y. *radikaliosios idealistinės*, srovės matome: vyresniosios, ypač vyriausios amžiumi kartos žmones. Matome tuos, kurie labiausiai nukentėję nuo sovietinių represijų ir kurie prisitaikę prie sovietinės sistemos visas dvasines jėgas telkė (ir jas darbais ir realizavo) lietuviybės išsaugojimui, tautos tęstinumui. Šie žmonės jų išsaugotos vertybės bei įsitikinimai – tarsi savotiškas tiltas, nutiestas per sovietmečio erdvę iš prieškarinio Lietuvos į dabartį. Šioje erdvėje matome ir pavieniai išsibarsčiusias jaunimo (tarp jų ir menininkų) grupeles, kurios linkusios kaip tęstinumą perimti iš vyresniųjų puoselėtas ir tebepuoselėjamas vertybes. Visi tos srovės atstovai tebegyvena praeties mitologizuotomis vertybėmis: baltiškosios-lietuviškosios, etnokultūros ilgesiu; Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir jų valdovų įvaizdžiu; sukilninama istorinė lietuvių tautos ir jos valstybingumo atmintimi; patirtomis lietuvių tautos nelaimėmis, dramomis ir tiesiog – idealizuojamos socialinės tvarkos ir dvasiškai turtingesnio žmogaus gyvenimo ilgesiu.

Antroji, *supranacionalinė pragmatinė* srovė yra priešinga pirmajai, su ja ir akivaizdžiai, ir užslėptai konfrontuojanti. Jos atstovai laikosi neslepiai pabrėžiamos indiferentiškos pozicijos

tautos ir jos likimo atžvilgiu. Tokią savo poziciją jie grindžia tuo, jog tautiškumas, tautinis substancionalumas praradęs bet kokią perspektyvą ir tautos idėjos puoselėjimas dvelkia provincialumu, etnocentrizmu, dar nuo nacizmo ar bolševizmo laikų keikiamu nacionalizmu. Taip ar panašiai įsitikinę, atsiradusį vertybinį vakuumą, savąjį kultūrinį „nevisavertiškumą“ jie skuba įveikti mėgdžiodami kitame kultūriniame kontekste bei kitose istorinėse aplinkybėse išsirutuliojusius standartus, stereotipus, orientacijas bei elgsenos manieras. Jiems svetima mintis, kad „kitų“ mėgdžiojimas spartina savos tautos istorinį dūlėjimą, gal ir dėl to mato savo tautą, tik kaip mažą, nualintą kultūrą, atsidūrusią dar ir skirtingų kultūrų sankirtoje – t. y. be vidinių galių, kad galėtų išsiskirti savo unikalumu. Dėl panašių priežasčių apčiuopiama nauda jiems dabar reikšmingesnė už idealus. Šią srovę šiandien sudaro ir nemaža dalis mūsų politikų (tarp jų populistikai, t. y. įsiteikiančiai deklaruojančių tautiškumą, tautines orientacijas). Čia aptiksime visų rangų verslininkų ir didelę mūsų jaunosios kartos (apkurtintos Vakarų gyvenimo blizgesio bei ritmų) dalį. Pastebėsime, kad gausėjant socialiai degradavusiems, bet kokį optimizmą praradusiems nūdienos kaimo, miestelių ir miestų gyventojams, supranacionalizmo sklaidai atsiveria didesnė erdvė.

Kita aktuali problema: lietuvių kryžkelė tarp dvasinės ir geografinės Tėvynės (Grigas 2001: 49). *Dvasinė Tėvynė* suprantama kaip žmogaus natūralų, prigimtinių ryšių, jo tapatinimąsi su savo gimtine, čia gyvenančiais žmonėmis; su jos charakterį formuojančia gamta ir papročiais; su tauta ir jos valstybe. Tas ryšys grindžiamas ne naudomis, ne materialaus ar kitokio išskaičiavimo sumetimais, bet kaip žmogaus egzistencijos, būties dalykas, kaip tautos socialinio unikalumo ir jos istorinio likimo išgyvenimas. Dvasinė Tėvynė – tai ir to ryšio susakralinimas. *Geografinę Tėvynę* galime įsivaizduoti kaip įgytą pilietybę ir gyvenamąją šalį įteisintą, labiau formalizuotą, ne įvardintą žmogaus ryšių su savo tauta, jos valstybe ir jų likimu. Šis ryšys nesaistomas pamatiniais moraliniais įsipareigojimais ar priedermėmis, bet greičiau vertinamas kokios nors aiškiai apčiuopiamos naudos (ekonominės, politinės, prestižinės ir pan.) sumetimais.

Šie abu ryšio su Tėvyne variantai (suprantama, jie čia parinkti kaip priešpriešos, realiame gyvenime esama ir pereinamųjų) atsispindi socialiniuose santykiuose, bendrame tautos socialiniame psichologiniame klimate (tautos dvasioje) per žmonių ekonominę, politinę, kultūrinę bei intelektualią ir kitokią veiklą; per mokyklą, šeimą, darbovietę, tarpasmeninį bendravimą ir pan.

Ryšėjanti, erdvėjanti riba tarp dvasinės ir geografinės Tėvynės šalininkų – tai kartu ir labiau ryškėjanti etnokultūrinio, etnopsichologinio pobūdžio, tautinę savimonę ir elgseną tiesiogiai veikianti įtampa. Ji reiškiasi visur: pradedant šeimos narių santykiais, mokykla ir baigiant Respublikos Seimu. Galima neabejojant teigti, kad bent artimiausiais dešimtmečiais pirmųjų ir toliau mažės, gausės antrųjų (Grigas 2001: 49).

1.2. Lietuvių tautinį tapatumą atspindintys elementai, jų raiška ir kaita

Tautinė tapatybė, arba tautinis identitetas, nacionalinis identitetas, tautinis tapatumas, etninė tapatybė – tai kognityviojo emocinio proceso rezultatas, kuris lemia individo įsisažmoninimą, kad jis priklauso tam tikrai bendruomenei, atskirdamas save nuo kitų etninių bendruomenių. Ši kategorija yra psichologinė ir grindžiama subjektyviai. Objektyviais požymiais pagrįsta kita, sociologinė kategorija – etniškumas. Etniškumą lemia tokie parametrai kaip tėvų tautybė, gimimo vieta, šeimos kalba, mokyklos kalba ir kt. Etniškumo kategorijos santykinį objektyvumą rodo tai, kad ji prilyginama tautybės (angl. *nationality*) sąvokai, o anglakalbėse šalyse gali būti ir pilietybės sinonimas.

Lietuvybės samprata *Lietuvių kalbos žodyne* (LKŽe) panaši kaip ir *lietuviškumo* bei *lietuvystės*: visa ko lietuviška visuma. Dažniau vartojamas žodis *lietuvybė*, pastaruoju metu ypač išpopuliarino kompiuterija: internete daugybė nuorodų apie *lietuvybę SMS žinutėse*, *lietuvybės palaikymą Windows XP operacinėje sistemoje*, *lietuvybę informacinėse technologijose* ir pan. Vis dėlto lietuvybė pirmiausia sietina su tautiškumu. Tai plati ir įvairiai interpretuojama sąvoka. Ne veltui moderniosios nacionalizmo mokyklos atstovas B. Andersonas tautiškumo pagrindu vienijamus žmones vadina „įsivaizduojama bendrija“ ar „įsivaizduojama bendruomenė“: tai esą kažkas daugiau už tą bendruomenę, kurioje žmogus gyvena (Anderson 1999: 78). Taip suvokiant tautiškumą net ir globalizacijos sąlygomis išvelgiamos jo perspektyvos. Nuo tada, kai susikūrė nacionalinės valstybės, tautiškumo sąvoka neretai vartojama greta pilietiškumo. Šviesiau ir optimistiškiau tautiškumą nei pilietiškumą vertina R. Grigas: „Tautiškumas labiau išreiškia žmogaus priklausymą dvasinėms, idėjinėms ir tęstinėms vertybėms grindžiamai bendruomenei, o pilietiškumas – priklausymą valstybės „aptvarui“, su žmogaus įsipareigojimais valstybei ir valstybės įsipareigojimui asmeniui. I. Trinkūnienės atlikto sociologinio tyrimo nedideliame Kazlų Rūdos miestelyje duomenimis, „tautiškumo ir lietuviškumo sąvokos apibrėžiamos vartojant tradiciškumo, tradicinės kultūros, kalbos, švenčių sąvokas. Ir vyresni žmonės, ir jaunimas, kalbėdami apie lietuviškumą, akcentuoja tėvynės meilės ir patriotizmo sąvokas. Tai yra vienas pagrindinių lietuviškumo sampratos dėmenų (Grigas 1995: 51).

Vakarų kultūros pasaulyje lietuvybė, kaip sociokultūrinis reiškiny, irgi keičia savo pavidalą bei vaidmenį (funkcijas). Intensyvėjant įvairiems ryšiams ir ypač migraciniams srautams, lietuvybė negali būti analizuojama ir traktuojama kaip lokalinis, vien su lietuvių tautos apgyvendinta teritorija bei jos valstybe sietinas reiškiny. Europos Sąjungos ideologijoje (doktrinoje), mes lietuviai, laukėme teigiamo lūžio. Jis įvyko. Buvo atmestas beįsitvirtinantis tautinių, nacionalinių kultūrų įvairovę ignoruojantis ekonominis pragmatizmas. Visas pilietines teises įgijo mestas šūkis: per

kultūrų įvairovę į vienybę! Toks šūkis rodo nusiteikimą tautines, nacionalines, regionines kultūras saugoti ir puoselėti kaip brangiausią, išskirtinį Europos turtą.

Lietuvybę galima aiškinti gana įvairiai. Ją mes galime suprasti kaip žmogaus pasaulėžiūrinių orientacijų dvasinį užtaisą. Lietuvybė nebūtinai turi būti „grynojo“, prigimtiniais kraujo ryšiais su gentainiais susaistyto lietuvių nuosavybė. Atvirkščiai, aiškiau išreikšta lietuvių dažnas lietuvis gali ir nepasižymėti. Nors jo kalba, mąstymas, elgsenos maniera, užsilikę papročiai ir tradicijų elementari gali būti jam ir būdingi. Lietuvybė, kaip sudedamoji žmogaus dvasinės kultūros dalis, tampa atviresnė visiems ir naudingesnė pasauliui.

Lietuvybė – tai ir žmogaus sąmonėje glūdinčios archetipai arba vaizdiniai, išreiškiantys savo padermes, savo tautos šimtmečiais, o gal ir tūkstantmečiais kauptą, šlifuoatą ir tobulintą pasaulėjautą bei pasaulėžiūrą. Lietuviškumas transformuojasi į tokią lietuvių formą, kuri, savo pradžia gavusi dar lopšyje, gimtuosiuose namuose, tampa universaliu, visiems prieinamu, žmonių dvasios pasaulį praturtinančiu būdu, praturtėjusios civilizacijos nuosavybe. Supermoderniajame, kompiuterių prifarširuotame pasaulyje galima kurti ir be tautinės kultūros prado. Taip, rodos, vis dažniau ir daroma. Bet mes turime pripažinti, kad tokia kūryba bus labiau nutolusi nuo žmonių intuityvaus siekio sudvasinti savo gyvenimą, glaudžiau sieti su jų bendruomeniniu sutarimu (Grigas 2004: 131).

Toliau panagrinėsime pagrindinius tautinio tapatumo veiksnius.

Kalba. Tautų ir jų kalbų likimui didelę svarbą turi savo tautinės (nacionalinės) valstybės buvimas. Jaustis lygi su kitais bei savita šiuolaikinio pasaulio narė ir jo kūrėja gali tik tauta, kuri pati yra savo protėvių ir tėvų žemės bei jos turtų šeimininkė, kuri nevaržoma, savo nuožiūra plėtoja krašto ūkį, mokslą, kultūrą, saugoja ir puoselėja savo kalbą, papročius, tikėjimus, savarankiškai ir lygiateisiškumo pamatu palaiko ryšius su kitomis tautomis ir jų valstybėmis.

Tautinė valstybė paprastai nuolat rūpinasi tautos kalba – sudaromos normalios ir palankios sąlygos jai plėtoti, tirti ir mokytis bei mokyti, visokeriopai siekiama taip ugdyti kalbą, kad ji lengvai tenkintų visus ją vartojančios visuomenės ūkinius, medžiaginius ir dvasinius poreikius.

Viena iš teisinio kalbos įtvirtinimo, tam tikrais atvejais ir jos teisių gynimo formų yra tautos kalbos paskelbimas valstybine. Valstybinė kalba – paprastai tai pagrindinė valstybės gyvenimo kalba, vartojama visose tos valstybės veiklos srityse. Valstybine kalba skelbiami įstatymai, šia kalba atliekama raštvedyba, ji yra pagrindinė teismo mokymo ir kitų sričių kalba.

Kultūra – visos tautos (etnos) sukurta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama kultūros vertybių visuma, padedanti išlaikyti tautinį tapatumą bei savimone. Ją sudaro etninės kultūros gyvoji tradicija – tautos paveldėtos kultūros perdavimas, jos kūrimas ir atnaujinimas. Etninės kultūros paveldas – praeityje tautos sukurtos ir iki šių dienų išlikusios etninės kultūros vertybės, kurios dabar pastebimai yra nykstančios.

Etninę kultūrą – išliekančių tautos vertybių visumą – išreiškia gimtoji kalba, bendrijos narių dorovė, liaudies choreografija, muzika, tautodailė ir kt.

Mes didžiuojamės, kad esame lietuviai ir tęsiame savo kultūros ir istorijos kūrimą. Toliau kurdami savo likimą, mes giname savo kalbą bei gyvenimo būdą. Lietuvos valstybė privalo saugoti ankstesnių kartų sukurtą kultūros paveldą ir skatinti naujos kultūros kūrimą. Valstybė privalo rūpintis ir tautos istorine atmintimi. Lietuviškas tautiškas yra Lietuvos pilietinės visuomenės gyvybinis pradas ir sukuria savaimines sąlygas jos bendruomeniškumui ir vienybei pasireikšti. Drauge tai yra asmens orumo ir siekio tobulėti išraiška. Tautinis orumas ir savimonė, tikra pagarba savo tautai ir gilus jos kultūros pažinimas išmoko suprasti ir gerbti kitas tautas bei kultūras, o tuo pačiu ir patį žmogiškumą. Šiuolaikiška etninės kultūros plėtra stiprina tautos kūrybines galias, savastį ir atsparumą, padeda naujoms kartoms perimti laiko patikrintus dorovės ir grožio pagrindus, diegti atsakingą savarankišką mąstyseną ir tarnystę visuomeniniams tikslams, įveikti vienpusišką materialistinį pasaulio supratimą.

Istorinė atmintis (istorija) yra vienas iš svarbiausių veiksnių, telkiančių tautą ir pilietinę visuomenę. Tai yra kolektyvinė atmintis, kuri kuria bendruomenę, įprasmindama jos kartu nuveiktus darbus, pasiektus laimėjimus ir patirtas netektis. Iš istorijos ne tik mokomasi. Ji padeda žmonėms pasijusti tautos ir valstybės nariais, suprasti savo, kaip tautinės ir pilietinės visuomenės veiklos prasmę ir tikslus, kurie kyla iš istorinės patirties. Istorinė atmintis bendruomenėms padeda apibrėžti save, o tai yra bet kokio solidarumo bei bendros veiklos pagrindas. Valstybė neturi ir negali atsiriboti nuo istorinės atminties politikos. Tautos istorinės atminties puoselėjimas, jos stiprinimas ir deramas įprasminimas yra pačios valstybės gyvavimo pagrindas.

Švietimas. Švietimas yra neatskiriama tautos kultūros dalis, kurios vienas iš tikslų yra perteikti tautinės ir etninės kultūros pagrindus, tradicijas ir vertybes, laiduoti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, estetinei kultūrai ir pasaulėžiūrai formuotis, taip pat garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą, jos tapatybės išsaugojimą, puoselėti krašto atvirumą ir dialogiškumą, išplėtoti gebėjimus ir patirtį, būtina asmeniui – Lietuvos piliečiui, europinės ir pasaulinės bendrijos, daugiakultūrinės visuomenės nariui (LR švietimo įstatymas. Valstybės žinios. 2003, Nr. 63–2853).

Politika. Istorinės atminties politika, kartu su švietimo politika, yra du svarbiausi ramsčiai tautos gyvybingumui palaikyti, nes tik taip iš kartos į kartą galima perduoti patriotizmą, įtvirtinti istorinį pasakojimą, formuojantį tautos istorinę sąmonę. I. Vinogradnaitė istorinę sąmonę apibrėžia kaip praeities sudabartinimu pasižymintį specifinį santykio su praeitimi būdą. Istorinė sąmonė lemia žmogaus poreikį grįžti prie istorijos, ja remtis mąstant dabartį ir projektuojant ateitį. Tai reiškia, jog konkuruojant skirtingiems istoriniams pasakojimams, kurie reikštųsi skirtingais lemtingų Lietuvos

istorijos procesų, lūžių ir asmenybių vertinimu, gali būti projektuojamos ir skirtingos Lietuvos valstybingumo raidos vizijos.

1.3. Gimtosios kalbos ir tautinio tapatumo santykis: lietuvių kalba kaip lietuvybės požymis

M. Daukša 1599 m. sugiedojo himną gimtajai kalbai, ir iki šiol mes jį giedame kaip gražiausią melodiją, iškėlusią į saulės šviesą ne tik kalbą, bet ir tautos reikšmę, nužymėjusią jos lemtį. Nieko naujesnio nebereikia išrasti. Tai amžinas mūsų testamentas. Klasikinė mūsų literatūra gieda, alsuoja gyva lietuvių kalba, ir jos dėka pelno sau *klasikos* vardą. Nebus gražesnio paminklo lietuvybei už mūsų literatūrą, kuri ne tik palaiko mūsų gyvybę, bet ir tarytum pastato paminklą kalbai – kaip didvyriui. Tačiau kas tas didvyris? Jis – kalba ir kalbėjimas viename asmenyje. Vadinasi, ne vien rašydami... vadinasi, vien klasikine literatūra neišsigelbėsime. Lietuvių kalbos būklė – mūsų gyvenimo esmės klausimas. Klysta politikai ir ekonomistai kalbėdami apie „gyvenimo kokybės“ augimą, kai jos pamatai plėšiami iš vartojimo mastų, prekybos ir kūno poreikių. Lietuviai be lietuvių valstybės – niekas, be kalbos – visai niekas. Šie laikai nebeleistų mums gyventi be valstybinės kalbos ir valstybinio kalbos reguliavimo (Balčius 2005: 22). Tiesa, gyventi gal kas ir gyventų – gyvaliotų, bet tai būtų gyvenimas anapus bendruomenės, istorijos, šaknų. Liberalistinis blaškymasis po pasaulį. Be kalbos virstume amžiniais klajokliais „gyvenimo kokybės“ dykvietėse.

Lietuva XX amžiuje sualsavo gentimi ir pilietybe per kalbą, – jos dėka tapo valstybe. Nėra kitos išeities ir negali būti: kalba ir valstybė yra susiliejusios į mus kaip į vieną indą. Keistas ir neišsemiamas konfliktas tyvuliuoja lietuvių istorinės sąmonės gelmėse: mes perskelti perpus, mes gimėme du kartus. Pirmą kartą atsiradome viduramžiais – ir netrukdami paaukojome savo kalbą ir lietuviškumą geopolitiniams žygiams; antrą kartą pakilome iš etnografinės teritorijos likučių, ir ėjome jau vedini kalbos misijos. Vadinasi, atgimėme ne iš senosios valstybės, o iš senosios kalbos. Ar daug kas išvertų tokią įtampą tarp šaknų ir šiandienos?

Lietuvai tenka uždavinys, kurio daugelis tautų-valstybių seniai nebesupranta. Kalba mums – ne vien komunikacija, ji – būtis (Zinkevičius 2004: 9). Todėl paversti ją vien ženkla, sužinojimu ir informacijos srautais – nepavyks. Gal ir pavyktų, bet mūsų tuomet nebeliktų. Mūsų valstybė yra mūsų kalba, ir viena be kitos negyvena. Deja, valstybės pamatuose glūdintis testamentas gali būti ir nevykdomas. Tai priklauso nuo piliečių valios, galios, sveikatos. Iš gyvenimo kokybės rodiklių pašalinę kalbą, kaip būtiną sielos ir dvasios pamatą, galime iš esmės pakeisti vertybes ir prasmes, veikimo motyvaciją. Taip gali ir nutikti, nes valstybės teisė Europos Sąjungoje – jau nebe valstybinė, nebe tautinė, ji – tarptautinė, rašytinė, ir gyvenimo joje – vis mažiau.

Keistas ir baugokas sutapimas: minint kalbos išsilaisvinimo šimtmetį, valstybės Konstitucija ėmė netekti suverenių galių. Tą politinį faktą parlamentas įteisino be referendumo. Todėl nėra ir kitų garantijų, kas dar bus „įteisinta“. Nežinia, ar 14-asis Konstitucijos straipsnis, skelbiantis, kad „valstybinė kalba - lietuvių kalba“, ilgai gyvuos. Garantijų nėra. Jų nėra vien todėl, kad labai dažnai mes ir patys sau - priešai. Jau laisvoje Lietuvoje taisyklinga lietuvių kalba imama stumti iš gyvenimo. Veikusi Lietuvių kalbos komisija gerą dešimtmetį trypčiojo vietoje ir nedrįso užkirsti kelio rašytiniam lietuvių kalbos darymui. Vadinasi, leido viešai pažeisti konstitucinę kalbos teisę - būti užrašytai lietuviškai. Nuolaidžiavimas „vakarietiškai tradicijai“ ir leidimas svetimvardžius rašyti originalo kalba gerokai sužalojo gimtosios kalbos dvasią. Kodėl taip nutiko, kokio reikėjo sprendimo?

Akivaizdu, kad valstybės gyvenimą būtina remti politine valia, tačiau toji valia negali kėsintis į bendruomenės bendruomeniškumą. Kalba liko neapgadinta, o joje slypi didžiausias bendruomeniškumas, – ji visus suveda su visais, visus padaro vienos šeimos nariais. Ir ne vien kalbinės šeimos. Nesunku įsivaizduoti, kaip suskambėtų kultūra, jeigu politiniai sprendimai būtų palankūs kalbos vienalytiškumui. Kultūrinė įvairovė yra pagrįsta ir gali gyvuoti tik kalbinės integracijos būdu, tvirtu kasdieninės kalbos pagrindu. Svetimžodžių rašymas „originalo kalba“ – erozijos ėduonis, epidemijos bacila, užkrečianti mus visus, ne vien kalbą. Vis dažniau „originalo kalba“ užrašomi ne vien vardai ar firmų pavadinimai, bet ir miestai, vietovės, filmai, įvairūs meno kūriniai. Dažnai užrašomi net ir ne originalo kalba, o perkošti per anglų kalbos sietą. Vyksta paprasčiausia vienos kalbos invazija į visas Europos kalbas. Tai jau įvyko „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ tomuose. Kai duona nukrinta ant žemės – ji pakeliama ir pabučiuojama. Kai nukrinta kalba – ar pakeliame, ar pabučiuojame ją? Prieš šimtą metų ji buvo pabučiuota, ir viskas. Dabar globalizmo židiniu tampančioje sostinėje lietuvių kalba jau stumiama iš centrinių gatvių. Paskelbta valstybine, ji naikinama net po Seimo langais: „Forum Palace“ – akivaizdžiausias pavyzdys.

Pagaliau dar viena bėda: kalba ir valstybės išdas. Kai kalba nepakankamai remiama valdžios, ji susiranda finansavimą nuošalėse, privačiose institucijose. Ir dar labiau imama pataikauti viskam, kas nevalstybiška, vadinasi, nelietuviška. Nuošalė diktuoja savas sąlygas ir spraudžiasi į lauko vidurį. Kalba nebūna itin moderni – ji gyva aruodais, kurie yra ne kas kita, o gyvoji tradicija. Vartoti paprastesnę, primityvesnę kalbą galima, tačiau ilgai tokia kalba neišgyvensi. Tai įrodo mūsų išeiviai: jau antra karta išeina iš kalbos, o trečia praranda ir tautos bruožus. Atrodytų lyg ir aišku, ko reikia, kad liktume gyvi. Pirma, reikia būti namuose, lietuvių žemėje; antra, reikia padidinti Lietuvos valdžios rūpestį kalba, jos švarinimu. Jeigu neišsišluosime kiemo patys, už mus tai padarys moderni tarptautinė technika. Žmogus – žodžius vartojanti būtybė. Tas vartojimas –

didžiausia mūsų reikmė, ir, ačiū Dievui, už ją nėra didesnės. Neįvardiję pasaulio, mes negalime gyventi jame. Būdami žodžių apstėtieji, mes galime savaip pasukti šią reikmę – mums duotą ir mums būtiną. Pasukti šviesos link. Kol lietuvių rašytojai rašo lietuviškai, dar ne viskas prarasta. Padėkoti privalome bent jiems už tai. Padėkokime ir istorikams. Padėkoti privalome ir politinei knygnešių išminčiai, ir P. Višinskiui, ir T. Vrublevskiui. Ir todėl turime atsispirti dabartinei politinei konjunktūrai, kuri ėmė teigti esą prieš šimtą metų mes atgavome „spaudą lotyniškais rašmenimis“. Mes atgavome raštą, o antrą, atgavome balso kalbą – teisę viešai prabilti, viešai save ginti. Viešai paskelbti Nepriklausomybę. 1918 metų Nepriklausomybės aktas neišliko rašytiniu pavidalu? Mes ištariame jį balsu – ir ne ką mažiau džiaugiamės (Juozaitis 2004: 138).

Daugelio tautų šviesuoliai – filologai, kurie dažniausiai buvo ir filosofai, – ne vieną šimtmetį nagrinėjo ir suprato gimtosios kalbos reikšmę asmenybei ir tautai. Jų įžvalgas patvirtino XX amžiuje suklestėjusios psicholingvistikos atstovai, pasitelkdami įvairius eksperimentus. Jų požiūrius H. Hörmannas apžvelgia knygoje „Psychologie der Sprache“ („Kalbos psichologija“) (Hörmann 1977). Visi prieina prie tų pačių išvadų: gimtoji kalba esanti ne vien bendravimo priemonė, ji būtina vaiko ir suaugusiojo asmenybės vystymosi sąlyga ir turi didžiausią reikšmę pažinimo plėtrai (Hörmann 1977). Daug kalbama apie gimtosios kalbos reikšmę asmenybės pasaulėžiūrai, dvasingumui ir moralei. Puoselėjime gimtąją kalbą ir nereiks papildomų mokslų apie pilietiškumą, patriotizmą, etiką, moralę, o valstybė bus saugi ir kol bus kalba – neišnyks. Apie kiekvieną šio M. Daukšos koncentruoto posakio žodį filosofų ir mokslininkų prirašyti ištisi puslapiai. Jie teigia, kad kiekviena tauta pati sukūrė savo kalbą.

K. D. Ušinskis tautą ir jos kalbą laiko milžiniškais organizmais, kurių atžvilgiu pavienis žmogus yra tartum kraujo kūnelis. „Nejaugi visa tai, kas išreikšta tautos kalboje, slypi tautoje?“ (cituota pagal: Maceina 2002: 121). Kalboje randame „daug gilaus filosofinio proto, tikrai poetiško jausmo, grakštaus, nuostabiai teisingo skonio, stipriai sutelktos minties darbo pėdsakus, begalybę nepaprasto jautrumo subtiliausioms gamtos reiškinių moduliacijoms, daug pastabumo, daug griežčiausios logikos, daug aukštų dvasinių polėkių bei užsimezgusių idėjų, kurias su dideliu vargu vėliau pasiekia didis poetas ir giliamintis filosofas“ (Maceina 2002: 121). Iš čia „liejasi nuostabi liaudies daina, iš kurios semiasi įkvėpimo ir poetas, ir dailininkas, ir muzikas; skamba taiklus, gilus žodis, kurį, pasitelkęs mokslą ir stipriai išvystytą mintį, tyrinėja filologas ir filosofas ir stebisi gilumu ir taiklumu to žodžio, atėjusio iš tolimiausių, niūriausių ir tamsiausių laikų.“ Šiandien mūsų pažinimas kitoks. Iš pojūčių, vaizdinių mūsų sąmonė formuoja sąvokas, kurias išreiškiame žodžiais. O nemažai sąvokų sukuriama iš žodžių, ypač mokantis. Šiandien mums daikto pavadinimas – tik ženklas, o ne žodyje įkūnytas to daikto išgyvenimas. Žodis nėra sutartas ženklas kaip Morzės abėcėlė, bet, J. G. Herderio žodžiais, lukštas, kuriame randame mintį. Pasak A. Maceinos, mintis

įgyja pavidalą žodyje, ir žodis įgyja prasmę mintyje. Mąstymas yra tylus kalbėjimas, ir kalbėjimas yra garsus mąstymas (Maceina 2002: 121). Vydūno nuomone, lietuvių kalbos tyrumas, gražus skambesys ir turtingumas (nes yra gausybė žodžių kuo menkesiems minčių ir jausmų skirtumams išreikšti) byloja apie šviesią ir skaidrią sąmonę, iš kurios ta kalba augo (cituota pagal: Maceina 2002: 121).

Tačiau vėlesnės lietuvių kartos nesistengė dvasia kilti, todėl kalba apsiniaukė, tauta apmirė, kai kurie gilesnio turinio žodžiai jau prarado savo prasmę ir besiskiria tik forma. Todėl vaikystėje nuostabiu būdu labai greitai suformuojama daugybė sąvokų ir išmokstama daug gimtosios kalbos žodžių (žinoma, jeigu vaiko turtinga patirtis ir savo aplinkoje jis girdi pakankamai daug žodžių; svarbu ir kokie tie žodžiai). Pirmiausia vaikas suvokia situaciją, bendrą sakinio prasmę, o tik vėliau atskirus žodžius. Žodžiai tik padeda patikslinti įvykio, veiksmo, situacijos reikšmę. Vaikas mokosi ne sakinio žodžių reikšmių, bet sąvokų žodinės raiškos. Suvokimas ir veikla dar neskiriami ir reikalauja viso organizmo mobilizacijos. Psichologai kalbą laiko veiklos tąsa kitomis priemonėmis. Pasak A. Maceinos, „gimtosios kalbos mokymas todėl įgyja dorinės reikšmės, nes pažadina dorinį žmogaus santykiavimą su sava tauta.“ Jo nuomone, tautinis auklėjimas iš gimtosios kalbos mokymo pirmiausia reikalauja nustatyti tinkamus mokinio santykius su pačia kalba. Mokinys turi pajusti, kad kalba yra lyg ir kokia šventenybė, kurios negalima niekinti netiksliu tarsena, netaisyklingais posakiais ar šiurkščiu stiliumi, kad ji yra vienintelė sava kalba, organiškai suaugusi su mūsų siela ir tarsi tapusi jos dalimi. Toliausias gimtosios kalbos mokymo tikslas yra žmogus, pasiryžęs ir pasiruošęs dalyvauti bendruose darbuose, kurie atsiranda dėl sąryšio su tos pačios kalbos bendruomene.

Visi tautos ideologai kalbėjo apie kultūrinį bendradarbiavimą su kitomis tautomis, ir ne tik apie būtinumą papildyti savo kultūrą geriausiais kitų tautų laimėjimais, bet ir puoselėti savo kultūrą, kad ji būtų įdomi ir kitoms tautoms. Jau praėjusio amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje S. Šalkauskis nagrinėjo tarpkultūrinio bendravimo reikšmę tautos kultūriniam augimui ir pažymėjo svetimų kalbų mokėjimą kaip vieną iš būtinų tarpkultūrinio bendravimo priemonių. Jis skyrė kultūrinį bendravimą ir bendradarbiavimą. Bendravimas – kultūros gėrybių pasisavinimas, bendradarbiavimas – savo kultūros kitoms tautoms perteikimas (Šalkauskis 1993: 78). Tačiau, anot S. Šalkauskio, svetimų kultūrinių gėrybių pasisavinimas yra tikrai naudingas tik tada, kai tauta sugeba pasisavinti jas kūrybiškai, pagal savo individualų stilių. Pasyviai vergiškas svietimos kultūros pasisavinimas nustelbia tautos individualybę. Šiame fone keistai skamba Švietimo ir mokslo ministerijos užsienio kalbų mokymo strategijų projekte kaip grėsmė užsienio kalbų sėkmingam mokymui ir daugiakalbystės formavimui nurodytas per didelis gimtosios kalbos vertinimas: visuomenėje trūksta visuotinio susitarimo dėl ankstyvojo ir intensyvaus kalbų mokymo vertės bendriesiems gebėjimams

ugdyti. Europos Tarybos ekspertai savo išvadose teigia, kad Lietuvoje labai pabrėžiama valstybinės kalbos reikšmė ir jos santykis su kitomis kalbomis – tautinių mažumų ar užsienio – yra gana prieštaringas. „Visuomenės daugiakalbystė suvokiama ne tik kaip tikrovė, būtinybė ir galimybė, bet ir kaip galima, o gal net tiesioginė grėsmė lietuvių kalbai – tautinio savitumo pagrindui“ (Stunžienė 2009: 44).

Prieš keletą metų atlikta sociolingvistinė lietuvių kalbos vartojimo Lietuvos miestuose analizė leidžia optimistiškai pažvelgti į galimas lietuvių kalbos transformacijas, neišvengiamas globalizacijos sąlygomis. Tai, kad lietuvių kalbos pozicijos Lietuvoje yra stiprios, rodo apklausos faktai: ji atlieka visas pagrindines kalbos funkcijas, ją gerai moka, jos prestižas gana aukštas, ja mokosi vaikai ir studentai. Tačiau visiškai nusiraminti nereikėtų, nes sparčiai kintančioje visuomenėje ir kitimai, susiję su kalba, gali būti labai staigūs ir esminiai. Kalbos vartojimas nėra nevaldomas procesas, todėl vienas iš svarbesnių darbų, kurių reikėtų imtis, yra naujos Lietuvos kalbų politikos kūrimas ir, be abejo, įgyvendinimas. Kalbų politika plačiąja prasme aprėpia ir dalį švietimo problemų, kurios šiuo metu yra bene aktualiausias iš viso kalbų politikos klausimų bloko (Kalėdienė 2010: 88).

2. Lietuvių tautinio tapatumo (lietuviybės) išlaikymo galimybės globalizacijos kontekste

2.1. Iššūkiai lietuvių tautiniam tapatumui

Didelę reikšmę Lietuvos gyventojų tautinės tapatybės komponentams, ypač emociniams, turi dabarties nepriklausomybės atkūrimo įvykių kolektyvinė atmintis. Ši atmintis labai svarbi ir jaunajai kartai, prisimenančiai šiuos įvykius per vaikystės emocijas ir šeimų pasakojimus, taip pat ir tiems žmonėms, kurie mažiau išmano ankstesnių laikotarpių Lietuvos istoriją. Bendros nepriklausomybės atkūrimo įvykių patirties ir tos patirties atminties bei su ja susijusių vertybių svarba visoms tautinėms ir socialinėms grupėms, ypač jaunimui, rodo, kad jų kolektyvinė atmintis gali tapti nauju, vienijančiu Lietuvos tautą ir paremiančiu pilietinius lietuvių tapatybės sandus, istorijos mitų šaltiniu (Koščic 2011: 11). Tautos istorija vertinama dabarties demokratijos, humanistinių vertybių požiūriu, nevengiama problemišku, sunkiau derinamų su tautiniu pasididžiavimu praeities aspektu. Nykstant etninėms-paprotinėms tradicijoms, socialinė atmintis atlieka svarbų vaidmenį per „mažuosius pasakojimus“ – šeimų istorijas, šeimų kolektyvinę atmintį individualiame tautinės tapatybės lygmenyje emociškai įprasminant, „suasmeninant“ abstrakčias tautinės valstybės istorijos ir teritorijos sampratas. Šie pasakojimai ypač svarbūs ir emociškai susiejant tapatybę su oficialiojo naratyvo elementais, ir kuriant jau nesusiduriančią su „autentiška“ etnine tradicija jaunimo tapatybę, ir ieškant nutolusių nuo ideologinių tapatybės išteklių žmonių tapatybės tęstinumo.

Svarbiausi lietuviškumo sampratos bruožai yra susiję su tradicine kultūra ir jos apraiškomis. Lietuviškumas neišsivaizduojamas be atributų, kuriuos galėtume vadinti prigimtiniais, tradiciniais. Lietuviškumas žmonėms – tai tradicinė etninė kultūra – šventės, papročiai. Tai tie momentai, kai lietuviškumas tarsi „susitelkia“ ir yra demonstruojamas drabužiais, ritualais, papročiais. Lietuviškumas siejamas su etninės kultūros elementais, dabar etninei kultūrai yra iškilusi išnykimo grėsmė. Labiausiai vertinamos tos etninės kultūros pusės, kurios siejasi su pažinimu, žinojimu, informacija, o ne su emocijomis.

2006 m. buvo atlikta reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa, apimanti 1158 informantus. Šią apklausą koordinavo ir vykdė Lietuvos socialinių tyrimų institutas. Vykdamas LVMSF finansuojamą projektą „Lietuvių tautinės tapatybės raiškos būdai: socialinė atmintis, kultūrinis tęstinumas ir kaita globalizacijos sąlygomis“ vienas iš uždavinių buvo išsiaiškinti, kuo lietuviai gali didžiuotis, kokiais simboliais dažniausiai reprezentuojama Lietuva ir lietuviškumas, kas labiausiai šiandien Lietuvoje rūpinasi tautiškumo išsaugojimu globalizacijos sąlygomis (Akstinavičiūtė,

Petraitytė 2007: 14). Aptarkime šio tyrimo rezultatus. Minėtas tyrimas atskleidė, kad daugiausia lietuvių pasididžiavimą pelnę dalykai yra valstybės Nepriklausomybės iškovojimas, šalies istorija bei gamta. Žmonės labiausiai yra linkę didžiuotis ir vertinti istorinius Lietuvos valstybę žyminčius dalykus. Mažiausiai žmonės yra linkę didžiuotis ekonomikos ir demokratijos pasiekimais (Akstinavičiūtė, Petraitytė 2007: 20–21). Karta, kuri brendo sovietmečiu ir nuolat buvo engiama įvairiomis sankcijomis ir draudimais, šiandien ypač vertina demokratija, kaip vertybę, kuria turėtų didžiuotis kiekvienas Lietuvos pilietis. Atitinkamai jaunoji karta, kuri nepatyrė sovietmečio represijų, demokratija yra linkusi laikyti neatsiejama valstybės dalimi, kuria didžiuotis nėra priežasties. Taigi akivaizdu, kad tie dalykai, kurie vidurinei kartai buvo siekiamybė, šiandien jaunajai kartai yra tapusi neatsiejama duotybe. Populiarioje vaizduotėje vyrauja mitologizuotos teigiamą tapatybę grindžiančios „herojiško“ tautinio pasakojimo reprezentacijos, tarp kurių populiariausi istoriniai kraštovaizdžio objektai – Gedimino ir Trakų pilys. Gana populiarius ir, tikėtina, susijęs ne tiek su tautine, kiek su religine tapatybe simbolinis kraštovaizdžio objektas – Kryžių kalnas. Šios populiarumo tendencijos leidžia atkreipti dėmesį į susietų su konkrečiais kraštovaizdžių objektais istorinių mitų ir simbolių galią tautinėje tapatybėje: „tautos sukūrimas reikalauja specifinės vietos „savo krašto“, tėvynės, istorinės, protėvių šalies“ (Smith 1999: 149). Simboliniai kraštovaizdžiai arba, A. D. Smitho terminu „etnovaizdžiai“ ypač stipriai susiejami su žmonių tapatybėmis per jų vaidmenį kasdienybės praktikose. Svarbiausiu tautiškumo nuostatų bei tautinės tapatybės raidą lemiančiu veiksmu galima laikyti socializaciją. Tai – individo tapimas visuomeniniu žmogumi. Per socializacijos mechanizmus – mėgdžiojimą, įtaigą, konformizmą, sąmoningą siekimą pavyzdžiu, masinių komunikacijos priemonių ir kultūros poveikį – individas tampa visuomenės nariu, susiformuoja jo vertybės, įsitikinimai, nuostatos ir pan. Ši socializacijos procesą veikia socialiniai faktoriai – asmenys, grupės, organizacijos, institucijos ir t. t. (Leonavičius 1993: 59). Kitaip tariant, individas formuodamasis patiria šeimos – tėvų, senelių, brolių ir seserų, kiemo ir klasės draugų įtaką ir pan. Jaunimo socializacijos procesus neabejotinai lemia ir masinės informavimo priemonės, politika, kultūra ir kt. Viena iš svarbiausių socializacijos institucijų yra mokymo įstaigos: mokykla, universitetas ir pan. Šios institucijos atlieka tam tikras funkcijas: suteikia jaunuoliui išsimokslinimą, ugdo tam tikrus asmenybės bruožus, moko adekvataus socialinio elgesio (Koščic 2011: 11).

Šiais visuotinos globalizacijos laikais Lietuvai yra ypač svarbūs kultūra, kalba šios amžinosios vertybės būtent padeda išlaikyti savitą identitetą lietuviškąjį, nors ir kaip liūdna pripažinti mūsų valstybės prioritetai šią dieną yra kiti. Aišku daug ką lėmė pasaulinė ekonominė krizė, bet ar nepuoselėdami šių amžinų vertybių mes neprarasime savęs savo identiteto. Toliau darbe aptariamos šios sritys.

Šiandieninės sąlygos rengti platesnius sociologinius tyrimus yra gana komplikotos. Tačiau daugelio socialinių problemų, sudarančių mūsų gyvenamosios terpės (angl. *habitat*) landšaftą, išskleidimas yra būtinas ir neatidėliotinas. Tokiomis „degančiomis“ problemomis, profesoriaus R. Grigo žodžiais, priklauso šiuolaikinio lietuvių nacionaliniai bruožai, ypač tie, kurie gali būti įvardyti kaip negatyvas.

Deformuotas individualizmas. Deformuotą individualizmą rodo labai ryškus pilietiškumo deficitas, daugumos žmonių vengimas bendro socialinio, subordinuotesnio veiksmo. Nūdienos lietuvis, žvelgdamas į dramatišką realybę, linkęs niurzgėti, bet pačią priežastį, gimdančią jo niurzgėjimą, linkęs palikti spręsti kitam, per daug nesvarstydamas, ar tai būtų idealistas-vienišius, ar savanaudis materialistas. Kiekvienas žmogus ir mes visi kartu galime klestėti tik jeigu neužmiršime, kad mūsų tautos likimas yra bendras, jeigu ir elgsimės atitinkamai.

Priešinimosi sindromas. Tuo bruožu siekiame apibūdinti lietuviams tebebūdingą (ir tik su dabartine jaunąja karta nykstančią) įvairiais pavidalais ir būdais reiškiamą savignyos poziciją: priešinimosi „kitiems“, „kitokiam pasauliui“ poziciją. Šiuo atveju tiek atskiro žmogaus, tiek visos tautos (kaip sociumo) dialogas su kintančiu pasauliu negali būti visavertis, skatinantis pirmynęiges kūrybines galias.

Valstybinio bei nacionalinio patriotizmo stygius. Valstybės pozicija nepaisyti savo valdinių interesų, ypač jų tautinės, etnokultūrinės tapatybės ir jos tęstinumo, tapo tradicija. Ji įvairiai įsitvirtino lietuvių sąmonėje, jo praktinėje elgsenoje nepriklausomai nuo to, kokią vietą socialinėje organizacijoje jis beužimtų.

Emocionalumo perteklius. Dažnas „vakarietiš“, apsilankęs Lietuvoje ir susipažinęs su jos gyventojais, be kitų išpūdžių, mėgsta pabrėžti lietuvių emocionalumą. Lietuviško emocionalumo šaknys yra giles ir, ko gero, labiausiai susijusios su gamtameldiškosios kultūros, žmogaus pasaulėjautos tradicija. Perdėtu emocionalumu, negebėjimu jo sutramdyti mes šiandien iš dalies galime paaiškinti ir grupinių interesų agresyvėjimą, ir politinių grupuočių susipriešinimą, ir paprasčiausią trypčiojimą vietoje ten, kur reikalingas ryžtingas veiksmas.

Korupcinės sąmonės sindromas. Tai, kad korupcija tapo socialinio pasaulio, tame tarpe net ir demokratinio pasaulio neatsiejama dalimi, nieko nebestebina. Tačiau, skirtingai nuo demokratinę brandą pasiekusių tautų, posocialistinėse šalyse korupcija yra įgijusi kur kas platesnius mastus. Tie mastai verčia pačią korupciją vertinti jau kaip reiškinį, įgijusį sisteminių pobūdį.

Dezadaptacinis sindromas. Tai asmens nesugebėjimas prisitaikyti prie kintančių, dažnai visai kitomis kokybėmis bei reikalavimais pasižyminčių socialinių aplinkybių. Dezadaptacinis sindromas gali pasireikšti įvairiais žmogaus būsenos ir elgsenos bruožais: blogėjančia sveikata; gerokai trumpesne (palyginti su išsivysčiusiomis šalimis) gyvenimo trukme; depresija ir savižudybėmis;

dideliu socialiai degradavusių ir degraduojančių žmonių skaičiumi; bedarbyste ir apeliavimu vien į valdžios pagalbą; deformuotu individualizmu ir pilietiniu pasyvumu ir tolerancijos kitiems stoka.

Regime tarsi užburtą ratą. Negalia gimdo negalią. Destrukcija gimdo kitą, jau rafinuotesnę, gilesnes šaknis suleidusią, destruktiją. Betgi toks ratas būdingas daugeliui, toli gražu ne vien su nacionalinio būdo bruožais susijusių reiškinių. Ir prasiveržimas iš tokio rato prasideda nuo prasiveržimo iš tradicinio, inercijos užgožto mąstymo rėmų... Nuo savivokos rekonstrukcijos... (Grigas 2003: 22).

2.2. Pagrindiniai lietuvybės puoselėjimo ir išsaugojimo institutai

Kiekvienoje atskiroje tautinėje kultūroje žmonės apibrėžia save ir yra kitų kultūrų atstovų suvokiami bei tapatinami pagal jų esmines vertybes ir papročius: priklausomybę tautai (valstybei), kalbai, papročiams, tikėjimui. Nors tai nėra vieninteliai galimi tautinio tapatumo bruožai, kuriais remiantis galima daryti vienareikšmiškas išvadas bei spręsti apie tautą. Tačiau šie elementai daugelio autorių, tyrinėjančių tautinio identiteto klausimus, yra tartum sutartiniai bei padeda iš esmės apibrėžti tautinę savimonę (Balčius 2005: 7). Todėl valstybė turi reikšmingai investuoti į tautinių papročių puoselėjimą ir tautinės savimonės bei saviraiškos ugdymą. Lietuvių kultūros puoselėjimas yra išskirtinė Lietuvos valstybės priedermė, išskirianti ją iš visų kitų pasaulio valstybių tarpo. Visas kitas valstybės funkcijas: socialinės apsaugos, viešosios tvarkos palaikymo, žmogaus teisių apsaugos ir kitas, sėkmingai galėtų atlikti ir kita valstybė, suformuota ne būtinai lietuvių tautos pagrindu. Kitaip tariant, tik todėl, kad mes apsisprendėme kurti mūsų kultūrą įtvirtinančią bei globojančią valstybę, įgyja prasmę ir visų kitų valstybės funkcijų savarankiškas vykdymas. Tad atsisakiusi lietuvybės palaikymo, lietuvių kultūros rėmimo ir apsaugos, Lietuvos valstybė nevykdytų esminės savo funkcijos, dėl kurios ji buvo sukurta. Tai reikštų faktišką Lietuvos valstybės nunykimą, net jeigu tai nebūtų įteisinta formaliu nutarimu. Kultūros politikos prioritetai turėtų būti kultūros paveldo apsauga ir naujos išliekamąją vertę turinčios kultūros kūrimas. Išliekamoji kūrybos vertė, jos reikšmingumas pilietiškumo ir tautiškumo ugdymui, turi būti pagrindinis kriterijus nustatant kultūros politikos prioritetus. Būtina teikti pirmenybę kultūros centrų ir lokalinės kultūros židinių plėtrai visoje Lietuvoje, o taip pat tautinę savimonę stiprinantiems, visuomenę telkiantiems, taigi viešosios nuomonės sankciją turintiems kultūros projektams. Vykdydama kultūros rėmimo priedermę valstybė privalo ne tik remti konkrečius kultūros projektus, bet ir sudaryti tinkamas sąlygas savaiminei kultūros plėtrai. Kultūros reiškinių negalima traktuoti pagal komercinės veiklos kriterijus. Būtina atsižvelgti į tai, kad net ir komercinį aspektą turinti kultūrinė veikla nėra tokia pelninga kaip išimtinai komercinė veikla, be to, kultūriškai orientuoto

verslo visuomenei teikiama nauda yra didesnė nei vien tik jo piniginė išraiška. Todėl yra būtina kultūrinei veiklai, ypač lietuviškų knygų leidybai ir spaudai, taikyti PVM lengvatas. Tai leidžia be didesnių nuostolių biudžetui sudaryti sąlygas valstybės tiesiogiai neremiamai kultūros plėtrai, kuri, kai valstybė neturi galimybės reikšmingiau paremti kultūrinės veiklos, yra vertybė ir išeitis iš sudėtingos padėties.

Tautos istorinės atminties puoselėjimas, jos stiprinimas ir deramas įprasminimas yra pačios valstybės gyvavimo pagrindas. Ne veltui visi okupantai ir imperijų kūrėjai, užkariavę kitas tautas, siekia ištrinti arba iškreipti pajungtų tautų istorinę atmintį, pakeisti ją naujai konstruojama imperijų istorine atmintimi. Tą Lietuva yra ne kartą patyrusi savo istorijoje. Tiek ankstesnės, tiek dabartinės gausi emigracija, o taip pat silpstantys ryšiai su įvairių kartų išėmivia ženkliai sekina lietuvių tautos gyvybines galias. Todėl šiandien valstybė neturi pamiršti nei vieno lietuvi ar lietuvių kilmės asmens – esamo ar buvusio Lietuvos piliečio ir jų palikuonių, nesvarbu, kur jie gyventų. Tam turi būti pasitelktos informacinės visuomenės teikiamos galimybės. Valstybė taip pat turi rūpintis ir politiniais, ekonominiais bei kultūriniais ryšiais su visomis etninėmis lietuvių žemėmis. Tai neturi suteikti jokie nedraugiško atspalvio santykiuose su kaimyninėmis valstybėmis, o yra atviro ir geranoriško tarptautinio bendradarbiavimo sudedamoji dalis. Kiekvienam nuolat užsienyje gyvenančiam lietuviui turi būti išsaugota teisė į Lietuvos pilietybę, net jeigu jis tampa ir kitos šalies piliečiu. Valstybė turi sudaryti palankias sąlygas lietuvių kilmės asmenims sugrįžti į savo Tėvynę (Tautiškas ir kultūra. Prieiga per internetą: <http://www.tautininkusajunga.lt/lt/principai/tautiskumas-kultura.html>).

Švietimo padėtis Lietuvoje blogėja. Per atkurtosios Lietuvos gyvavimo metus uždaryta apie tūkstantis visų lygių mokyklų, nesibaigia mokymo turinio krypčių reformos, senka humanitarinis ir patriotinis mokyklas baigiančių jaunuolių potencialas. Sumažinus švietimo įstaigų finansavimą bei įvedus naujų vidurinio ugdymo programų akreditavimo tvarką ir padidinus kaimo mokyklų vyresniųjų klasių privalomą mokinių skaičių nuo 15 iki 20, reikės uždaryti dar ne vieną mokyklą ir atsisveikinti su ne viena dešimtimi mokytojų.

Švietimo sistemos svarbiausia problema – mokymo proceso perorganizavimas pagal vadinamąjį „krepšelių“ principą – tam tikros pinigų sumos skyrimas mokiniui su teise laisvai pasirinkti mokymosi vietą. Tai – esminis švietimo sistemos komercializavimo faktorius, kurio dėka „laisvosios rinkos“ švietimo sistemoje diegėjai švietimą pavertė viena iš verslo sferų, o nacionaliniu mastu – nacionaline verslo programa. Pagal ją švietimas turi apsimokėti, o mažas mokyklas išlaikyti – „neapsimoka“. Specialistų nuomone, 300–500 moksleivių turinčios mokyklos garantuoja aukštesnę mokymo kokybę, negu 900–1000 moksleivių „įmonės“. Tačiau sistemos vadovai pro „rentabilumo“ akinius nei moksleivių, nei jų tėvų, nei mokytojų nemato. Dėl „krepšelių“ skaičiaus

ir savo išlikimo kovojančios mokyklos net to paties kaimo moksleiviai vežioja į skirtingas mokyklas, šitaip degindamos „krepšelizacijos“ būdu neva sutaupomas lėšas. Dėl nesklandumų švietimo vadovai kaltina savivaldybes, nors šios iš esmės yra tik ministerijų buhalteriai: ministerija yra mokytojų darbdavys, ministerija skiria ir paskirsto lėšas, nustato mokyklų struktūrą, tvirtina programas, prižiūri mokymo kokybę ir pan. Tačiau už mokyklų uždarymą formaliai yra atsakingos savivaldybės. Tokia dviprasmė padėtis nebegali tęstis. Mes turime apsispręsti, kas privalo būti atsakingas už švietimo sistemos degradavimą visos Lietuvos mastu. Kadangi steigėjų teisė savivaldybėms priklauso tik formaliai, o visą procesą kontroliuoja ministerija, metas visai rimtai ir kategoriškai iškelti klausimą, ar mokyklų steigėjų teisių nesugrąžinti ministerijos žinion, ar jų perdavimas savivaldybėms nebuvo viena iš pačių dramatiškiausių mūsų nacionalinės politikos klaidų. Antras esminis klausimas būtų mokinio „krepšelio“ principo panaikinimas ir nuoseklesnis mokymo proceso susiejimas su konkrečia teritorija. Daug kas iš mokytojų kalba, kad „krepšelis“ šiandien tampa lemiamu sistemos dekonstrukcijos faktoriumi (prieiga per internetą: <http://www.centropartija.lt/pareiskimai/231-dl-esmini-vietimo-problem-sprendimo>).

Valstybinė politika ypač aktuali šiandien kuriant įvairius Lietuvos ateities scenarijus, nagrinėjant Lietuvos kaip nacionalinės valstybės ir Europos integracijos santykį, ieškant Lietuvos vietos geopolitinėje ir kultūrinėje Europos architektūroje. Šiandieninių euro-integracinių ir globalizacinių vėjų kontekste vienas iš svarbiausių tautos istorinės atminties klausimų tebėra toks - kas yra pamatinis Lietuvos valstybingumo šaltinis. Ar tai vasario 16-osios tautinė Lietuva? Gal tai unijinė Abiejų Tautų Respublika, kurios istorinės reminiscencijos šiandien padėtų neva uždara lietuvišką tautinį tapatumą „atverti“ europietiško identiteto platybėms? Dažnai teigiama, kad tautinė tarpukario Lietuva simbolizuoja priešingybę respublikoniškai pilietybės vizijai, kuri būtų išsaugojusi itin vertingus ryšius su istorine Abiejų Tautų unijine tradicija ir paklojusi pamatus neva modernesnei valstybingumo versijai bei geopolitinei regiono sanklodai. Maždaug taip pat ir šiandien argumentuojama, kodėl reikėtų nuimti tautinius akinius ir „ištirpdyti“ Lietuvą europinėse struktūrose.

Šiandien, visiškai kitaip nei prieš 100 metų, tas pats tautiškumas jau nebėra revoliucinga senąją politinę ir socialinę sanklodą griaunanti jėga, o atvirksčiai – siekia išsiaiškinti, kas slypi naujų tapatybės formų ir politinių erdvių – pirmiausia dirbtinos ir nenatūralios pan-europietiškos tapatybės – paieškose. Nacionalinė valstybė – tai kartu ir bendruomeniškumo bei kolektyvinės tapatybės šaltinis, užtikrinantis ryšius tarp mirusių, gyvųjų ir dar negimusių. Negali būti laisvo žmogaus be laisvos kultūrinės ir politinės bendruomenės, kuri vadovautųsi principu „nieko apie mus be mūsų.“ Tauta – vienintelė natūraliais tapatybiniais ryšiais susaistyta bendruomenė, todėl

nacionalinė valstybė turi išlikti kertine lietuviškojo konservatizmo, ypatingai akcentuojančiam bendruomenės svarbą, atrama.

Mūsų valstybė yra mūsų kalba, ir viena be kitos negyvena. Deja, valstybės pamatuose glūdintis testamentas gali būti ir nevykdomas. Tai priklauso nuo piliečių valios, galios, sveikatos. Iš gyvenimo kokybės rodiklių pašalinę kalbą, kaip būtiną sielos ir dvasios pamatą, galime iš esmės pakeisti vertybes ir prasmes, veikimo motyvaciją. Taip gali ir nutikti, nes valstybės teisė Europos Sąjungoje – jau nebe valstybinė, nebe tautinė, ji – tarptautinė, rašytinė, ir gyvenimo joje – vis mažiau. Keistas ir baugokas sutapimas: minint kalbos išsilaisvinimo šimtmetį, valstybės Konstitucija ėmė netekti suverenų galių. Tą politinį faktą parlamentas įteisino be referendumo. Todėl nėra ir kitų garantijų, kas dar bus „įteisinta“. Nežinia, ar 14-asis Konstitucijos straipsnis, skelbiantis, kad „valstybinė kalba – lietuvių kalba“, ilgai gyvuos. Garantijų nėra. Jų nėra vien todėl, kad labai dažnai mes ir patys sau – priešai. Jau laisvoje Lietuvoje taisyklinga lietuvių kalba imama stumti iš gyvenimo (Juozaitis 2004: 138). Visai normalu ir natūralu, kad tautinėje valstybėje kaip valstybinė kalba yra vartojama tos tautos kalba. Suteikiant valstybinės kalbos statusą, čia tik teisiškai pripažįstama bendrinės nacionalinės kalbos padėtis valstybės gyvenime. Normaliomis sąlygomis kitų tautybių žmonės supranta, kad jie gyvena ne savo tautinėje valstybėje ir dėl to nereikalauja, kad jų kalbos būtų sulygintos teisių atžvilgiu su pagrindine valstybės kalba ar juoba, kad jos būtų pripažintos netgi svarbesnės.

Remiantis I. Akstinavičiūtės ir D. Petraitytės 2007 m. atliktu tyrimu respondentams pateiktas klausimas buvo skirtas išsiaiškinti, *kaip tautiškumo išsaugojimu šiuo metu rūpinasi tam tikros institucijos*. Informantai, atsakinėdami į šį klausimą, galėjo pasirinkti tarp šių, tautiškumą saugojančių arba turinčių tai daryti, institucijų: valstybė, bažnyčia, žiniasklaida, mokykla, šeima ir kariuomenė. Kaip matyti, visas šias institucijas galima sugrupuoti pagal tai, kuri iš jų tautiškumo išsaugojimu rūpinasi labiausiai ir kuri mažiausiai (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. *Institucijų rūpinimasis tautiškumu (informantų nuomonė)*

Eil. nr.	Institucija	Rūpinasi	Nesirūpina
1.	Mokykla	57,5%	15,3%
2.	Šeima	55%	18,3%
3.	Bažnyčia	53,8%	20,5%
4.	Valstybė	46%	36,9%
5.	Žiniasklaida	42,3%	32,6%
6.	Kariuomenė	37,8%	17,4%

Kaip matyti, mokykla ir šeima, apklaustų žmonių įsitikinimu, labiausiai yra suinteresuota tautiškumo išsaugojimu ir lietuviybės sklaida. Mokyklą, kaip labiausiai tautiškumu besirūpinančią instituciją, minėjo daugiau nei pusė (57,5%) respondentų. Jauniausia amžiaus grupė (mokyklinio amžiaus grupė) mano, jog mokykla labiausiai rūpinasi tautiškumo išsaugojimu (62,8%), tarp manančiųjų, jog mokyklai yra mažiausiai svarbu išsaugoti tautiškumą, atsiduria vyriausieji respondentai (44,3%). Taigi, mokyklinio amžiaus grupė mokyklą linkusi vertinti pozityviausiai, o vyriausieji respondentai – itin neigiamai. Kontraversiški duomenys, tačiau manyčiau, jog adekvatūs pasirinktose amžiaus grupėse. Kitas svarbus aspektas – šeimos institucija, kuri pagal rūpinimąsi tautiškumo išsaugojimu buvo antra po mokyklos. Daugiau nei pusė visų apklaustųjų pasisako teigiamai ir mano, jog šeima vis dar yra viena svarbiausių institucijų, puoselėjančių ir palaikančių tautiškumą. Racionaliai vertinant pasiskirstymą amžiaus grupėse matyti, jog jauniausioji grupė, kurioje asmenų, sukūrusių šeimas, nuošimtis būtų beveik nulis, teigia, jog šeima nėra ta institucija, kurioje rūpinamasi tautiškumo išsaugojimu. Kita vertus, sunerimti verčia tai, jog šioje amžiaus grupėje respondentai į šį klausimą atsakymą pateikė, prieš akis turėdami savo pačių tėvų vaizdinį, o tai liudytų, jog šiandien šeima nepajėgi puoselėti tautiškumą. Tačiau kitos amžiaus grupės (50–59 m.), kuriai tikėtina priklauso jauniausios grupės tėvai, respondentai mano priešingai (63,8%). Šioje grupėje daugiausia manoma, jog šeima vis dėlto stengiasi rūpindamasi tautiškumo išsaugojimu (Akstinavičiūtė, Petraitytė 2007: 14).

Apžvelgiant tai, kas pasakyta, matyti, kad vis dėlto į mokyklą ir šeimą, pirmines socializacijos institucijas, turėtų būti kreipiamas didesnis politikų dėmesys. Kaip matyti, mokyklos yra suinteresuotos išlaikyti lietuvišką tautiškumą, šeima taip pat stengiasi puoselėti tautiškasias tradicijas, todėl tikėtina, kad valstybės jautrumas šioms institucijoms šiandien yra ypač reikšmingas.

2.3. Kalbinės nuostatos ir savęs identifikavimas globalioje aplinkoje

Globalizacija – tai neįtikėtinų tempų kokybinis civilizacijos virsmas! Tai valstybes, tautas ir jų kultūras skyrusių riboženklių išsitynimas. Tai naujos žmonių, tautų ir valstybių susisaistymo formos. Pasakytume puikios ir neišvengiamos formos. Bet ir pabrėšime: globalizacija, nepripažindama teritorinės socialinės organizacijos, taip pat tautos suderinamumo, kartu nelinkusi pripažinti šimtais bei tūkstančiais metų formuotos kultūros. Ji netgi linkusi visą kultūrą paversti vartojamąja preke. Kuo tada bus prasminga žmonijos civilizacija? Kuo bus gyva tauta, nacija – tie civilizacijos koncentruoti, integruoti segmentai? O juk tauta, nacija ne tik šiandienai, bet ir ateičiai daugelio pasaulio mąstytojų pripažįstama kol kas geriausia socialinės organizacijos ir politinio solidarumo forma... (Grigas 2004: 113). Tautų ir valstybių gyvenime, šalia neabejotino pozityvo, atsiranda ir visiškai naujų visuotinių grėsmių, atskirties ir susvetimėjimo formų. Sunkiai suvaldomų arba visai nebesutramdomų formų. Kad ir dorovės nuosmukis, nusikalstamumo sklaida. Kad ir juslinių poreikių kultas... Jos liečia ne tik atskirų šalių gyvenimą, bet ir atskirų valstybių grupių tarpusavio santykius. Tas virusas keičia ypač nusilpusios kultūros tautą, pavyzdžiui, mus – lietuvius... Šalia gobšaus savanaudiškumo, šalia neįtikėtino švaistūniškai prabangaus gyvenimo – masės nuskurdusių, į neviltį ir net negrižtamą degradaciją nusviestų žmonių... Tos poliarinės grupės jau niekada nebeturės dvasinio ryšio, nors gal ir tebesivadins bendrine sąvoka – lietuviais.

Kodėl mūsų valstybės vyrai ir visi kiti derybininkai, pabrėžtinai kalbėdami apie neabejotinus eurointegracijos pranašumus, taip ir neišdrįso ir nedrįsta prasitarti apie netradicines visai naujo tipo grėsmes lietuvių tautos egzistencijai? Kodėl jie nekalba apie strategiškai labiau apgalvotą lietuvių tautos ir jos valstybės koncepciją pasikeitusio pasaulio sąlygomis? Apie tokią koncepciją, kuri nebūtų traktuojama vien kaip eurointegracija (vertinama tik kaip taktika, o ne kaip savitiksliis)? Arba vien kaip ekonominiai santykiai, vien verslo ir vartojimo plėtra... (Grigas 2004: 113).

Globalizacija kelia iššūkius tautiniam identitetui visų pirma per įvairiausias kultūrinio skirtingumo, deterritorizacijos ir panašias patirtis, kurios susijusios tiek su euroglobalizacija, tiek su globaliu transnacionalumu. Globalizacijos sąlygomis kelia abejonių, tampa problemiški ir visi identitetai. Būtent susidūrimą su kitomis kultūromis, kitoniškumu daugelis tyrinėtojų apibūdina kaip esminį globalizacijos iššūkį tautiniam identitetui, o jų įveikimą laiko esminiu politikos klausimu. Todėl tikslinga tirti lietuvių identiteto raišką bei kaitą įvairiuose globalizacijos iššūkių veikiamuose Lietuvos kontekstuose – nuo mažiausiai globalizuotų homogeniškų lokalių kultūrų iki heterogeniškų, labiausiai paveiktų kitoniškumo kultūros kontekstų.

Individų tautinio identiteto konstravimo ir raiškos bruožai empiriškai buvo tirti keliuose sociokultūrinuose kontekstuose – santykinai homogeniškoje lokaloje mažo miestelio ar kaimo

aplinkoje, didelio miesto kultūriškai ir socialiai heterogeniškoje aplinkoje, įskaitant pirminių socialinių grupių (šeimų ir kt.) kultūrinį heterogeniškumą. Taip pat, kaip ryškiausiai atskleidžiantys globalizacijos poveikius, analizuoti teritoriškai *išvietintų*, su transnacionaliniais kontekstais susijusių žmonių identiteto variantai (Kalėdienė 2010: 90) Pirmasis aprašomas tautinio identiteto variantas atspindi *lokaloje kultūroje ir bendruomenėje* kuriamą identitetą. Jis būdingas užaugusiems ir visą laiką gyvenusiems lokaloje kaimų ar mažų miestelių aplinkoje žmonėms. Šios grupės žmonių identitetas reiškiamas ir tęsiamas laikantis lokalsios paprotinės kultūros tradicijos, išsiskiriant lokaloje sociokultūrinėje aplinkoje. Tautinis identitetas didele dalimi sutampa su etniniu ir konstruojamas naudojant visų pirma artimiausios kultūrinės aplinkos elementus. Identitetas suvokiamas kaip išskirtinis, *prigimtinis*. Būdingas šios grupės žmonių bruožas – jo gyvybiškumas, pasireiškiantis kaip uždarumas ir etnocentrizmas, griežtai brėžiant *savo* ir *svetimo ribas* (Kalėdienė 2010: 91).

Miesto gyventojų identitetui etniniai-paprotiniai elementai turi daug mažesnę reikšmę. Jiems svarbesnės socialinių institucijų diegiamos simbolinės reprezentacijos, strategijos, praktikos ir kiti išteklių. Čia tautinis identitetas konstruojamas, naudojant gerokai mažiau *paprotinių* išteklių, jie pasitelkiami labiau individualizuotai. Šiuose kontekstuose pagrindiniai identiteto konstravimo išteklių kuriami tautinės valstybės institucijų. Institucinio lygmens įteisinamajam identitetui būdinga teikti standartizuotą tautinę kultūrą kaip *autentišką*, bet kai kuriose situacijose identiteto pasipriešinimo bruožu gali tapti ne tik lokali, bet ir nacionalinė kultūra: lokalsios šiuolaikinės visuomenės gali būti pačios įvairiausios vietos – šeima, bendruomenė, regionas, tauta (Kalėdienė 2010: 92). Kitaip negu lokaliuose kontekstuose kuriamam identitetui, šios grupės, ypač jaunesnės kartos, atstovų identitetui būdingas didesnis atvirumas kitoms kultūroms, bet išlaikomas ir tam tikras socialinis atstumas: kitų tautybių žmonės toleruojami kaimynystės ir darbo sferoje, bet atsargiau žiūrima į šeimos ar giminystės ryšius.

Lokaluoto *autentiškumo* motyvas dažnas ir kitų jaunosios kartos lietuvių identiteto raiškoje. Galima manyti, kad šis motyvas turi pasipriešinimo globalizacijos sąlygotai deterritorizacijai atspalvį. Lietuvos kultūros *natūralumas*, *autentiškumas* šiuose identitetuose suvokiamas būtent kaip nedeterritorizuota lokali kultūra, kur laikas eina kitaip, gyvenimas natūralus, kaimiškas, paprastas, lyginant su Vakarų šalimis. Šios grupės lietuvių identiteto strategijose dažna ir tokia jų ryšio su lokalumu forma kaip jų *įvietinimas* per šeimų istorijų ir genealogijų (tėviškų, šaknų, giminystės) rekonstrukcijas: žmonės atkuria sovietmečiu sugriautas tėviškės, namų genealogijas, sukuria simbolius ir ritualus (giminės himną, vėliavą ir pan.) Šeimų papročiai svarbūs identiteto tęstinumui – per šeimą perduodamos tradicijos laikomos *autentiško* lietuviškumo garantu.

Didėjant kontekstų kultūriniam heterogeniškumui, didėja identiteto atvirumas, jis dažniau suvokiamas kaip pasirenkamas, ribos brėžiamos negriežtai, silpnėja kultūrinės homogenizacijos tendencijos. Daugiakultūriškuose Lietuvos kontekstuose identitetas dažniau kuriamas atviresnių, universalesnių pilietinių jo dimensių pagrindu, kartais keičiant šia linkme ir kolektyvinį jo lygmenį; esama ir etninių mažumų kultūrinės asimiliacijos bei transnacionalinių (europinio, globalaus) identiteto svarbos didėjimo atvejų. Vis didesnę reikšmę įgyja emociniai identiteto komponentai neretai tampantys pagrindiniais identiteto kriterijais.

Tiek homogeniškuose, tiek daugiakultūriškuose Lietuvos kontekstuose vyrauja etninė-prigimtinė lietuvių identiteto samprata. Lokaliuose neurbanizuotuose kontekstuose kuriamam, ypač vyresniųjų kartų, identitetui būdingas gyvybiškas uždarumas, griežtai brėžiant *savo / svetimo* ribas ir taip saugant *savo* grupės kultūrinį homogeniškumą. Kultūrinės homogenizacijos tendencijos būdingos ir urbanizuotuose lietuvių kultūros kontekstuose kuriamam identitetui, bet čia jos reiškiasi naudojamų kultūrinių išteklių *grynumo, autentiškumo* paieškomis; kartais šis *autentiškumas, lokalumas* įgyja pasipriešinimo globalizacijai atspalvių (Šutinienė 2008: 41).

Tautinė tapatybė tyrinėtojų nusakoma kaip sudėtinga ir abstrakčiai vardijama, daugiamatė savo esmė, persipynusi su daugeliu kitų kolektyvinių ir kultūrinių tapatybių (Smith 1999: 230). Tautinės tapatybės kaitos procesai Lietuvoje gana spartūs, veikiami ne tik tautinio atgimimo ir tautinės valstybės atkūrimo bei po to sekusių šalies socialinių, demografinių, ekonominių, kultūrinių pokyčių, bet ir „išorės“ veiksnių – globalizacijos, eurointegracijos ir daugelio kitų. Sovietinės okupacijos „užšaldytas“ ir 1988–1989 m. „atgimęs“ bei bandytas rekonstruoti daugeliu XX a. pradžios ideologinių ir kultūrinių formų, lietuvių nacionalizmas greitai ėmė kisti atkūrus nepriklausomybę. Dabar tikėtinas didelis lietuvių nacionalizmo kaitos netolygumas bei sparta (Baltrušaitytė 2007: 27). Tai liudija tiek mokslinėse, tiek viešose diskusijose nuolat girdimos nuomonės apie tautinės tapatybės krizę, grėsmes jai, todėl tampa ypač aktuali ne tik šios tapatybės raiškos ir konstravimo, bet ir kaitos bei tęstinumo problematika.

Tautiškumas lemia žmogaus vietą pasaulyje, jo galimybes, kurios savo ruožtu yra sąlygojamos istorinės situacijos. Modernioji lietuvių tauta iš esmės pradėjo formotis tik XIX a. Šis procesas paspartėjo ir vyko gana sklandžiai sukūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę. Galima teigti, jog Antrojo pasaulinio karo išvakarėse jau baigė formotis šiuolaikiško ir vakarietiško, bet kartu ryškiai suvokiančio savo asmeninį ir tautinį tapatumą lietuvių tipas. Visus šiuos laimėjimus nubraukė pusę amžiaus trukusi sovietinė okupacija. Jos metu įvykdyta prievartinė „modernizacija“ iš pagrindų sugriovė prieškarinio Lietuvos socialinę ir kultūrinę sanklodą. Neatpažįstamai sunaikintus arba sužalotus du pamatinius lietuviškosios kultūros sluoksnius – „tradicinį“ ir „modernųjį“ užgožė arba destruktiviai „papildė internacionalinė“ sovietinė kultūra, lemiamai sąlygojusi individo

savimoneį ir tapatumą, kurie tokiomis sąlygomis galėjo egzistuoti tik neautentiškais ir iškreiptais pavidalais.

Prievartinė dorovinių vertybių kaita bei sklaida, ypač ankstesniųjų vertybių devalvavimas visada yra susijusi ir pasireiškia didesniais ar mažesniais pasaulėžiūriniais sukrėtimais, sąlygojančiais tradicinio, per tūkstantmečius ar šimtmečius susiformavusio dorovinio tautos identiteto nykimą, o kartu – ir jos pačios amoralėjimą, nutautėjimą, teisinį ir dorovinį nihilizmą, pesimizmą, jėgos ir prievartos kultą, nusikalstamumą. Visa tai taip pat negali nepasireikšti ir kaip realus pavojus tautos istorinei, socialinei ir dorovinei egzistencijai apskritai (Baltrušaitytė 2007: 30).

Naujo asmens tapatumo paieškos prasidėjo Lietuvai vėl atgavus nepriklausomybę. Lietuvai atstačius nepriklausomybę, prasidėjo tautinis atgimimas, bet jis greitai pateko į antrą vietą, nes visiems buvo labai svarbus ekonominis ir socialinis atgimimas, kuris vyko gana sunkiai. Ir taip, vykstant kovai už būvį, nebuvo teikiama reikiamo dėmesio į tautinio sąmoningumo ir tautinės savigarbos stiprinimą. Tuo pačiu metu pasaulyje vykstantis globalizmo procesas palietė gana stipriai ten žmones, ieškančius savo gyvenimo standarto pakėlimo. Negalėdami susirasti tinkamų pragyvenimo sąlygų savo krašte, daugelis ėmė jų ieškoti užsienyje.

Galima galvoti, kad Lietuvos valstybės pereinamuoju laikotarpiu kinta ir gyventojų vertybinės orientacijos. Greitų sociokultūrinių pokyčių užvaldytas žmogus skuba apsispręsti ir pasirinkti. Jaunimas dar neturi savo individualybės atskleidimo, socialinio statuso atradimo bei savo pozicijos apginties patyrimo. Socialinė aplinka juos taip pat verčia apsispręsti. Ilgainiui susiformuoja ne kritinis požiūris, bet nusivylimų grandinė, kuri išstumia bendražmogiškas vertybes (Baltrušaitytė 2007: 31).

Europinė integracija, tautinio identiteto klausimai, kaip ir kiti etniniai procesai, yra socialinio gyvenimo dalis, kuri jau senokai užvaldė sociologinės minties raidą. Kintančio pasaulio kontekstas iškelia ne visada pastebimą etninių ryšių poreikį. Dabartinės Europos nejungia bendra kalba, kultūra, religija. Neišvengiama visuomeninių – ekonominių procesų globalizacijos pasekmė yra religinio, kultūrinio ir tautinio pliuralizmo plėtotė, tačiau daug regionų tam nėra pasiruošę. Skirtingi autoriai pažymi, kad tapatybės irimas baigiasi socialinėmis bei dvasinėmis krizėmis. Lietuvos visuomenė yra daugiatautė, ją sudaro skirtingų pažiūrų, tradicijų ir religijų žmonės. Viena vertus, dėl globalizacijos proceso susiduriame su naujomis kultūromis ir tradicijomis, antra vertus, patys tampame nauja ir nepažinta grupe. Tautinis tapatumas – tai viešai išreikštas asmenybės solidarumo jausmas, jos susitapatinimas ir vieningumas su etnine grupe, prie kurios narių ji save priskiria. Tautinis tapatumas – socialinio gyvenimo dalis.

V. Pruskus kalba apie tai, kad globalizacijos procesas meta stiprų iššūkį tautinėms kultūroms, „per ilgus šimtmečius išsiugdžiusioms tam tikrą savo vidinį kodą, pagal kurį priima ir akumuliuoja pasaulinio proceso poveikius“ (Pruskus 2004: 56). Šiuolaikinės komunikavimo priemonės perduoda vertybinę vakarų kultūrą individui bei visuomenei, dažnai nepasirengusiems ją įvertinti bei priimti. Kartu tuo slopinama ir tautinė savimonė, o silpstant tautinei savimonei vis sunkiau išsaugoti tapatybę. Aišku, kad modernybė kultūrą atnaujina, modifikuoja, unifikuoja, o tradicija stabilizuoja gyvenimo formas, stiprina visuomenės identitetą, jos orumą. Vis garsiau yra prabylama apie kultūrų įvairovę, tam, beje, yra palanki Europos regionalizmo politika. Ekonominėi bei politinei globalizacijai šiuolaikiniame pasaulyje atsispirti sunku, o kultūrinei – ne tik galima, bet ir reikia. Todėl žodžiai „Europos Sąjunga įkvėpimo semiasi kultūriniame, religiniame ir humanistiniame Europos pavelde ir tos vertybės, būdamos bendros visoms šalims, formuoja pliuralistinę, tolerancinę, teisingą, solidarią ir nediskriminuojamą visuomenę“, kurie įrašyti Europos Sąjungos Konstitucijoje, apie potencialų siekį derinti skirtingas tapatybes. Pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvos visuomenei teko ne kartą peržiūrėti tautos ekonominį, politinį, kultūrinį potencialą, jį įvertinti. Daug kalbama apie „tautos išsivaikščiojimą“, tautos, tautiškumo, tapatybės krizę, vertybių chaosą. „Apskritai nederėtų pamiršti patikrinto tos tiesos ar istorijos fakto, jog tautinė, lokalinė tapatybė pasireiškia tik esant bendram, visus tautos ar bendruomenės narius jungiančiam interesui. Praradę tapatybę, visi „išsilaksto kas sau“. Iš dalies galima sutikti, kad ES ir europinis identitetas gali tapti savotiška alternatyva nacionalinei valstybei ir tautiniam tapatumui, turint omeny ES institucijų bei politikų poveikį ES valstybių narių vidaus politikai ir institucijoms. Be to, pastebima tendencija, jog daugelis Europos gyventojų vieni iš kitų perima kultūros ir gyvenimo būdo supratimą. Nepaisant veiksmų, liudijančių Europos tapatumo pliuralizmą, yra siekiama suformuoti bendrą europinį identitetą, jį „aprengti“ laisvąja rinka, demokratija, pagarba žmogaus teisėms ir kitoms vertybėms. Per bendrų simbolių sistemą pastebimos tendencijos kurti europinę kultūrą – ES vėliava, himnas, pasas, Europos diena ir t. t. „Tad ir europinė integracija bei globalizacija turėtų būti laikomos ne tiek grėsme lietuviškajam tapatumui, kiek galimybe tajį tapatumą stiprinti bei turtinti naujais, dar neturėtais vertingais aspektais“ (Mikelionienė, Rašomavičienė 2008: 61). Neabejotina yra tai, kad tautinio tapatumo išsaugojimas labai priklauso nuo visuomenės aktyviosios mažumos ir inertiškos daugumos pastangų ir jų pusiausvyros. Atsirado naujas terminas „lietuviškasis europietiškas“. Išauga ir valstybės atsakomybė už tautinio tapatumo, nacionalinės kultūros vertybių išsaugojimą bei puoselėjimą. Iškyla būtinybė mokymo institucijose ugdytiniams padėti susiorientuoti globalizacijos bei jos visuminės raiškos gyvenimo sąlygų modernizacijoje, suvokti savo priklausomybę tautinei bendruomenei (Mikelionienė, Rašomavičienė 2008: 63). Gali būti, kad tapatybė yra grėsmės zonoje, nykstantis būties bruožas ar pavidalas. Dabartiniame pasaulyje

žmogus gali išgyventi be tapatybės, be *dokumentų*, reiškiančių ne tik faktinius liudijimus, bet ir gilesnius jo autentiškos būties ženklus. Grėsmės zonose atsiranda papildomų signalų, skatinančių mąstyti apie tapatybę, jos *dokumentus*, ieškoti jų ir literatūroje. Tapatybės problemų aktualumas susijęs su stiprėjančiu, į *pradžią* gražinančio autentiškumo ilgesiu. Esu su *kitais*, bet *kitas*. Ir tik todėl, kad kiekvienas esame *kitas*, mūsų kitybė gali įgyti būtino žmogiškojo solidarumo.

Esame neaiškios, klausinėjančios ne tik tautinės, bet ir žmoniškosios tapatybės erdvėje. Filosofinė, psichologinė, antropologinė tapatybės problema ir iškyla, kai sąvokos turinys ima prarasti savaiminį natūralumą (Aleknaitė-Bieliauskienė 2005: 46). Natūralu būti, kol esi. Natūralu būti kažkuo, kitaip nebūtum. Gyveni pietuose ar šiaurėje, gyveni per šimtmečius susiklėsčiuosioje, mažai tekintančioje geopolitinėje erdvėje ar vis dar nesuauštančioje Rytų Europoje. Kalbi kuria nors kalba, esi vyras ar moteris. Visa tai ir dar daugybė kitų parametrų lemia ar bent turi įtakos žmogaus tapatumui, prasidedančiam labai toli nuo jo, giliai, iš kur atsirūva genetinė atmintis, užsimezga tapatybės *archetipas*.

Greta tautinę tapatybę atspindinčių nuostatų yra labai artimas konstruktas – tai emigracinės nuostatos. Emigracinės nuostatos bei ketinimai gali būti vienas iš hipotetinių veiksnių, atspindinčių tautinio tapatumo brandos lygį (Aleknaitė-Bieliauskienė 2005: 47). Asmens tautinis tapatumas ir emigracinės nuostatos nėra identiški, bet glaudžiai susiję fenomenai. Kai kurie sociologai nusiteikimą emigruoti supranta kaip tautinio tapatumo krizę. Ir priešingai – „sėslumas“ galimai traktuojamas kaip tautinės savasties stiprumo išraiška: likti savo šalyje, esant laisvam pasirinkimui, reiškia ne tik (įprasto) socialinės gyvensenos būdo reprodukovimo nuotaikas, bet ir stiprų pareigos jausmą ar interesą savo šaliai, tautai (Matonytė 2001: 68). Vadinasi, suformuotas tautinis tapatumas arba jo nebūvimas yra vienas iš hipotetinių veiksnių, kuris gali paaiškinti emigracines nuostatas bei ketinimus, ir atvirkščiai.

Žmogus nori būti *tas pats* sau ir kitiems, tapatumas yra tam tikras komfortas. Tas, kas yra ir pats sau, pats sau tapatus, yra *individas*, nedalus, neišsidalijantis, nesusidvejinantis. Viena pavojingiausių sąmonės būsenų – susidvejinimas, neadekvatus savęs suvokimas. Kuo silpnesnė tapatybė, tuo daugiau galimybių dvasinėms krizėms. Dabartinis žmogus yra krizės žmogus, nerandantis kitos išeities kaip bėgimą, bėgiojimą iš vietos į vietą, *vietos* nerandant (Aleknaitė-Bieliauskienė 2005: 47).

Protėviai, protėvystė, kitaip sakant, kraujo balsas, yra tai, kas natūraliausiai jungia žmogų su jo tauta. Tauta yra abstrakcija, protėviai – realybė, vienu ar kitu būdu žmogaus patiriama; žmogus gali susitikti su seneliais, dargi su proseneliais, iš jų *patirti* jų tėvus, senelius. Žmogaus atmintis yra protėviška. Kai istorija iškeldavo kurią tautos ar valstybės problemą, iškildavo ir apeliacijos į protėvius. Kai atsiskiri nuo savųjų, jie nebegali paremti. Kai atsiskiri nuo savosios kalbos, ji

nebegali padėti mąstyti. Iš išmoktos kalbos jokia gyvybė savaime į sąmonę neatiteka. Žmogui beveik nepastebint tapatybė išslysta kartu su kalba; juk labiausiai esame su tais, kurių kalbą suprantame ir kurie supranta mus. Tapatybės testas – bent savaitę būti su žmonėmis, kalbančiais vos suprantama, o kartais ir nesuprantama kalba. Pradedame jausti atskirtumą, buvimo sunkumą. Bent buvimas su *žmonėmis*, bent iš dalies atitinkančiais mūsų turimą žmogaus supratimą, *ne(ta)patybę* švelnina, skatina ieškoti susikalbėjimo būdų. Susikalbėjimą daro galima bendražmogiškieji motyvai. Žmogiškoji tapatybė gali plėstis, gali prisidėti kiti momentai, kurių anksčiau nebuvo ar jie neatrodė svarbūs (Aleknaitė-Bieliauskienė 2005: 48).

Lietuviškumas – tai ne tik turėjimas ar mokėjimas, bet ir jausminis santykis, nusakantis individo požiūrį į brangius, jam itin svarbius dalykus. Kalbant apie lietuviškumą, lietuvių charakterio bruožus, minimas gerbimas, meilė, pasiaukojimas. Kalbant apie tėvynę, tėvynės meilę, pabrėžiama nesavanaudiškumo reikšmė (Beresnevičius 2004: 114). Pasiaukojimas, nesavanaudiškumas, visuomeniškumas būtų svarbiausi tautiškumo momentai. Tėvynės meilės motyvas gretinamas su visuomeniškumo, atvirumo motyvu. Tai suprantama kaip priešprieša asmeniškumui, asmeninei naudai. Galima išskirti kelias tautinio identiteto stiprinimo trajektorijas. Pirmą, kalbos, kultūrinių ir tautinių vertybių gerbimas ir propagavimas, kuris reiškia ne tik apsaugą, bet ir atvirumą bei prieinamumą kitoms kultūroms (mainus). Antra, atsisakymas servilistinės pozicijos santykiuose su ES, efektyvus ir kryptingas ekonominių interesų, atliepiančių gyvybinius tautos interesus, atskirų jos grupių savisklaidą, gynimas. Trečia, aktyvesnis politinių interesų gynimas ES, ieškant partnerių, kurių interesai su mūsų interesais sutampa, – tokiu būdu įmanu pelnyti didesnę palankumą ir palaikymą. Ketvirta, įgyvendinimas politinės savivaldos principo, kuris būtų grindžiamas ne tiek formaliu visų lygmenų valdžios renkamumu, bet remtusi tautinės tapatybės, tautos kultūros, kuri būtų ir maitina pilietinę visuomenę, išsaugojimo siekiu. Tokiu būdu mažinamas atotrūkis tarp valdžios ir gyventojų mažintų ir piliečių nepasitikėjimą valdžia, didintų jos atsakomybę ir atsiskaitomumą ją išrinkusiesiems. Tikėtina, kad visa tai savo ruožtu formuotų palankesnę terpę tautinei savimonei skleisti ir stiprėti (Koščic 2011: 11).

Skyrių norėjusi užbaigti iškiliausio šių dienų filosofo L. Donskio pamąstymais apie mūsų tapatybę šiuolaikiniame globalizacijos pasaulyje. Kad ir kaip būtų, bene svarbiausia priežastis slypi mūsų tapatybės sampratoje. Dauguma lietuvių vis dar tiki, jog tapatybė yra paveldima ir egzistuoja objektyvus kriterijai, leidžiantys žmones klasifikuoti, priskirti kažkokiai grupei ar kategorijai. Ir tai yra tik iliuzija. Ne tik todėl, kad žmonės ne vabzdžiai, kad juos klasifikuotum ir rūšiuotum, bet ir todėl, kad globalizacijos paveiktame nūdienos pasaulyje, kuriame beveik nebeliko lokalių civilizacijų ir tradicinės socialinės sanklodos, tapatybė nustojo buvusi priskirimo ir paveldėjimo dalyku. Tapatybę tokiame pasaulyje mes sąmoningai pasirenkame.

Jei tapatybė būtų vien kultūrinės aplinkos, edukacijos ir auklėjimo reikalas, šiandien daugelio tautų jau nebebūtų – įskaitant ir lietuvių tautą, kurios neįmanoma atsieti nuo politinės valios ir ateities projekto, suteikusių jai gyvybę XIX ir XX amžiais. Tapatybė yra kupinas įtampų savęs ir mus supančio pasaulio interpretacijos bei supratimo laukas, kuriame kryžiuojasi tai, ką apie mus galvoja ir sako kiti, ką apie save galvojame ir kalbame mes patystei kuo mes patys norime būti. Vaizdžiai tariant, tapatybė yra ne tiek žodžiai, kuriuos pasakome apie save ir savo bendruomenę ar kultūrą, kiek pats kalbėjimas ir ypač noras kalbėti apie jas. Tapatybė yra visų pirma sąmoninga veikla, o ne vien jausena. Ji yra minties ir veiksmo konjunkcija, o sykiu ir savo egzistencinės bei socialinės patirties pavertimas pasaulio išgyvenimo židiniu ir forma. Galiausiai tapatybė yra pasiekiamą, o ne nusakoma ir pripažįstama – ji yra sąmoninga veikla ir identifikavimasis su tuo, kas mums egzistenciškai svarbiausia. Nėra ir negali būti nei normatyvinės tapatybės teorijos, nei tapatybės ekspertų, kurie pagal objektyvius kriterijus nustatytų, kas yra kas (Donskis 2006: 81).

Iš ko apie šalį ir tautą sprendžiama? Iš vardų ir pasiekimų, kurie tautoms tampa savęs identifikavimo ir net jų savivokos dalimis. Augustas Strindbergas ir Ingmaras Bergmanas yra švediškos tapatybės segmentai, Hansas Christianas Anderseną – dangiškosios, Rembrantas ir kiti olandų tapybos genijai – olandiškosios, Volfgangas Mocartas – austriškosios. Lygiai kaip lietuvių teatras ir džiazas yra tapę mūsų tapatybės segmentais. Ši tapatybė yra pasiekta, o ne priskirta ir nustatyta. Nes gali būti pasaulyje žinomas ir pagarbiai traktuojamas tik tada, kai pats žinai, kas esi, ir neleidi, kad tavo egzistencijos ir savivokos ribas nustatytų kiti.

Globalizacijos eroje tapatybė yra daugiamatė ir apima bent keletą tarpusavyje susisiejančių ir komunikuojančių socialinės bei kultūrinės patirties sluoksnių. V. Kavolis išvalgiai analizavo postmodernios tapatybės struktūrą, sykiu paneigdamas plačiai paplitusią nuomonę, kad postmodernizmas yra iš esmės tapatus anemiškos mados, reliatyviems moralinės sanklodos kodams, naujiems kultūriniais tabu, kultū atstovams ir madingiems judėjimams (Donskis 2006: 81).

2.4. Europos Sąjungos daugiakalbystės politikos kryptys

Lietuvos istorija visada pasižymėjo etnine, religine ir kultūrine įvairove. Čia sugyveno skirtingos etninės grupės ir nepanašūs žmonės, kryžiovosi prekybiniai keliai, religinės tiesos, kultūrinės epochos bei mados, susidurdavo didžiųjų galybių interesai. Žinoma, čia skambėjo ir ne viena kalba.

Įvairiuose kontekstuose neretai galima išgirsti sąvokas *dvikalbystė*, *daugiakalbystė*. Iš esmės šie terminai reiškia panašius dalykus: skirtumas tik tas, kad *dvikalbiu* vadinamas asmuo, gebantis

komunikuoti dviem kalbomis, o *daugiakalbis* yra tas, kurio bendravimo įrankis kelios kalbos. Pažymėtina, kad įvairių mokslininkų darbuose abi sąvokos kartais vartojamos sinonimiškai. Reikia pridurti ir tai, kad aptariamai terminai gali būti vartojami kalbant ne vien apie asmenis, bet ir apie išstisias bendruomenes (Kalėdienė 2010: 71).

Visame pasaulyje nepaliaujamai auga anglų kalbos reikšmė, jos tiesioginė įtaka nacionalinėms kalboms, taip pat ryškėja jos poveikis nacionalinių kalbų statusui. Būdama valstybinė, lietuvių kalba yra plačiai vartojama pačioje Lietuvoje, tačiau pasaulio mastu iškilusi anglų kalbos galybė turi apraiškų ir Lietuvoje, nes ir čia anglų kalbos prestižas, kaip daug kur pasaulyje, ne vienam yra didesnis už savosios kalbos prestižą (Kalėdienė 2010: 71). 2010 m. kalbininkės L. Vaicekauskienės publikacijoje „Globalioji daugiakalbystės perspektyva: anglų kalbos vieta ir vaidmuo Lietuvos miestų erdvėje“ ją norėtume aptarti plačiau. Anglų kalba, miestų erdvėje atsiradusi dėl pasaulinių ekonomikos ir politikos pokyčių, intensyvėjančių valstybių (ir miestų) kontaktų, Europoje dar ir dėl Europos Sąjungos plėtos, galėtų būti laikoma viena iš nuolat miesto suteikiamų įvairių galimybių rinktis. Yra įvairių priežasčių, dėl kurių viena kuri kalba įgauna ypatingą statusą ir pripažįstama tarptautinio bendravimo priemone. Tačiau jokia kalba nėra vien komunikacijos priemonė. Be komunikacinės (instrumentinės) funkcijos, kalba yra kalbinės bendruomenės ar individo tapatybės dalis ir atlieka simbolinę identifikacinę (dar vadinamą integracine ar socialine) funkciją. Palyginti su komunikacine, simbolinė funkcija nėra tokia akivaizdi ir objektyviai pamatuojama, tačiau yra žinoma, kad kalbinę tapatybę formuoja kalba ar kalbos, kurios yra gerai mokamos, kurioms yra teikiama pirmenybė komunikuojant ir dažnai tos, kurios yra paveldėtos iš tėvų. Anglų kalba Lietuvoje nėra paveldėta, gimtoji, tačiau ji atlieka svarbų vaidmenį miestų jaunimui ir yra siejama su šiuolaikinio, socialiai gerai įsitvirtinusio jauno miestiečio vartotojo tapatybe. Pasaulio kalbų kontaktų su anglų kalba tyrimų nuo praėjusio amžiaus antros pusės atlikta tiek, kad jie jau sudaro atskirą nemažą tyrimų atšaką, viduje dar išsiskaidančią į kelias ryškesnes kryptis. Prie kalbos duomenų studijų iš dalies šliejasi makrosociolingvistiniai anglų, kaip užsienio kalbos, mokymosi ir vartojimo tyrimai. Šioje monografijoje pristatomas projektas „Kalbų vartojimas ir tautinė tapatybė Lietuvos miestuose“, ko gero, yra pirmas didelės apimties sistemingas pastarosios krypties tyrimas Lietuvoje. Kiekybinės apklausos duomenimis, anglų kalbą daugiau ar mažiau mokantys sakėsi daugiau nei pusė (58%) Lietuvos miestuose apklausoje dalyvavusių informantų. Tokį palyginti didelį skaičių reikia priimti tik su išlygomis, nes kalbos žinios gali būti visiškai menkos: Kai kurie iš šių skaičių pakliuvę informantai teigė anglų kalbos kadaise mokėsi mokykloje, bet nei tuo metu, nei po to jos visai nevartoję. Tačiau svarbiausia, kaip minėta, yra tai, kad jokia kalba iš tiesų negali būti objektyviai labiau tinkama komunikacijos priemonė už kitas arba objektyviai „šiuolaikiškesnė“ nei kitos – anglų kalbą tokia

padarė politinės permainos globalioje rinkoje. Jau iš kai kurių aptartų anglų kalbos mokėjimo (ir noro mokytis) bei vartojimo faktų galima matyti Lietuvos miestuose augant anglų kalbos vaidmenį. Tyrimo informantams buvo užduota keletas tiesiogiai su jų nuostatomis anglų kalbos atžvilgiu susijusių klausimų. Iš atsakymų matyti, kad anglų kalbą Lietuvos miestų gyventojai laiko prestižine kalba. Monografijoje aptariamo projekto „Kalbų vartojimas ir tautinė tapatybė Lietuvos miestuose“ tyrimų rezultatai ir jų palyginimas su kitų Lietuvoje atliktų tyrimų duomenimis leidžia daryti vienareikšmišką išvadą: vartotojams renkantis anglų kalbą vyrauja argumentas „už“. Kalbos politikų bendruomenės neigiamos nuostatos anglų kalbos atžvilgiu bendro visuomenės nusiteikimo nekeičia. Anglų kalba Lietuvos miestų kalbų hierarchijoje užima labai aukštą vietą – antrą po valstybinės lietuvių kalbos ir be jokios konkurencijos pirmą tarp kitų užsienio kalbų (Vaičekauskienė 2010: 198).

ES narėms keliamas uždavinys „kiekvienam žmogui suteikti galimybę mokytis kalbų“ (2009: 5). Tai reiškia, kad kalbų mokymasis turi tapti mokymosi visą gyvenimą dalimi, o ne bendrojo ugdymo ar aukštosios mokyklos, universiteto ar pan. reikalu (Vilkienė 2010: 59). Anglų kalba, miestų erdvėje atsiradusi dėl pasaulinių ekonomikos ir politikos pokyčių, intensyvėjančių valstybių (ir miestų) kontaktų, Europoje dar ir dėl Europos Sąjungos plėtros, galėtų būti laikoma viena iš nuolat miesto suteikiamų įvairių galimybių rinktis. Yra įvairių priežasčių, dėl kurių viena kuri kalba įgauna ypatingą statusą ir pripažįstama tarptautinio bendravimo priemone. Gerai žinoma, kad anglų kalba paplito ir įsitvirtino kaip *lingua franca* dėl išaugusio JAV vaidmens. Suprantama, kad ne anglų kalbos vidinės savybės, bet JAV ekonominė pažanga lėmė, jog tapo politiškai paranku siekti komercinių, technologinių ir kultūrinių ryšių su šia valstybe. Mokslas ir technologijos imta kurti anglų kalba. Augantis anglų kalbos vartojimo poreikis kilstelėjo šią kalbą į aukščiausias pozicijas užsienio kalbų mokymo(si) hierarchijoje.

Tačiau jokia kalba nėra vien komunikacijos priemonė. Be komunikacinės (instrumentinės) funkcijos, kalba yra kalbinės bendruomenės ar individo tapatybės dalis ir atlieka simbolinę identifikacinę (dar vadinama integracine ar socialine) funkciją. Anglų kalba Lietuvoje nėra paveldėta, gimtoji, tačiau ji atlieka svarbų vaidmenį miestų jaunimui ir yra siejama su šiuolaikinio, socialiai gerai įsitvirtinusio jauno miestiečio vartotojo tapatybe. Teigiama, kad anglų kalba asocijuojama su šiuolaikiškumu, technologijų pažanga, moksliskumu, naujovėmis, o Rytų Europoje – ir vakarietiškumu. Kaip tik iš vartotojo tapatybės randasi simbolinė anglų kalbos galia ir prestižas: mokėti anglų kalbą reiškia gebėti kaupti vadinamąjį socialinį ir kultūrinį kapitalą (Bourdieu 1992: 88), leidžiantį įveikti verslo konkurentus. Šią anglų kalbai priskiriamą savybę ypač išnaudoja tarptautinė rinkodara ir reklama. Kaip tik smarkios politinės ir kultūrinės permainos, kai kertasi tradicijos ir naujovės, neišvengiamai atneša įtampų. Labiausiai tokia įtampa būdinga socialinėje

hierarchijoje silpniau išitvirtinusioms, vyresniems visuomenės grupėms, tradicine veikla užsiimantiems žmonėms. Palyginti su lengvai prisitaikančiu jaunimu ar į naujoves linkusiais vartotojais, mielai pasinaudojančiais dar viena galimybe, minėtų visuomenės grupių pasirinkimo padariniai yra gana aiškūs: perskirstant socialinį kapitalą tenka arba pasiduoti spaudimui įgyti pageidaujamas anglų kalbos kompetencijas, arba net nepradėti varžytis dėl socialinės (ir ekonominės) galios.

Teorinėje literatūroje nemažai kalbama apie tai, kaip gyvenimas permainų laikais veikia žmogaus tapatybę. Poreikis taikytis kelia dvilypiškumo ir savotiško nepasitenkinimo jausmą, kad nesi nei dalis, nei nuošalyje ir kad turi pasirinkti, o pasirinkti sunku. Šiuolaikinių miestų vertybių sistemoje atvirumas naujovėms yra svarbiau už tradicinės kultūros išsaugojimą.

2008 m. Europos bendrijų komisija parengė dokumentą „Daugiakalbystė – Europos turtas ir bendras rūpestis“ norėusi plačiau apžvelgti šias direktyvas. Darnus daugelio kalbų sambūvis Europoje – išraiškingas Europos Sąjungos siekio susivienyti įvairovę simbolis ir vienas kertinių Europos projekto akmenų. Kalbos yra ne tik asmens tapatybės, bet ir bendro paveldo dalis. Kalbos susieja žmones, nutiesia tiltus į kitas tautas, šalis ir kultūras. Sėkminga daugiakalbystės politika gali padidinti piliečių galimybes įsidarbinti, naudotis paslaugomis, įvairiomis teisėmis ir per aktyvesnį kultūrų dialogą ir didesnę socialinę sanglaudą didinti solidarumą. Taip traktuojama kalbų įvairovė gali tapti vertingu turtu, ypač šiandienos globalizuotame pasaulyje.

2008 m. liepos 2 d. priimtoje Komisijos atnaujintoje socialinėje darbotvarkėje numatytas naujas globalizuoto pasaulio pokyčių valdymo metodas, pagal kurį daugiausia dėmesio skiriama galimybėms, prieinamumui ir solidarumui. Daugiakalbėje Europos Sąjungoje tai reiškia, kad, pirma, kiekvienam žmogui turėtų būti sudaromos sąlygos veiksmingai bendrauti, kad jis galėtų visapusiškai išnaudoti savo potencialą ir naudotis šiuolaikinės bei naujoviškos ES teikiamomis galimybėmis; antra, kiekvienam turėtų būti suteikiama galimybė mokytis kalbų ar naudotis kitomis bendravimą lengvinančiomis priemonėmis, kad būtų pašalintos bet kokios kalbinės kliūtys gyventi, dirbti ir bendrauti ES; trečia, laikantis solidarumo principo, visiems, įskaitant tuos, kurie negali išmokyti kitų kalbų, reikėtų suteikti tinkamų komunikacijos priemonių, kad jie galėtų patekti į daugiakalbę aplinką (Europos bendrijų komisija, komisijos komunikatas 2008). Šiandieninei Europos visuomenei tenka taikytis prie sparčių pokyčių, kurių priežastis – globalizacija, technologijų pažanga, senėjanti visuomenė. Svarbus šios kaitos rodiklis – didesnis europiečių judumas (šiuo metu 10 mln. europiečių dirba ne gimtojoje valstybėje narėje). Vis daugiau bendraujama su kitų šalių piliečiais, vis daugiau žmonių gyvena ir dirba užsienio šalyse. Šis procesas dar labiau sustiprėjo po naujausių ES plėtros etapų. Šiuo metu ES yra 500 mln. piliečių, 27 valstybės narės, vartojamos 3 abėcėlės ir 23 oficialiosios kalbos. Kai kuriomis iš jų kalbama visame

pasaulyje. Dar maždaug 60 kitų kalbų priklauso ES paveldui ir yra vartojamos tam tikruose regionuose ar tam tikrų grupių. Be to, daug įvairių kalbų atsivežė imigrantai: apskaičiuota, kad šiuo metu ES yra 175 tautybių žmonių. Dėl šių ir kitų veiksnių europiečių gyvenimas darosi tarptautiškesnis ir daugiakalbiškesnis. Nors didesnė kalbų įvairovė – naudos ir gerovės šaltinis, be tinkamų politinių priemonių ji gali kelti ir rūpesčių. Ji gali didinti skirtingų kultūrų žmonių atotrūkį ir socialinį susiskaidymą, nes keliomis kalbomis kalbantiems žmonėms atsirastų daugiau geresnio gyvenimo ir darbo galimybių, o mokantys tik gimtąją kalbą pasijustų atskirti. Kalbų įvairovė gali trukdyti ES piliečiams ir įmonėms naudotis bendrosios rinkos privalumais ir, galimas daiktas, sumažinti jų konkurencinį pranašumą. Ji taip pat gali tapti kliūtimi veiksmingam tarptautiniam valstybių narių ir ES administraciniam bendradarbiavimui, taip pat efektyviam vietos paslaugų teikėjui, kaip antai ligoninių, teismų, darbo biržų ir t. t., darbui (Europos bendrijų komisija, komisijos komunikatas: 2008). Dabartinis uždavinys – kiek įmanoma sumažinti ES piliečiams ir bendrovėms kylančias kliūtis ir sudaryti sąlygas naudotis visomis daugiakalbystės teikiamomis galimybėmis. Be to, reikia parodyti, kad kalbos – bendras turtas, teikiantis naudos visai Europos visuomenei.

Kalbos gali būti konkurencinis ES verslo pranašumas. Daugiakalbės bendrovės įrodo, kad kalbų įvairovė, investicijos į kalbų mokymą ir geresnis kitų kultūrų pažinimas yra vertybė, kuri gali padėti užtikrinti gerovę ir visiems suteikti naudos. Kai kurios visame pasaulyje vartojamos Europos kalbos gali tapti vertinga verslo komunikacijos priemone.

Kalbų mokėjimas ir kultūrų pažinimas suteikia daugiau galimybių gauti geresnį darbą. Ypač didelį konkurencinį pranašumą suteikia kelių užsienio kalbų mokėjimas: įmonės vis dažniau ieško tam tikras kalbas mokančių darbuotojų, kad galėtų plėtoti verslą ES ir už jos ribų. Kelias kalbas mokantys asmenys turi kur kas didesnę darbo pasirinkimą, taip pat ir užsienyje. Kalbos įgūdžių stoka laikoma svarbiausia darbo užsienyje kliūtimi. Yra praktinių įrodymų, kad kelių kalbų mokėjimas skatina kūrybiškumą ir novatoriškumą: daug kalbų mokantys žmonės geriau supranta, kad problemas galima spręsti skirtingai, atsižvelgiant į kalbinę ir kultūrinę aplinką, ir gali pasinaudoti šiuo gebėjimu ieškodami naujų sprendimų.

ES piliečiams turėtų būti suteikiama visuotinė galimybė dalyvauti judumo programose, rengiamose pagal Mokymosi visą gyvenimo programą ar programą „Veiklus jaunimas“ Studijos ar darbas užsienyje – vienas iš veiksmingiausių būdų mokytis užsienio kalbų ir megzti ryšius su kitų kultūrų atstovais. Programoje „Erasmus“ dalyvavę studentai kaip didžiausią studijų užsienyje naudą nurodė kalbos įgūdžių tobulinimą. Formuojant švietimo ir mokymo programas, reikėtų stengtis įtraukti kuo daugiau mainų, partnerystės, elektroninio giminiavimosi su kitų šalių mokyklomis projektų. Kol kas iš siekio, kad kiekvienas pilietis, be gimtosios, mokėtų dar dvi kalbas, daugiausia

naudos gavo bendrojo lavinimo sistemos dalyviai, o profesinio mokymo sistemos dalyviai kalbų beveik ar iš viso nemokomi. Atsižvelgiant į tai, kad mokosi vis mažiau jaunimo, ir į tai, kad naudos turi gauti visi piliečiai, reikia skirti daugiau dėmesio suaugusiųjų gebėjimų atnaujinimui visą gyvenimą. Drauge reikia užtikrinti pačių įvairiausių kalbų mokymą ir suteikti žmonėms galimybę mokytis juos dominančių kalbų (Europos bendrijų komisija, Komisijos komunikatas: 2008). Pastarųjų penkerių metų tendencijos rodo, kad didžiausia pažanga padaryta pradedant mokytis užsienio kalbų pradinėse mokyklose, o vidurinio lavinimo sistemoje labiausiai patobulintas mokymo turinys ir integruotas dalyko ir kalbos mokymas. Daug kur užsienio kalbų moko specialistai, kuriems ta kalba nėra gimtoji ir kurie ne visada sklandžiai kalba ta kalba, todėl juos reikėtų išmokyti tinkamų kalbos mokymo metodų (Europos bendrijų komisija, Komisijos komunikatas 2008). Neseniai daug dėmesio sulaukė kitos dvi kalbų mokymo ypatybės. Nacionalinės (gimtosios) kalbos mokytojams vis dažniau tenka mokytis klases, kurių mokiniai kalba skirtingomis kalbomis, todėl jiems būtų pravartu išmokyti nacionalinės kalbos mokymo kaip antrosios ar užsienio kalbos metodų. Mokytis rečiau vartojamų kalbų, kai nepakanka jų mokyti galinčių mokytojų, mokyklos neretai samdo nekvalifikuotus darbuotojus. Reikia imtis veiksmų remti tokius mokytojus ir ugdyti jų mokymo įgūdžius. Be abejonės, žmogaus atliekamas vertimas – vienas tiesiausių kelių į kitų kultūrų pažinimą. U. Eco yra pasakęs: „Europos kalba yra vertimas“. Europos kultūros paveldą sudaro šedevrai, sukurti įvairiomis kalbomis, tačiau visiems žinomi dėl ilgalaikės literatūrinio vertimo tradicijos – ją reikėtų ir toliau stiprinti, kad kūriniai kitomis (visų pirma mažiau vartojamomis) kalbomis pasiektų kuo platesnę auditoriją. Siekdama sudaryti geresnes sąlygas susipažinti su bendru kultūros paveldu ir remti Europos viešosios erdvės plėtotę, Komisija toliau ieškos būdų, kaip pagerinti iniciatyvų ir vertimo rėmimo programų sąveiką (European Commission. Prieigą per internetą: http://ec.europa.eu/languages/dokuments/2008_0566_lt.pdf-Windows .

3. Lietuvių tautinio tapatumo išsaugojimo veiksniai: trijų kartų vertinimas

3.1. Tyrimo organizavimas. Informantų sociodemografinės charakteristikos

Tyrimo duomenų rinkimo metodu buvo pasirinktas pusiau struktūruotas interviu. Šis metodas pasirinktas todėl, kad jis padeda objektyviau atskleisti informantų nuomones ir požiūrius į pagrindinius lietuvių tautinio tapatumo išsaugojimo veiksnius, taip pat ir išsiaiškinti kalbos ir tautinio tapatumo santykį skirtingų amžių informantų grupėse.

Kokybinio tyrimo tikslas – išanalizuoti lietuvių tautinio tapatumo ir kalbos bruožų vertinimą šiuolaikinio jaunimo, vidutinės ir vyresnės kartos požiūriu. Tyrimas buvo atliktas 2013 m. sausio–vasario mėn., jame dalyvavo penkiolika skirtingų lyčių, amžiaus, išsilavinimo bei veiklos sferų žmonės. Atrankos tipas – atsitiktinė atranka.

Remiantis lietuvių mokslininkų darbais, Lietuvos edukologijos universiteto dėstytojų konsultacijomis bei rekomendacijomis, buvo parengtas klausimynas (žr. Priedas), kurį sudarė 15 įvairaus tipo klausimų. Tyrimo metu visoms informantų grupėms pateikti vienodo pobūdžio klausimai, kurių bendras tikslas – atskleisti lietuvių tautinio tapatumo išsaugojimo galimybes bei kalbos ir tautinio tapatumo santykio vertinimą šiuolaikinio jaunimo, vidutinės ir vyresnės kartos požiūriu. Klausimai sudarė keletą teminių bloką: lietuvių tautinio tapatumo vertinimas trijų kartų įžvalgoje; lietuvių tautos tvermės motyvų: priešasčių, lemiančių lietuvių tautos išnykimą ir priešasčių, lemiančių lietuvių tautos išlikimą vertinimas; lietuvių kalbos išlikimo galimybių vertinimas.

Interviu truko nuo 0,5 iki 2,5 valandos. Informantų amžius svyravo nuo 23 iki 82 metų. Tyrimo metu atlikto interviu duomenys pateikiami kaip išsklaidytos pasakojimų citatos. Atliktoje analizėje visiems informantams buvo parinkti vardai. Kiekvienas informantas gavo savo vardą.

Tyrimo metu buvo apklausta 15 informantų (po penkis kiekvienoje amžiaus grupėje):

Pirmoji – jaunimo grupė

1. **Jonas** – 23 metai, vyras, lietuvis.
2. **Greta** – 23 metai, moteris, lietuvė.
3. **Rokas** – 25 metai, vyras, lietuvis.
4. **Saulė** – 28 metai, moteris, lietuvė.
5. **Neda** – 28 metai, moteris, lietuvė.

Antroji – vidutinio amžiaus grupė

1. **Ina** – 31 metai, moteris, lietuvė.
2. **Aurelija** – 33 metai, moteris, lietuvė.
3. **Asta** – 40 metų, moteris, lietuvė.
4. **Saulius** – 41 metai, vyras, lietuvis.
5. **Juozas** – 47 metai, vyras, lietuvis.

Trečioji – vyresnio amžiaus grupė

1. **Daiva** – 51 metai, moteris, lietuvė.
2. **Petras** – 52 metai, vyras, lietuvis.
3. **Ona** – 52 metai, moteris, lietuvė.
4. **Laima** – 60 metų, moteris, lietuvė.
5. **Bronė** – 82 metai, moteris, lietuvė.

2 lentelėje apibendrintai pateikiamas visų dalyvavusiųjų tyrime informantų amžius, lytis ir tautybė bei suteiktas informantui vardas.

2 lentelė. *Informantų socialinės demografinės charakteristikos*

Tiriamųjų grupė	Tiriamųjų amžius	Tiriamųjų lytis	Tiriamųjų tautybė	Tiriamąjo vardas
Jaunimo grupė (1)	23 metai	vyras	lietuvis	Jonas
	23 metai	moteris	lietuvė	Greta
	25 metai	vyras	lietuvis	Rokas
	28 metai	moteris	lietuvė	Saulė
	28 metai	moteris	lietuvė	Neda
Vidutinio amžiaus grupė (2)	31 metai	moteris	lietuvė	Ina
	33 metai	moteris	lietuvė	Aurelija
	40 metai	moteris	lietuvė	Asta
	41 metai	vyras	lietuvis	Saulius
	47 metai	vyras	lietuvis	Juozas
Vyresniojo amžiaus grupė (3)	51 metai	moteris	lietuvė	Daiva
	52 metai	vyras	lietuvis	Petras
	52 metai	moteris	lietuvė	Ona
	60 metai	moteris	lietuvė	Laima
	82 metai	moteris	lietuvė	Bronė

Kaip matyti, apklausoje vyrų dalyvavo mažiau nei moterų. Visi apklausos dalyviai – lietuvių tautybės. Informantų amžius – nuo 23 metų iki 82 metų.

3.2. Lietuvių tautinio tapatumo išsaugojimo veiksmų analizė

Tyrimo metu visoms informantų grupėms pateikti vienodo pobūdžio klausimai, kurių tikslas vienas – atskleisti lietuvių tautinio tapatumo išsaugojimo veiksmus, o taip pat kalbos ir tautinio tapatumo santykio vertinimą šiuolaikinio jaunimo, vidutinės ir vyresnės kartos požiūriu.

Visoms informantų grupėms buvo pateikti šie klausimai apie lietuvių tautinį tapatumą ir jo santykį su gimtąja lietuvių kalba:

1. Kaip manote, kas yra tautinis tapatumas?
2. Kurie iš toliau vardijamų veiksmų lemia Jūsų tautinį tapatumą (geografinė padėtis, gimtoji lietuvių kalba, dalyvavimas Lietuvos politiniame gyvenime, pilietybė, auklėjimas, tėvo/motinos tautybė ar kiti veiksniai)? Su kuo Jūs save tapatinate? Kodėl?
3. Ką Jums reiškia būti lietuviu? Papasakokite.
4. Ką turi Lietuva ypatinga, savita, skirtinga negu kitos Europos šalys?
5. Kaip Jūs vertinate lietuvius palyginti su kitų kraštų žmonėmis? Ar jie linkę nutautėti, o gal priešingai – labiau linkę išsaugoti savo tapatumą? Kokie veiksniai tai įtakoja? Argumentuokite.
6. Kaip manote, kokios tautybės labiausiai linkusios prarasti savo tautiškumą?
7. Įvertinkite ir pakomentuokite lietuvių tautos tvermės motyvus:

Priežastys, lemiančios lietuvių tautos išnykimą	Priežastys, lemiančios lietuvių tautos išlikimą
Nutautėjimas, kalbos, papročių praradimas	Gebėjimas išsaugoti tautiškumą
Emigracija	Tėvynės meilė
Gimstamumo mažėjimas	Lietuvių vieningumas
Ekonominė krizė	Lietuvos istorijos faktai
Savižudybės, girtuoklystė	Kiti veiksniai
Asimiliacija (tautų susilieėjimas), globalizacija	
Kiti veiksniai	

8. Kokiu, Jūsų manymu, istoriniu laikotarpiu buvo geriausiai puoselėjamas lietuvių tautiškumas, lietuvybė? Pakomentuokite.

9. Ar dabartinėje Lietuvos valstybinėje vykdomoje politikoje skiriamas pakankamas dėmesys lietuvių tautiškumui išsaugoti? Kodėl?

10. Kurie iš toliau vardijamų veiksmų, Jūsų manymu, labiausiai lemia lietuvių tautinio tapatumo išlaikymo galimybes? Nurodykite tris pagrindinius elementus: kalba, papročiai, tradicinės

šventės, lietuviški vardai ir pavardės, liaudies dainos, tradicinis maistas, tautiniai drabužiai, religija, ar kita). Kodėl taip manote?

11. Kas Jums yra kalba: komunikacijos priemonė, simbolių sistema, individo tapatybės dalis? Paaiškinkite.

12. Ar, Jūsų nuomone, yra svarbu vartoti gimtąją (lietuvių) kalbą siekiant išsaugoti lietuvių tautinį tapatumą? Kodėl?

13. Kokias užsienio kalbas mokate? Kaip manote, kuri užsienio kalba reikalingiausia Lietuvoje? Ar svarbu mokytis užsienio kalbų dabartiniam jaunimui? Kodėl?

14. Ką galėtumėte pasakyti apie anglų kalbos reikšmę, prestižą mūsų visuomenėje?

15. Kaip manote, kokios yra lietuvių kalbos išlikimo galimybės globalėjančiame pasaulyje? Kas tai lemia, kodėl?

Toliau darbe apžvelgiami tyrimo rezultatai.

Tyrimo metu informantų klausta: *Kaip manote, kas yra tautinis tapatumas?*

Pirmosios, t. y. jaunimo amžiaus grupės informantai, savo nuomones išreiškė pateikdami šiuos atsakymus:

Jonas „Tai bruožai, kurie apibūdina tavo kalboje ir papročiuose slypintį pasaulėvaizdį, turi įtakos individo mąstymui, pažinimui, bendravimui.“¹

Greta „Tai savęs suvokimas tautos nariu, tos tautos tradicijų puoselėjimas“.

Rokas „Tapatinimas savęs su tam tikra bendruomene, kurią vienija kultūriniai elementai: bendra kalba, istorijos suvokimas.“

Saulė „Tai asmens priskyrimas savęs tam tikrai etninei asmenų grupei.“

Neda „Tautinis tapatumas – priklausymas tam tikrai tautai, kurį įgyji gimdamas tam tikroje teritorijoje, tam tikroje šeimoje.“

Pirmosios grupės informantų nuomone, tautinis tapatumas yra įgimtas, jį mes gauname gimdami tam tikroje teritorijoje, žmonių bendrijoje su ten jau esamomis tautos tradicijomis, kultūriniais elementais: bendra kalba, istorija, kultūra.

Antrosios, t. y. vidutinio amžiaus, grupės informantai savo nuomonių išraišką patvirtino teiginiais:

Ina „Tai aktyvus kiekvieno asmens tapatinimas/priskyrimas savęs tam tikrai tautai.“

Aurelija „Tautinis tapatumas – tai yra asmenybės savęs tapatinimas su vieta, su šeima ir bendruomene, kurioje jis gyvena.“

Asta „Tautinis tapatumas – tai yra asmenybės savęs tapatinimas su vieta, su šeima ir bendruomene, kurioje jis gyvena.“

Saulius „Geografinė padėtis, auklėjimas, tėvo/motinos tautybė, rečiau pilietybė.“

¹ Šiame darbe informantų kalba netaisyta.

Juozas „Manau, kad kiekvienam anksčiau ar vėliau iškyla klausimas *Kas aš ir ką aš čia veikiu ?* Atsakymas į šį klausimą parodo žmogaus sąžiningumą ir jo mąstymo lygį, kas ir apibūdina tautinį tapatumą.“

Antrosios grupės informantų nuomonė taip pat yra panaši: jie save priskiria tam tikrai bendruomenei, kurioje jie gimė ir augo, kur perėmė savo tautines tradicijas.

Trečiosios, t. y. vyresnės amžiaus grupės tyrime dalyvavusieji informantai atsakydami į klausimą *kas yra tautinis tapatumas*, nurodė:

Daiva „Tai priklausymas tam tikrai tautai.“

Petras „Tautinis tapatumas – tai visų ar daugumos vienai tautai priklausančių žmonių suvokiamų ir palaikomų žinių apie šią tautą vienijančių kalbinį, istorinį, teritorinį, ekonominį, kultūrinį ir kitokį bendrumą visuma.“

Ona „Tai savęs tapatinimas su tam tikra tauta, užimančia tam tikrą teritoriją, turinčią savo kalbą, istoriją, papročius.“

Laima „Tautinis tapatumas yra dimensija, kuria apibūdinamas asmenų grupę siejantis priklausymas tai pačiai tautai.“

Bronė „Tautinis tapatumas, tai pasididžiavimas Lietuvos praeitimi, lietuvių kalba, papročiais, liaudiškais dainomis, pilietybe.“

Trečiosios grupės informantų nuomone, tai yra priskyrimas savęs tam tikrai tautai, kurią vienija pasididžiavimas Lietuvos praeitimi, bendra lietuvių kalba, kuri užima tam tikrą teritoriją.

Tyrimo metu nustatyta, kad visų skirtingų amžiaus grupių atsakymai beveik vienodi, visi tautinį tapatumą supranta kaip savęs priskyrimą tam tikrai tautai (bendrijai), kurią vienija bendra kalba, geografinė padėtis, istorija. Informantai pabrėžia šeimos, auklėjimo svarbą ugdant savo tautinį tapatumą, pasididžiavimą savo tauta, kalba, papročiais ir tradicijomis.

Toliau informantų prašyta nurodyti, *kurie veiksniai lemia jų tautinį tapatumą: geografinė padėtis, gimtoji lietuvių kalba, dalyvavimas Lietuvos politiniame gyvenime, pilietybė, auklėjimas, tėvo/motinos tautybė ar kiti veiksniai su kuo jie save tapatina.*

Pirmosios grupės informantai pateikė savo nuomones:

Jonas „Galima sakyti, kad lemia visi čia išvardyti veiksniai.“

Greta „Mano tautinį tapatumą lemia gimtoji lietuvių kalba, auklėjimas, tėvų tautybė, nuo mažens įskiepytos tradicijos, pasaulėžiūra.“

Rokas „Visi veiksniai daro įtaką mano tautiniam identitetui ir jo suvokimui, griežtai negaliu atsiriboti nei nuo vieno iš jų.“

Saulė „Aš priklausau: geografinė padėtis (gimiau ir užaugau Lietuvoje) lietuvių tautai, lietuvių kalba, pilietybė, auklėjimas- laikau lietuviškų papročių, mama ir tėtis lietuviai.“

Neda „Gimtoji kalba, tėvo/motinos tautybė, tradicijos, šventės. Labiausiai save tapatinu su gimtąja kalba, karta iš kartos perduodamomis tradicijomis, vertybėmis.“

Pirmosios grupės informantų nuomone, visi veiksniai yra lemiantys, tačiau apklaustieji pabrėžia gimtosios lietuvių kalbos svarbą, nurodo, kad vis tik tai yra prioritetas veiksnys.

Antrosios grupės informantai, pasirinkdami pagrindinius veiksnius lemiančius jų tautinį tapatumą teigė:

Ina „Kiekvienas iš išvardytų veiksnių lemia, tačiau skirtingu intensyvumu, labiausia – gimtoji kalba, pilietybė ir auklėjimas. T. p. išskirčiau darbinę ir kultūrinę veiklą. Tapatinu save su lietuvių tauta.“

Aurelija „Mano tautinį tapatumą lemia visi išvardytieji veiksniai. Šeima, gyvenamoji vieta, bendruomenė yra tautinio tapatumo formavimosi pamatas ir pagrindas.“

Asta „Visi išvardyti, šeimos istorija ir tradicijos.“

Saulius „Geografinė padėtis, gimtoji lietuvių kalba, pilietybė, auklėjimas – tapatumui vertinti save tapatinu su pilietybe ir kilme.“

Juozas Manyčiau, vienas svarbiausių dalykų kalbant apie tapatumą – valstybinė simbolika – vėliava, herbas, himnas.“

Apibendrinant antrosios grupės atsakymus galima teigti, kad visi veiksniai informantams yra svarbūs; pirmoje vietoje yra gimtoji kalba, auklėjimas, kilmė.

Trečiosios grupės informantai savo atsakymuose teigė:

Daiva „Visi šie veiksniai: geografinė padėtis, gimtoji lietuvių kalba, dalyvavimas Lietuvos politiniame gyvenime, nors ir minimaliai, pilietybė, auklėjimas, tėvo/motinos tautybė.“

Petras „Tautinis tapatumas yra daugelio veiksnių visuma, tačiau šie veiksniai turi hierarchinę struktūrą: šiuo metu svarbiausi veiksniai yra pilietybė, kalba ir istorija, jie sudaro mano tapatumo pagrindą, bet tai nereiškia, kad kiti veiksniai nėra svarbūs.“

Ona „Geografinė padėtis, nes išvažiavę žmonės kitur nutautėja, ir aišku, gimtoji lietuvių kalba.“

Laima „Mano tautinį tapatumą visų pirma lemia auklėjimas, kurį savo ruožtu yra nulėmęs mano tėvų auklėjimas. Tapatumą stiprina pilietybė ir gimtoji lietuvių kalba.“

Bronė „Mano tautinį tapatumą lėmė iš savo paprastų tėvų įdiegta meilė Tėvynei, istorinei praeičiai, gražioms liaudies dainoms, kuriose buvo apdainuojamas mūsų krašto grožis.“

Apibendrinant trečiosios informantų grupės atsakymus galima teigti, kad tautinis tapatumas yra daugelio veiksnių visuma, tačiau išskiriami trys veiksniai: kalba, pilietybė ir istorija.

Įvertinus informantų atsakymus paaiškėjo, kad pagrindiniai veiksniai, formuojantys tautinį tapatumą yra: gimtoji lietuvių kalba, geografinė padėtis, dalyvavimas Lietuvos politiniame gyvenime, pilietybė, auklėjimas ir kt. Visi informantai nurodė, kad visi veiksniai yra lemiantys ir be galo reikšmingi. Jų nuomone, labai svarbios yra šeimoje įskiepytos vertybės, kalbos ir tradicijų puoselėjimas.

Tyrimo metu klausta: *Ką Jums reiškia būti lietuviu? Papasakokite.*

Pirmosios grupės informantai savo nuomones pareiškė taip:

Jonas „Tą patį, ką vokiečiui reiškia būti vokiečiu ar kinui būti kinu.“

Greta „Būti lietuvių man reiškia kalbėti lietuvių kalba, išlaikyti suvokimą kuo esame skirtingi nuo kitų tautų.“

Rokas „Pirmiausia tai yra auklėjimo nulemtas dalykas.“

Saulė „Būti lietuvių reiškia turėti garsią praeitį.“

Neda „Būti lietuviu – puoselėti lietuvių kalbą, tradicijas, būti patriotu – mylėti Lietuvą.“

Apibendrinant pirmosios grupės atsakymus galima teigti, kad būti lietuviu jaunimui reiškia kalbėti savo gimtąja kalba, puoselėti tradicijas, prisiminti savo garsią istorinę praeitį, – žodžiu būti savo Tėvynės patriotu.

Antrosios grupės informantų nuomonės buvo tokios:

Ina „Tai kalbėti gimtąja kalba, su istorija, kultūra, papročiais, labiau supažindinti bičiulius užsieniečius, domėtis savo tautos istorija ir, „čia ir dabar“ būti tos istorijos dalimi.“

Aurelija „Sunku atsakyti, ką man šiuo metu reiškia būti lietuviu. Gyvename išties sudėtingomis sąlygomis. Šiuo metu man tai nėra vertybė.“

Asta „Tęsti lietuvių tautos istoriją, palaikyti kalbą, gerbti kultūrą.“

Saulius „Pilietybė ir kilmė, gimtoji kalba, niekaip kitai savęs nei iškeliu nei nužeminu, kitų tautų atžvilgiu ir nemanau, kad tapatybės išgryninimas yra teisingas.“

Juozas „Būti lietuviu, tai reiškia gyventi Europos centre ir suprasti, kad gyveni prietarų pilname kaime pasaulio pakraštyje.“

Šios grupės informantai gana skeptiškai atsakė į klausimą, ką jiems šiandien reiškia būti lietuviu. Jų nuomone, tai nėra labai didelė vertybė, nors kiti ir pabrėžė, kad tai yra kalbėti savo gimtąja kalba, domėtis savo tautos istorija, papročiais.

Trečiosios grupės informantų nuomonės:

Daiva „Būti lietuvių man reiškia išlikti ištikimu Tėvynei.“

Petras „Visų pirma – būti Lietuvos piliečiu.“

Ona „Mano devizas: iš savo vaikų (10 metų dukra ir 17 metų sūnus) tenoriu dviejų dalykų – kad jie nevartotų narkotikų ir kad neišvažiuotų gyventi iš Lietuvos.“

Laima „Tai reiškia būti visaverčiu žmogumi: savo žemėje, tarp savų, laisvai bendrauti gimtąja kalba.“

Bronė „Būti lietuvių man yra pasididžiavimas.“

Išanalizavus trečiosios grupės informantų atsakymus paaiškėjo, kad svarbiausia jiems yra išlikti ištikimiems savo Tėvynei, būti geriems savo šalies piliečiams tam, kad jie galėtų drąsiai didžiuotis savo šalimi.

Apibendrinant visus atsakymus galima teigti, kad jaunesiems informantams būti lietuviu yra auklėjimo nulemtas dalykas, lietuvių kalbos puoselėjimas, tradicijų, papročių laikymasis. Antrajai informantų grupei būti lietuviu šiuo metu iš viso nėra vertybė, kiti parašė, kad jiems tai yra pilietybė, kilmė, gimtosios kalbos, istorijos ir kultūros puoselėjimas. Trečiosios grupės informantų nuomone būti lietuviu yra būti doru Lietuvos piliečiu, išlikti ištikimu savo Tėvynei ir didžiuotis ja. Mano nuomone, žiūrint į antrosios informantų grupės skeptiškus atsakymus, didelę įtaką turėjo lemiamas lūžis, įvykęs Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Tuo metu žmonės turėjo pervertinti savo

moralines nuostatas ir prisiderinti prie naujų gyvenimo ir istorinių aplinkybių, o po penkiasdešimt metų sovietinės okupacijos ir sudėtingų dabartinių ekonominių ir socialinių sąlygų tai padaryti yra labai sunku.

Toliau visų informantų klausta: *Ką turi Lietuva ypatinga, savita, skirtinga negu kitos Europos šalys?*

Pirmosios grupės informantų nuomonė:

Jonas „Vieną sudėtingesnių tautos likimo ir išlikimo istoriją. Taip pat vieną seniausių IDE kalbų.“

Greta „Lietuva turi išlaikiusi savo kalbą, tradicijas, liaudies meną.“

Rokas „Man regis išskirtiniausias lietuvių bruožas yra meilė gamtai, artimas ir pagarbus ryšys su ja.“

Saulė „Kalba (viena seniausių Europoje).“

Neda „Lietuva turi išlaikiusi savo kalbą, tradicijas, liaudies meną.“

Pirmosios grupės informantų nuomone, Lietuva išsiskiria iš kitų Europos šalių tuo, kad joje kalbama viena iš seniausių Europos kalbų, taip pat viena sudėtingiausių tautos likimo ir išlikimo istorija.

Antrosios grupės informantų nuomonė:

Ina „Vieną seniausių kalbų.“

Aurelija „Nežinau, ar tai ypatinga ir savita.“

Asta „Gamtą, kalbą (tarmes), tradicijas, istoriją.“

Saulius „Manau, kad nieko neturi, nei mažiau nei daugiau, visi yra vienodi ir lygūs.“

Juozas „Išsiskirti kaip šalis, Lietuva gali per istoriją, meną, sportą, literatūrą, architektūrą.“

Antrosios grupės informantai atsakydami į šį klausimą neakcentavo, kad Lietuva turi kažką išskirtinio, tačiau paminėjo lietuvių kalbos svarbą ir kultūrinę vertę.

Trečiosios grupės informantų nuomonės pasiskirstė taip:

Daiva „Lietuvių tautai būdingas kantrumas.“

Petras „Lietuvoje ypatingų dalykų daug: unikali istorija, graži ir archajiška kalba, savita kultūra.“

Ona „Todėl. Kad turi Vytautą Didįjį ir Vytautą Lansbergį.“

Laima „Kultūrą, istoriją – kaip ir kiekviena Europos šalis. Viskas yra savita ir ypatinga, nes priklauso tik Lietuvai.“

Bronė „Lietuva nėra turtinga gamtos ištekliais, tačiau lietuvių tauta yra žemės ūkio kraštas, kuriame dirba darbštūs žmonės.“

Vyresnės informantų grupės nuomone, Lietuva yra savita savo istorija, kalba, papročiais, taip pat paminėtas ir išskirtinis lietuvių būdo bruožas – kantrumas. Šios grupės informantai pabrėžė Lietuvos gamtos grožį, išskiriantį Lietuvą iš kitų Europos šalių.

Apibendrintai galima pasakyti, kad atsakydami į šį klausimyno klausimą beveik visi informantai kaip prioritetinį veiksnių nurodė mūsų gimtąją kalbą. Informantai paminėjo mūsų gražią gamtą, iškilus žmones, kultūrą ir architektūrą. Akcentuota ir unikali Lietuvos istorija, garbinga praeitis. Galima daryti išvadą, kad lietuviai didžiuojasi savo Tėvyne ir, nors ji ir labai maža valstybė, tačiau nepranyksta dideliame ir plačiame Europos žemėlapyje.

Kitas tyrimo klausimas: *Kaip Jūs vertinate lietuvius palyginti su kitų kraštų žmonėmis? Ar jie linkę nutautėti, o gal priešingai – labiau linkę išsaugoti savo tapatumą? Kokie veiksniai tai įtakoja? Argumentuokite.*

Pirmosios grupės informantai nurodė:

Jonas „Vertinti save yra neetiška.“

Greta „Tai priklauso nuo kiekvieno asmens atskirai. Lietuviai greitai nutautėja, jie priima ir kitokią kultūrą, tačiau išlaiko savitumą gana ilgai.“

Rokas „Sunku vertinti, manau skirtingos tautos skirtingai nutautėja, tačiau nutautėjimas būdingas visoms tautoms.“

Saulė „Lietuviai, kurie pasitraukė į kitas šalis priverstinai (pvz. karo metais) linkę išsaugoti tapatumą, jaunoji karta – ne.“

Neda „Viskas priklauso nuo auklėjimo šeimoje, suformuotų vertybių, jų puoselėjimo.“

Kaip matyti, pirmosios grupės informantai mano, kad nutautėjimas yra būdingas visoms tautoms, nors lietuviai ir yra linkę išsaugoti savo tautiškumą, viskas priklauso nuo auklėjimo šeimoje, suformuotų vertybių, jų puoselėjimo.

Antrosios grupės informantai atsakė taip:

Ina „Lietuviai yra santūrūs. Nutautėti iš esmės nelinkę – emigravę kuria bendruomenes, išlaiko kalbą, papročius.“

Aurelija „Nežinau kaip vertinti: didelė dalis Lietuvos žmonių emigravę. Susidaro toks išpūdis, kad Lietuva labiau rūpi tiems, kurie gyvena toli, ne joje.“

Asta „Manau, kad linkę išsaugoti tapatumą labiau nei daugelis Vakarų Europos tautų. Tai lemia istorija, nuolatinės grėsmės nepriklausomybei ir pan. Didelės tautos apie tai net nesusimąsto.“

Saulius „Vertinu gerai, bet ir niekaip neišskiriu, nutautėjimas labiau įtakojamas globalizacijos, progreso (pasaulis tapo mažesnis), nei kokie nors politiniai ar siaurai ekonominiai veiksmai.“

Juozas „Nutautėjimas tikriausiai prasideda tada, kai nauja karta pradeda savo kelią kitame krašte, kitoje valstybėje.“

Antrosios grupės informantų nuomone nutautėjimą labiausiai lemia emigracija, globalizacijos įtaka, nors ir pabrėžia, kad būtent emigravę tautiečiai labiau yra linkę išsaugoti savo tautinį identitetą, kalbą ir papročius.

Trečiosios grupės informantai mano:

Daiva „Nutautėjimą lemia ir nykstančios moralinės nuostatos, išviešėjęs vartotojiškumas.“

Petras „Jokia tauta pati savaime nėra linkusi nutautėti, normaliai besivystančiai tautinei tradicijai būdingos pastangos plėstis.“

Ona „Linę prazudyti savo kalbą nes lituanistai kaip velnias kryžiaus bijo kompiuterių ir kalbos kompiuterizavimo. O šiais laikais tai vienintelė galimybė išlikti kalbai.“

Laima „Lietuviai nėra linę nutautėti, ypač pagarbos nusipelnė tie, kurie tampa autochtonais – dėl istorijos peripetijų atsiduria kitos valstybės teritorijoje.“

Bronė „Lietuviai myli savo kraštą, linę išsaugoti savo tapatumą, tačiau dauguma jaunų žmonių turi palikti savo kraštą dėl klestinčios korupcijos, sužlugdytos pramonės, prarastų darbo vietų, mažų atlyginimų, didelių mokesčių už mokslą, skurdo, bedarbystės.“

Trečiosios grupės informantų nuomone, lietuviai nėra linę nutautėti ir taip pat pabrėžia emigravusių tautiečių pastangas išlikti lietuviais.

Apibendrinant atsakymus į šį klausimą galima pasakyti, kad visų amžiaus grupių informantai mano, kad palyginus su kitų šalių žmonėmis lietuviai yra linę išsaugoti savo tautiškumą, tik kaip pagrindinius veiksnius tautiškumo praradimui dauguma nurodo emigraciją ir blogas ekonomines sąlygas Lietuvoje, dėl kurių žmonės ir emigruoja. Jie taip pat nurodo, kad kaip tik emigracijoje žmonės ir suvokia, ką jie prarado ir dar labiau stengiasi puoselėti lietuviybę.

Kitas anketos klausimas: *Kaip manote, kokios tautybės labiausiai linkusios prarasti savo tautiškumą? Ką jie mano šiuo klausimu.*

Pirmosios grupės informantai atsakė:

Jonas „Tos, kurių tautiškumas yra mišrus, miglotas, nevieningas.“

Greta „Vakariečiai greitai praranda tautiškumą, tiksliau apskritai jo nelabai turi.“

Rokas „Sunku vertinti, per mažai teko susidurti. Manau skirtingos tautos skirtingai.“

Saulė „Amerikoje gyvenantys afroamerikiečiai, kiti juodaodžiai, veiksniai: globalizacija ir vertybių kaita.“

Neda „Mažos.“

Pirmosios grupės informantų nuomone nutautėti labiausiai yra linkusios mažos tautos, vakarų tautos, kurios greičiausiai priima globalinius pokyčius ir yra linę prisiderinti prie jų.

Antrosios grupės informantams atrodo taip:

Ina „Užmirštančios savo kalbą ir papročius, jų neperduodamos savo vaikams.“

Aurelija „Mažos valstybės.“

Asta „Nesupratau klausymo.“

Saulius „Nežinau.“

Juozas „Tautiškumą tikriausiai linkusios prarasti tautos, ieškančios ir turinčios galimybę pagerinti savo ir savo vaikų gyvenimą.“

Antrosios grupės informantų nuomone taip pat labiausiai linkusios nutautėti yra mažos tautos, užmirštančios savo kalbą, papročius, jų neperduodančios savo vaikams.

Trečiosios grupės informantų nuomonės:

Daiva „Tos, kurios neturi tikėjimo, kurių moralinės vertybės yra minimalios.“

Petras „Nepatenkintos ir nusivylusios savo tautos visuomeniniu gyvenimu.“

Ona „Kurios nesirūpina savo kalbos išlikimu.“

Laima „Nuo tautybės nepriklauso.“

Bronė „Kurios neišsikovojo nepriklausomybės.“

Trečiosios grupės informantų nuomone tai yra tos tautos, kurių moralinės vertybės yra minimalios, kurios nesirūpina savo kalbos išlikimu, kurios neišsikovojo savo nepriklausomybės ir yra asimiliavusios kitose tautose.

Informantų nuomone labiausiai linkusios prarasti savo tautiškumą visų pirma yra mažos tautos, užmirštančios savo kalbą, papročius, jų neperduodančios savo vaikams. Paminėti ir vakariečiai, afroamerikiečių tautos, kurios yra linkusios prisitaikyti dėl savo gerovės su tautomis, kuriose jie gyvena.

Tyrimo dalyvavusių informantų buvo paprašyta įvertinti ir pakomentuoti lietuvių tautos tvėrmės motyvus, kurie buvo pateikti tokioje lentelėje:

Priežastys, lemiančios lietuvių tautos išnykimą	Priežastys, lemiančios lietuvių tautos išlikimą
Nutautėjimas, kalbos, papročių praradimas	Gebėjimas išsaugoti tautiškumą
Emigracija	Tėvynės meilė
Gimstamumo mažėjimas	Lietuvių vieningumas
Ekonominė krizė	Lietuvos istorijos faktai
Savižudybės, girtuoklystė	Kiti veiksniai
Asimiliacija (tautų susilieėjimas), globalizacija	
Kiti veiksniai	

Buvo paprašyta nurodyti, kokios jų nuomone yra pagrindinės priežastys, lemiančios lietuvių tautos išnykimą ir pagrindinės priežastys, lemiančios lietuvių tautos išlikimą.

Beveik visi **pirmosios grupės** informantai nurodė tokias pagrindines priežastis, lemiančias lietuvių tautos išnykimą: nutautėjimas, kalbos, papročių praradimas; emigracija; ekonominė krizė; globalizacija. Gimstamumo mažėjimas, asimiliacija, savižudybės ir girtuoklystė, jų nuomone, neturi didelės reikšmės lietuvių tautos išnykimui. Priežastys, lemiančios lietuvių tautos išlikimą, jų nuomone būtų šios: Lietuvos istorijos faktai; gebėjimas išsaugoti tautiškumą; lietuvių vieningumas. Prie kitų priežasčių, lemiančių lietuvių tautos išlikimą, informantai nurodė: bendra pasaulėžiūra, suformuota auklėjimo, kultūrinės geografinės aplinkos bei kalboje užfiksuotų mąstymo paradigmu; kalba, literatūra, kultūra.

Antrosios grupės informantai prie priežasčių, lemiančių lietuvių tautos išnykimą, nurodė šias: emigraciją, ekonominę krizę, gimstamumo mažėjimą, nutautėjimą, kalbos, papročių praradimą, asimiliaciją ir globalizaciją. Prie kitų veiksnių jie nurodė: sumenkę bendražmogiški dalykai, garbė, žodžio laikymasis, sąžiningumas, tikėjimas; daugiausia priklauso nuo vykdomos politikos, švietimo politikos. Prie priežasčių, lemiančių lietuvių tautos išlikimą, informantai nurodė: lietuvių vieningumą; Lietuvos istorijos faktus. Prie kitų veiksnių, lemiančių lietuvių tautos išlikimą, jie nurodė: išsilavinimą, religinį ugdymą, patriotinę propagandą, švietimą ir kt.

Trečiosios grupės informantai prie priežasčių, lemiančių lietuvių tautos išnykimą, beveik visi nurodė, kad viskas yra svarbu, o prie priežasčių, lemiančių lietuvių tautos išlikimą, nurodė gebėjimą išsaugoti tautiškumą.

Taigi galima konstatuoti, kad pagrindinės priežastys, lemiančios lietuvių tautos išnykimą, yra šios: nutautėjimas, kalbos, papročių praradimas; emigracija; ekonominė krizė; globalizacija. Pagrindinės priežastys, lemiančios lietuvių tautos išlikimą yra šios: gebėjimas išsaugoti savo tautiškumą; Lietuvos istorijos faktai; lietuvių vieningumas. Galima daryti išvadą, kad visų trijų amžiaus grupių informantams visos šios priežastys yra vienodai svarbios. Išanalizavus veiksnius, lemiančius lietuvių tautos išnykimą, matyti, kad informantams labai svarbi dabartinė ekonominė situacija Lietuvoje ir su ja susijęs emigravimas; jų nuomone tai ir lemia nutautėjimą, kalbos, papročių praradimą. Veiksniai, kurie lemia lietuvių tautos išlikimą, yra mūsų gebėjimas išsaugoti savo tautiškumą ir tokios savybės kaip mūsų vieningumas, prirėkęs sugebėjimas susitelkti ir likti tikrais savo šalies patriotais.

Toliau prašyta nurodyti, *kokiu istoriniu laikotarpiu buvo geriausiai puoselėjamas tautiškumas, lietuvybė.*

Pirmosios grupės informantai nurodė taip:

Jonas „Tauta susivienija sunkiais momentais, na, pavyzdžiui po antrojo sukilimo, kuomet buvo uždrausta rašyti lietuviškai. Istorija iki 1918 m. vasario 16-osios, arba artimesni Sajūdžio laikai.“

Greta „Tarpukariu, nes buvo sudarytos visos tinkamos sąlygos tautiškumui gyvuoti ir plėstis: nauja laisva valstybė, augantis nacionalizmas.“

Rokas „Prieš nepriklausomybę manau buvo stiprus poreikis saugoti lietuviškumą individualių žmonių pasaulėžiūroje, šiuo metu, šis poreikis labiau įteisintas ir palaikomas tam tikrų visuomenės organizacijų, pačios valstybės.“

Saulė „Po pirmojo pasaulinio karo, kai Lietuvos prezidentas buvo A. Smetona. Buvo stengiamasi atkurti viską, kas lietuviška, nes ilgą laiką valstybė buvo carinės Rusijos priespaudoje.“

Neda „Lietuvių tautiškumas geriausiai buvo puoselėjamas tarpukariu ir tautinio atgimimo (sajūdžio) laikotarpiu.“

Pirmosios grupės informantų nuomone tauta susivienija sunkiais momentais ir nurodo laikotarpį prieš Nepriklausomybės atkūrimą, tarpukariu ir Sąjūdžio laikotarpiu. Jų nuomone, tai pasireiškia tada, kai tautai reikia labiausiai susivienyti ir stoti į kovą už savo tapatybės išsaugojimą.

Antrosios grupės informantai rašė:

Ina „1904 – 1918 nuo lietuvių kalbos draudimo panaikinimo iki nepriklausomybės paskelbimo.“

Aurelija „Manau tuomet, kai kūrėsi pirmosios lietuviškos namų mokyklos. Po to vadinamaisiais Smetonos laikais. Tuo metu kūrėsi tikrų inteligentų branduolys.“

Asta „Tarpukario. Tautinis atgimimas, nepriklausomybė. Tai natūralu kaip ir 1987-1995 m. (maždaug).“

Saulius „Prieškaris (1918-1940), tai sąlygojo politiniai procesai. Šių procesų įtaka išsitiesė per sovietmetį ir pasiekė mūsų dienas.“

Juozas „Tai tikriausiai Smetonos Lietuva. Sovietų aneksijos laikotarpiu tautiškas taip pat buvo puoselėjamas (nor sir buvo draudžiama, šeimose buvo minima Vasario 16-oji, Kūčios, Kalėdos, Velykos). Lietuvybės puoselėjimą rodė ir daugiataukstantiniai Sąjūdžio mitingai, Baltijos kelias.“

Antrosios grupės informantai pabrėžė, kad tautą suvienija bendras tikslas išlikti ir išsaugoti savo tautinį identitetą būtent Smetonos laikais, tarpukariu ir Sąjūdžio laikais.

Trečiosios grupės informantai mano:

Daiva „Manau, pirmosios nepriklausomybės metais.“

Petras „Toku laikau pradinį Lietuvos valstybės kūrimosi laikotarpį.“

Ona „Knygnešių laikais.“

Laima „Niekada nebuvo puoselėjamas vienodai gerai ar blogai: net ir ypač nepalankiu metu atsirasdavo iškilių asmenybių, sugebėjusių pakeisti pačių žmonių požiūrį į savo tautiškumą.“

Bronė „Sąjūdžio laikotarpiu, Baltijos kelyje, ginant televizijos bokštą, kitus pastatus. Vienybėje- galybė.“

Trečiosios grupės informantų nuomone tai būtų pradinis Lietuvos valstybės kūrimosi laikotarpis, knygnešių laikai ir Sąjūdžio laikotarpis. Būtent tas laikas, kada Lietuvai ypač reikėjo vieningai kovoti už savo laisvę ir nepriklausomybę.

Tyrimo metu nustatyta, kad visų skirtingų amžiaus grupių informantai beveik vieningai nurodė laikotarpį vadinamą „Smetonos Lietuva“. Tai laikotarpis prieš Antrąjį pasaulinį karą. Informantų nuomone, tuo metu buvo geriausiai puoselėjamas lietuvių tautiškas, lietuviybė. Daugelio nuomonės sutapo, kad tautiškas ir lietuviybė buvo puoselėjamos sovietinės okupacijos metu, kai lietuviai labai stengėsi išlaikyti savo gimtąją kalbą, papročius ir tradicijas. Daugelis mano, kad tautiškas itin puoselėtas Sąjūdžio laikais, kai lietuviai vieningai stojo į kovą prieš rusų okupantus.

Informantų buvo prašyta atsakyti, *ar dabartinėje Lietuvos valstybinėje vykdomoje politikoje skiriamas pakankamas dėmesys lietuvių tautiškumui išsaugoti.*

Pirmosios grupės informantai atsakė:

Jonas „Dėmesio yra, kartais jo net per daug (pvz. Maironio metai kai kuriais aspektais, ypač jų pabaigoje, įkirėjo, atstūmė). Reikėtų ieškoti šiuolaikiškų, aktualių jaunimui dėmesio formų.“

Greta „Skiriama daug dėmesio,, paradinėms“, parodomosioms priemonėms, tačiau tai tik afišavimas, realiai mažai kas daroma.“

Rokas „Manau tikrai taip, tai yra daugiau nei pakankamai.“

Saulė „Ne, nes matyt ši problema neatrodo tokia reikšminga, kad jai būtų skiriamas prioritetas dėmesys.“

Neda „Manau, kad lietuvių tautiškumo išsaugojimui labai svarbu jo puoselėjimas šeimoje, be to, aišku valstybės dėmesys irgi yra svarbu, o, kaip žinia, dėmesio niekada nebūna per daug.“

Šios grupės nuomone dabartinėje Lietuvos valstybės vykdomoje politikoje skiriamas pakankamas dėmesys lietuvių tautiškumui išsaugoti. Tačiau daugelis dar pabrėžia, kad tai tik parodomasis dėmesys, o konkrečių veiksmų nėra labai daug.

Antrosios grupės informantai rašė:

Ina „Taip.“

Aurelija „Ne. Dauguma lietuvių jau nebetiki valstybės vykdoma politika.“

Asta „Manau, kad pakankamas, išskyrus emigracijos problemą. Reikėtų siekti, kad mažiau žmonių išvažiuotų, o su išvykusiais palaikytų ryšius (pav. kultūriniai projektai, švietimas).“

Saulius „Per menkas, nėra nei plano, nei vizijos kur einama ir kam to reikia.“

Juozas „Ne.“

Antrosios grupės informantų nuomone dėmesys lietuvių tautiškumo išsaugojimui valstybės nėra pakankamas ir daugelis lietuvių nebetiki valstybės vykdoma politika.

Trečiosios grupės informantai sakė:

Daiva „Manau, kad faktiškai neskiriamas iš viso.“

Petras „Nepakankamas. Kodėl? Reikia klausti šalies vadovų.“

Ona „Ne. Nes lietuvių kalbos instituto darbuotojai gauna elgetiškus atlyginimus.“

Laima „Tikrai ne. Dėl vasariško mentaliteto: į valdžią patenka labai daug prisitaikėlišių žmonių, kurie tik ir ieško, kam tarnauti – dabar stengiasi tarnauti Briuseliui.“

Bronė „Neišnaudojamos visos galimybės tautiškumui išsaugoti. Reikėtų daugiau dėmesio mokykloje patriotiniam auklėjimui.“

Trečiosios grupės informantų nuomonės sutapo – dėmesio tautiškumui išsaugoti iš valstybės tikrai trūksta ir dėl prisitaikymo prie kitų (šiuo atveju yra minimas Briuselis), ir dėl lėšų trūkumo, ir dėl trūkstamos švietimo politikos, skatinančios lietuviybės puoselėjimą.

Atlikus šį tyrimą būtų galima teigti, kad jaunimas linkęs manyti, kad valstybės skiriamas dėmesys tautiškumui išsaugoti yra pakankamas. Vidutinės kartos informantai kiek kitokios nuomonės. Jie mano, kad dėmesio tikrai trūksta; tam vienareikšmiškai pritaria vyresniosios kartos atstovai.

Mano nuomone, atlikus šį tyrimą paaiškėjo, kad Lietuvos vykdomoje politikoje trūksta dėmesio lietuvių tautiškumui išsaugoti; reikėtų dėti daugiau pastangų ir šveitimui, ir kultūrinių problemų sprendimui. Nereikėtų pamiršti ir kaip galima sparčiau spręsti su emigracija ir ekonomine situacija susijusias problemas.

3.3. Kalba kaip prioritetas tautinio tapatumo išsaugojimo veiksnys: trijų kartų nuostatos

Atlikta tyrimo analizė parodė, kad pagrindinis tautinio tapatumo išsaugojimo veiksnys yra mūsų gimtoji lietuvių kalba. Tai nurodė įvairių kartų ir amžiaus informantai. Toliau, remiantis gautais tyrimo duomenimis, bus analizuojama, ką reiškia mums mūsų gimtoji lietuvių kalba siekiant išsaugoti mūsų tautinį identitetą, lietuvių tautybę.

Informantams buvo užduotas klausimas: *kurie iš toliau vardijamų veiksnių, Jūsų manymu, labiausiai lemia lietuvių tautinio tapatumo išlaikymo galimybes? Nurodykite tris pagrindinius elementus: kalba, papročiai, tradicinės šventės, lietuviški vardai ir pavardės, liaudies dainos, tradicinis maistas, tautiniai drabužiai, religija, ar kita). Kodėl taip manote?*

Pirmosios grupės informantai teigė:

Jonas „Kalba, papročiai, liaudies dainos, religija.“

Greta „Kalba, papročiai, tradicinės šventės. Kiti veiksniai nėra esminiai.“

Rokas „Tai labiausiai išryškėja kalboje, sakytiniame raštiškame pavidale, be to kai kuriuose papročiuose.“

Saulė „Kalba, papročiai, lietuviški vardai ir pavardės – tai yra dalykai, kurie mus išskiria iš kitų tautų.“

Neda „Viskas yra svarbu.“

Pirmosios grupės informantų nuomone, tautinį tapatumą visų pirma padeda išsaugoti gimtoji lietuvių kalba, papročiai, tradicinės šventės. Visi kiti veiksniai nėra esminiai.

Antrosios grupės informantų nuomonė tokia:

Ina „Tai kalba, tradicinės šventės, liaudies dainos, nes tai labiausiai vienijantis dalykai.“

Aurelija „Kalba, papročiai.“

Asta „Kalba, tradicinės šventės, lietuviški vardai ir pavardės.“

Saulius „Kalba, religija, papročiai, švietimas ir ugdymas – nes procesai neįvyksta per vieną dieną, tai ilgalaikė perspektyva o istorija moko, kad tik ugdymas ir yra pagrindas formuoti visuomenės ateitį.“

Juozas „Reikėtų kalbėti apie tai, kas mus jungia. Pirmiausia, manyčiau, tai valstybės ženklai – vėliava, herbas, himnas.“

Antrosios grupės informantų nuomone tautiškumą labiausiai padeda išsaugoti taip pat kalba, papročiai, tradicinės šventės, religija. Būtent šie veiksniai yra pagrindas formuoti visuomenės ateitį.

Trečiosios grupės informantai mano:

Daiva „Kaip minėjau religija yra svarbiausias veiksnys, nes per ją yra diegiamos moralinės vertybės tautoje – tarp jų ir – tautiškumas.“

Petras „Kalba yra tvariausias tautiškumo veiksnys.“

Ona „Kalba, lietuviški vardai ir pavardės, tradicinės šventės.“

Laima „Stipriausias iš jų yra kalba.“

Bronė „Kalba, papročiai, tradicinės šventės. Tai lemia tautinio tapatumo išlaikymo galimybes.“

Trečiosios, vyresnės, grupės informantų nuomone pagrindiniai veiksniai yra visų pirma kalba – tai tvariausias tautiškumo veiksnys ir tai lemia tautinio tapatumo išlaikymo galimybes.

Matyti, kad kalba, lietuviški vardai ir pavardės informantų nuomone yra pagrindinis ir svarbiausias veiksnys, lemiantis lietuvių tautinio tapatumo išlaikymo galimybes. Be jo informantai ypač pabrėžė papročių laikymąsi, tradicinių švenčių šventimą. Kaip vienas iš papildomų veiksnių paminėtas religija. Akivaizdu, kad lietuviams religija yra svarbus tautinio tapatumo išlaikymo veiksnys.

Visų informantų nuomone, kalba yra svarbiausias lietuvių tautiškumo išlaikymo veiksnys, be kurios mes greičiausiai ir neišliktume kaip tauta.

Toliau informantų klausiama: *Kas Jums yra kalba: komunikacijos priemonė, simbolių sistema, individo tapatybės dalis? Paaiškinkite.*

Pirmosios grupės informantai atsakė:

Jonas „Kalba – būdas pažinti pasaulį. Pagrindinis būdas.“

Greta „Komunikacijos priemonė ir tapatybės dalis, kadangi kalba apibrėžia ratą individų (tautą), apibrėžia tuos būdus kuriais jie bendrauja.“

Rokas „Viskas kartu. Tai pasaulėžiūrą formuojantis veiksnys, kurioje užkoduotos mąstymo paradigmos bei kultūriniai simboliai. Be to, tai taip pat komunikacijos priemonė.“

Saulė „Komunikacijos priemonė, kuri gali būti įgimta (ir yra individo tapatybės dalis) arba įgyta (tada ji yra tik komunikacijos priemonė).“

Neda „Kalba man – individo tapatybės dalis.“

Pirmosios grupės informantų nuomone, kalba yra daugiau kaip komunikacijos priemonė, nors jie taip pat mano, kad tai yra ir tapatybės dalis.

Antrosios grupės informantai mano:

Ina „Individo tapatybės dalis pirmiausia, jei kalbame apie gimtąją kalbą, jei apie kitas kalbas tai komunikacijos priemonė.“

Aurelija „Visų pirma tai komunikacijos priemonė ir neabejotinai pati svarbiausia individo tapatybės dalis.“

Asta „Tautos, kultūros, istorijos, mentaliteto, gyvenimo būdo, vertybių ir t.t. atspindys.“

Saulius „Tai yra komunikacijos priemonė ir tik skirtingose kontekstuose kalba atspindi individo tapatybės dalį (vieną svarbiausių).“

Juozas „Sakyčiau, kad kalba yra priemonė žmonių bendravimui, kurią sudaro garsu ištartos kitam asmeniui teisingai suvokiamos simbolių kombinacijos. Ar tai yra susiję su individo tapatybe? Gal tik nedideliu procentu.“

Antrosios grupės informantų nuomonė pasidalino per pusę: vieni mano, kad tai yra komunikacijos priemonė ir su tapatybe nesusijusi, kiti mano, kad tai neabejotinai yra tapatybės dalis.

Trečiosios grupės informantai rašė:

Daiva „Tai individo tapatybės dalis, nes tai vienas iš priklausymo atitinkamai tautai požymių.“

Petras „Tai ne individo, o tautinės tapatybės svarbią dalį sudaranti visuomenės komunikacijos priemonė, kuri kartu atlieka ir kitas visuomenei ir individui svarbias funkcijas.“

Ona „Komunikacijos priemonė ir tapatybės dalis.“

Laima „Visų pirma komunikacijos priemonė. Semiotiniu požiūriu – simbolių sistema. Ne individo, o tautos tapatybės dalis – kalboje užšifruotas glūdi tautos kultūros paveldas.“

Bronė „Kalba – tai vertybė, tautos pagrindas, todėl mes turim kalbą puoselėti, ją išsaugoti.“

Trečiosios grupės informantai mano, kad kalba yra tapatybės dalis, nes būtent joje glūdi tautos kultūros paveldas.

Taigi matyti, kad daugumai informantų kalba yra tapatybės dalis, tik kai kurie informantai nurodo, kad tai yra ne individo, o tautos tapatybės dalis. Jaunimui tai daugiau komunikacijos priemonė, jų manymu šiuolaikiniame globaliame pasaulyje tai yra labai svarbu.

Toliau informantų prašyta atsakyti į klausimą: *Ar, Jūsų nuomone, yra svarbu vartoti gimtąją (lietuvių) kalbą siekiant išsaugoti lietuvių tautinį tapatumą? Kodėl?*

Pirmosios grupės informantų nuomonė:

Jonas „Be abejo svarbu. Kalba šiandien yra vienas iš tų pamatų, kuriuos nugriovus, tautos pastatas ima svyruoti taip, kad tampa pasmerktas sugriūti.“

Greta „Svarbu, kalba yra pagrindinis tautinio tapatumo veiksnys.“

Rokas „Be abejo, joje slypi mūsų kultūros ir mąstymo elementai. Be kalbos, nemanau, kad galima vadintis lietuviais.“

Saulė „Taip, nes, mano nuomone, tai yra vienas svarbiausių tapatumo išsaugojimo veiksnių.“

Neda „Svarbu. Tai tautos kultūros, vertybių dalis. Puoselėdami kalbą mes išlaikome tautiškumą.“

Kaip matyti, jaunimui yra labai svarbu vartoti gimtąją lietuvių kalbą dėl to, kad joje slypi mūsų kultūros ir mąstymo elementai, be kalbos negalėtumėme vadintis lietuviais. Puoselėdami kalbą mes išsaugome lietuviškumą.

Antrosios grupės informantai mano:

Ina „Svarbu. Nes gimtoji kalba yra viena iš reikšmingų aplinkybių daranti tautą savitą.“

Aurelijai „Taip.“

Asta „Taip.“

Saulius „Taip, kalba gyva tol kol ja yra nuolat, visuotinai kalbama ir rašoma (tokia eilės tvarka).“

Juozas „Lietuvoje- svarbu, užsienyje – ne.“

Apibendrinant antrosios grupės informantų atsakymus galima teigti, kad beveik visų nuomonės sutapo – labai svarbu yra vartoti gimtąją lietuvių kalbą, nes kalba yra gyva tol kol ji yra vartojama nuolat, kol ją visuotinai yra kalbama ir rašoma. Tik vienas informantas paminėjo, kad lietuvių kalba yra svarbi tik Lietuvoje, o užsienyje – ne .

Trečiosios grupės informantai rašė:

Daiva „Būtina. Tai tiesiog vienijantis tautą aspektas. Kalbos praradimas manau būtų dar vienas iš požymių, patvirtinančių, kad tauta nyksta.“

Petras „Taip, tai svarbiausias lietuvių tautinio tapatumo veiksnys.“

Ona „Taip, nes įvedus valstybinę kalbą, kuri bus pakankamai kompiuterizuota, kad sugebėtų palaikyti ryšį su pasauliu, tautinio tapatumo neliks.“

Bronė „Labai svarbu vartoti gimtąją kalbą. Kalba tai tautos vertybė. Praradus kalbą dingsta visos istorinės vertybės.“

Trečiosios grupės informantų nuomone, taip pat yra labai svarbu vartoti gimtąją lietuvių kalbą, nes tai yra vienijantis tautą veiksnys ir svarbiausias lietuvių tautinio tapatumo aspektas.

Išanalizavus atsakymus į šį klausimą paaiškėjo, kad visiems informantams labai svarbu yra vartoti gimtąją lietuvių kalbą, siekiant išsaugoti savo tautiškumą, kultūrą ir neišnykti tarp įvairių pasaulio tautų.

Toliau klausiama, *kokias informantai moka užsienio kalbas ir kokios kalbos, jų nuomone, reikalingiausios Lietuvoje, ar svarbu yra mokytis užsienio kalbų dabartiniam jaunimui ir kodėl?*

Pirmosios jaunimo grupės informantai mano:

Jonas „Anglų, vokiečių, šiek tiek lotynų ir esperanto. Akivaizdu, kad svarbu. Atsakymų amplitudė nuo karjeros, iki pasaulio pažinimo.“

Greta „Užsienio kalbų mokėjimas yra labai svarbus, ypač tokiai mažai valstybei kaip Lietuva, nes tik mokėdami kitas kalbas galime dirbti tarptautiniu lygiu ir taip kelti ekonomiką, būti konkurencingi pasaulyje.“

Rokas „Anglų ir truputėlį rusų ir vokiečių. Manau, kad dvi kalbos yra reikalingos Lietuvoje, tai rusų ir anglų. Be abejo svarbu mokytis: globalus amžius, daug kontaktų su kitų šalių atstovais, plačios galimybės keliauti verčia prisitaikyti.“

Saulė „Rusų, vokiečių, anglų. Reikalingiausia – anglų. Jeigu nori mokytis užsienyje, savarankiškai keliauti, skaityti užsienio literatūrą – užsienio kalba būtina.“

Neda „Rusų, anglų. Mano manymu reikalingos abi kalbos. Rusų- bendrauti ir geriau suprasti Rytų kaimynus, anglų- Europoje, globalėjančiame pasaulyje.“

Pirmosios grupės informantų nuomone, užsienio kalbų mokėjimas yra labai svarbus ypač dabartiniam jaunimui. Kalbą mokėti svarbu ir karjerai, ir pasaulio pažinimui. Pagrindinės, reikalingiausios užsienio kalbos šiandien yra be abejo anglų ir rusų kalbos.

Antrosios grupės informantai nurodė:

Ina „Anglų, prancūzų, rusų, truputį italų ir vokiečių. Anglų kalba reikalingiausia, nes ji labiausiai paplitusi. Ne tik jaunimui svarbu mokytis užsienio kalbų, nes tai kitų asmenų/valstybių/kultūrų pažinimo priemonė.“

Aurelija „Anglų, rusų. Šios dvi mano galva ir reikalingiausios iš užsienio kalbų. Kalbų būtina mokytis ne tik jaunimui.“

Asta „Rusų, anglų, prancūzų, kalbos visada svarbu, tai pažinimo, akiračio plėtimo ir kitų kultūrų priartinimo kelias.“

Saulius „Anglų ir rusų laisvai. Lotynų – pagrindai, ketinu pasimokyti italų. Kalba yra pagrindinė komunikacijos priemonė, geresnė komunikacija – geresnis ir tikslesnis tarpusavio supratimas.“

Juozas „Lietuvoje mokytis reikėtų tų kalbų, kurios daugiausiai naudojamos ir pažįstamos pasaulyje.“

Antrosios grupės informantai mano, kad labai svarbu mokėti kuo daugiau užsienio kalbų ir ne tik jaunimui, bet visiems, kad tai yra akiračio plėtimo ir kitų kultūrų priartinimo kelias.

Trečiosios grupės informantai atsakė:

Daiva „Moku rusų, anglų kalbas. Mokytis būtina kitų kalbų ir kuo daugiau, tuo geriau, nes taip žmogus turi didesnę galimybę susikalbėti su kitai žmonėmis, taip skatinamas bendruomeniškumas, pagarba kitai tautybei.“

Petras „Moku anglų, rusų ir lenkų kalbas, kurias ir laikau reikalingiausiomis Lietuvoje užsienio kalbomis. Dabartiniam jaunimui labai svarbu mokytis užsienio kalbų, kurios atveria plačias galimybes orientuotis ir aktyviai veikti Lietuvoje ir pasaulyje.“

Ona „Lietuvių – gimtoji, rusų ir vokiečių kalbu laisvai, anglų skaitau.“

Laima „Anglų, rusų, lenkų, baltarusių. Svarbu, nes ne vienos tik gimtosios kalbos mokėjimo poreikis tiesiogiai susijęs su gyventojų sėslumu: jeigu žmogus niekur neišvyktų, kitų kalbų galima būtų ir nesimokyti.“

Bronė „Lietuvai įstojus į ES, kaip bendravimo priemonė reikalingos anglų ir vokiečių kalbos. Dabartiniam jaunimui privaloma mokėti net kelias kalbas, tai bendram išsilavinimui, bendradarbiavimui.“

Trečiosios grupės informantų nuomonė yra tokia pati – labai svarbu mokėti kuo daugiau užsienio kalbų, dabartiniam jaunimui privaloma mokėti užsienio kalbas, kad galėtų kuo geriau bendrauti ir įgyti geresnį išsilavinimą užsienio šalyse.

Iš gautų atsakymų galima daryti išvadą, kad visų informantų nuomone, užsienio kalbas mokėti yra labai svarbu – tai atveria plačias galimybes orientuotis ir aktyviai veikti Lietuvoje ir pasaulyje, atveria karjeros galimybes, taip skatinamas bendruomeniškumas, pagarba kitai tautybei, keliaujant galima laisvai komunikuoti su įvairių tautybių žmonėmis. Visi informantai paminėjo anglų ir rusų kalbų svarbą. Tai pagrindinės užsienio šalių kalbos, reikalingiausios šiuo metu Lietuvoje.

Informantų klausta: *Ką galėtumėte pasakyti apie anglų kalbos reikšmę, prestižą mūsų visuomenėje?*

Pirmosios grupės informantai sakė:

Jonas „Ji tampa, universalioji“ pasaulio kalba.“

Greta „Anglų kalba yra svarbi šiandienos visuomenėje, tai globali kalba, kurią gali panaudoti visur pasaulyje. Tai ne prestižinė kalba, o greičiau būtinybė.“

Rokas „Svarbi, kasdieninė, tačiau toli gražu jau neprestižinė.“

Saulė „Anglų kalbos reikšmė yra didelė – filmai, dainos, interneto tinklapiai – dauguma anglų kalba. Šios kalbos žinojimas, ypač jaunimo tarpe, yra savaimė suprantamas dalykas, anglų turi mokėti visi.“

Neda „Manau, kad anglų kalba šiuo metu yra svarbiausia užsienio kalba ir integruojantis į Europą be šios kalbos mes neišsiversime.“

Pirmosios grupės informantų nuomone anglų kalbos svarba šiandien yra labai svarbi, kad tai yra globali kalba, tačiau ji nėra prestižinė, bet daugiau jau kasdieninė ir be jos mes jau niekaip neišsiversime.

Antrosios grupės informantai nurodė:

Ina „Ji labiausiai paplitusi iš užsienio kalbų, jei kalbėtume apie „prestižą“, tuomet tokia yra prancūzų kalba, nes tai – diplomatų kalba.“

Aurelija „Na šiuo metu anglų kalba yra madinga.“

Asta „Nieko. Tiesiog taip yra, tai faktas. Anglų kalba tampa pasaulio susikalbėjimo priemone. Gerai, kad tokia yra.“

Saulius „Jokio prestižo, tiesiog šiandien yra anglų ir žvelgiant į perspektyvą, ji vis dar lieka šiandienos tarptautine kalba, ją žinoti būtina.“

Juozas „Tai ne prestižas, tai būtinybė ir pradžių pradžia.“

Antrosios grupės informantų nuomone anglų kalba taip pat yra labai svarbi, tačiau jie mano, kad ji nėra prestižinė, o tiesiog tarptautinė kalba ir ją yra būtina mokėti.

Trečiosios grupės informantai mano:

Daiva „Manau, kad ji yra būtina, nes esame ES dalis. Be anglų kalbos mes visi nesusišnekėtume. Manau, kad yra gerai, kad pasaulyje yra tokia kalba, kuria gali susišnekėti daug tautybių žmonių. Dėl to šios kalbos mokymasis turėtų būti skatinamas valstybės.“

Petras „Tai kelių ekonomiškai, politiškai ir kultūriškai svarbių Vakarų Europos, Šiaurės Amerikos ir kai kurių kitų pasaulio regionų šalių valstybinė kalba, kuri yra pagrindinė tarptautinio bendravimo priemonė Europos Sąjungoje ir kitur.“

Ona „Pagrindinis pavojus išnykti lietuvių kalbai.“

Laima „Šiuo metu tai didelės pasaulio dalies, kuriai priklauso ir Lietuva, pagrindinė bendravimo ir susišnėjimo kalba.“

Bronė „Anglų kalbos mokėjimas, kaip bendradarbiavimo priemonė, tai pasirinkimas studijuoti toje šalyje, norint pažinti šios šalies kultūrą, keliaujant. Lietuvoje visuomenės tarpe anglų kalba didelio prestižo neturi, nebent jaunimo tarpe.“

Trečiosios grupės informantų nuomone anglų kalba yra labai svarbi, tai yra pagrindinė tautinio bendradarbiavimo priemonė ir susišnėjimo kalba.

Galima daryti išvadą, kad visų informantų nuomonės sutapo – anglų kalba nėra prestižinė, ji jau šiuo metu būtina. Tai yra pagrindinė bendravimo ir susišnėjimo kalba. Vienas vyresnio grupės

informantas nurodė, kad ji yra pagrindinė grėsmė lietuvių kalbai, kad ji ilginiui gali išstumti gimtąją kalbą. Tačiau visų informantų nuomone anglų kalbos mokėjimas yra vertinamas teigiamai.

Paskutinis klausimas: *Kaip manote, kokios yra lietuvių kalbos išlikimo galimybės globalėjančiame pasaulyje? Kas tai lemia, kodėl?*

Pirmosios grupės informantai sakė:

Jonas „Lietuvių kalba dėstoma apie 40 aukštųjų mokyklų Europoje. Lietuvių kalba išlaiko tai, ką matė ir kaip matė mūsų protėviai.“

Greta „Kol kas lietuvių kalbos išlikimo galimybės yra geros, tačiau būtina gerinti lietuvių demografinę padėtį.“

Rokas „Manau yra neprastos išlikimo galimybės, nes labiausiai tai lemia žmonių savimonė ir noras išlaikyti kalbą. Manau lietuviams tai svarbu.“

Saulė „Nedidelės. Spartėjant globalizacijai daugėjant skirtingų tautybių asmenų, santuokų, lietuvių kalba nyksta.“

Nedos „Ar išliks kalba priklauso nuo mūsų pačių, nuo kalbos svarbos suvokimo, jos puoselėjimo šeimose.“

Apibendrinant pirmosios grupės informantų atsakymus galima teigti, kad informantai mato lietuvių kalbos išlikimo galimybes, nes jas lemia pačių žmonių savimonė ir noras išlaikyti savo gimtąją kalbą. Tik vienas informantas nurodė, kad spartėjant globalizacijai lietuvių kalba nyksta.

Antrosios grupės informantai mano:

Ina „Labai didelis. Lietuviai yra linkę išsaugoti savo unikalią kalbą. Baltistikos studijos yra ne tik Lietuvos universitetuose.“

Aurelija „Lietuvių kalbos išlikimo galimybės yra tokios pat kaip ir kitų mažų kalbų. Artimiausiu metu tikrai lietuvių kalbai išnykimas negresia.“

Asta „Geros. Lietuviai gerbia ir myli savo kalbą ir ją vartoja noriai, pvz., daug mažiau anglicizmų nei rusai, prancūzai.“

Saulius „Jau minėjau banalią tiesą, kad kalba gyva kol ja yra nuolatos kalbama, tai pasiekti galima be kompromisų ugdant ir šviečiant jaunąją kartą, visapusiškai vartojant ją kaip valstybinę (tai liečia ir tautines mažumas).“

Juozas „Lietuvių kalba išliks, kaip išlikęs ir indų sanskritas.“

Apibendrinant antrosios grupės informantų atsakymus galima teigti, kad visi jie mano, kad lietuvių kalba išliks, nes lietuviai linkę išsaugoti savo unikalią kalbą, kad reikia ją saugoti ugdant ir šviečiant jaunąją kartą ir visapusiškai vartoti ją kaip valstybinę.

Trečiosios grupės informantai rašė:

Daiva „Manau, kad mūsų kalbos, kaip ir tautiškumo išlikimas, priklauso tik nuo mūsų pačių ir nuo mūsų visuomenės pasirinkto kelio.“

Petras „Lietuvių kalbos išlikimą lemia Lietuvos visuomenės tvarumas ir plėtra, kurie taikos sąlygomis priklauso nuo valstybės vykdomos vidaus politikos, ypač ekonomikoje, socialinėje sferoje, švietime ir moksle, ekologijoje ir t.t.“

Ona „Kalbos kompiuterizavimas.“

Laima „Artimiausią 100 metų išliks, o pats globalėjimas keičiasi kas 10 metų, taip kad dar daug kas gali nutikti. Viskas priklausys nuo politikos, bet pati lietuvių kalba dar 100 metų bus vartojama, net jeigu ją totaliai uždraustų.“

Bronė „Lietuvių kalbos išlikimo visuotinumą nulems: gimstamumo padaugėjimas, emigracijos susilpnėjimas. Sustiprintas tautiškumo, Tėvynės meilės įdiegimas jaunimo auklėjime, masiniai renginiai, tai žadins prisiminti, kad mes buvome ir esame galinga Lietuvos valstybė.“

Trečiosios grupės informantų nuomone, kalbos išsaugojimas labai priklauso nuo valstybės vykdomos politikos, kokius veiksmus ji priims įveikti ekonominę krizę, emigracijos sumažinimą ir išlaikyti gimtąją lietuvių kalbą.

Apibendrinant šio klausimo atsakymus galima daryti išvadą, kad informantai lietuvių kalbos išlikimo galimybes mato geras, jie mano, kad tai labai daug priklauso ir nuo mūsų pačių, mūsų noro išlaikyti savo kalbą, nuo kalbos kompiuterizavimo, kad ji kuo ilgiau išliktų pasaulinėse informacijos duomenų bazėse. Taip pat daug informantų paminėjo, kad daug kas priklauso ir nuo mūsų valstybinės politikos, kad valstybė taip pat norėtų išlaikyti gimtąją lietuvių kalbą kaip prioritetinę Lietuvoje.

Apibendrinant visą tyrimą galima teigti, kad darbo pradžioje iškeltas ginamasis teiginys pasitvirtino – *Pagrindinis veiksnys, formuojantis lietuvių tautinį tapatumą, yra gimtoji lietuvių kalba. Kiti veiksniai taip pat yra svarbūs (geografinė padėtis, pilietybė, Lietuvos istorija, dalyvavimas Lietuvos politiniame gyvenime, auklėjimas), tačiau jų vaidmuo yra antraeilis. Pagrindinė priežastis, lemianti lietuvių tautos išnykimą, yra nutautėjimas, kalbos, papročių praradimas. Pagrindinės priežastys, lemiančios lietuvių tautos išlikimą, yra gebėjimas išsaugoti tautiškumą; Lietuvos istorijos faktai; lietuvių vieningumas.* Galima daryti išvadą, kad tarp lietuvių tautinio tapatumo ir gimtosios lietuvių kalbos yra labai glaudus ryšys. Praradę kalbą mes prarastume savo tautinį identitetą, savo šaknis, todėl reikia visomis priemonėmis – tiek valstybinėmis, tiek individualiomis – siekti jos išsaugojimo.

Išvados

1. Išanalizavus teorinę medžiagą galima daryti išvadą, kad tarp tautinio tapatumo ir gimtosios lietuvių kalbos egzistuoja glaudus ryšys. Praradus gimtąją kalbą prarandamas ir vienas iš pagrindinių tautinio tapatumo išlikimo veiksnių. Iš mūsų atlikto sociologinio tyrimo matyti, kad trijų skirtingų amžiaus grupių informantai tautinį tapatumą supranta vienodai: kaip savęs priskyrimą tam tikrai tautai (bendrijai), kurią vienija bendra kalba, istorija, tradicijos, geografinė padėtis. Galima teigti, kad informantų tautinio tapatumo supratimas yra klasikinis, jame atsispindi tapatumo, kalbos ir kitų veiksnių sąsajos.

2. Tyrimo metu iškėlus klausimą: *ką turi Lietuva ypatingą, savita, skirtingą negu kitos Europos šalys?* visi informantai kaip prioritetinį veiksnių nurodė mūsų gimtąją lietuvių kalbą. Galima daryti išvadą, kad lietuviai didžiuojasi savo Tėvyne ir žino apie mūsų lietuvių kalbos išskirtinumą pasaulio kalbų bei kultūrų žemėlapyje. Informantai nemano, kad Lietuva galėtų išnykti dideliame Europos žemėlapyje, nes lietuvių kalba kaip lietuviybės simbolis yra vartojama, savita, nepaisant to, kad ir kinta.

3. Tyrimo metu iškėlus klausimą *Kokiu istoriniu laikotarpiu buvo geriausiai puoselėjamas tautiškumas, lietuviybė?* nustatyta, kad visų trijų amžiaus grupių informantai beveik vieningai nurodė laikotarpį, vadinamą „Smetonos Lietuva“ ir sovietinės okupacijos metą, kada lietuviai labai stengėsi išlaikyti savo gimtąją kalbą, papročius ir tradicijas. Informantai taip pat paminėjo ir Lietuvos Sąjūdžio laikus, kai lietuviai vieningai stojo į kovą prieš rusų okupantus. Manoma, kad lietuviams ypač svarbu jų vieningumas, susitelkimas ir savo tapatybės išsaugojimas pačiais sunkiausiais istoriniais laikotarpiais, kai iškyla reali grėsmė jų tautiškumo išsaugojimui.

4. Tyrimo metu norėta išsiaiškinti, *ar lietuvių kalba yra komunikacijos priemonė, simbolių sistema ar individo tapatybės dalis.* Nustatyta, kad informantams gimtoji lietuvių kalba yra tapatybės dalis, tik jaunimo grupei gal ji daugiau yra kaip komunikacijos priemonė, nors ir jie neneigia kalbos kaip tapatumo išraiškos. Manoma, kad jaunimas daug lengviau adaptuojasi šiuolaikiniame globaliame pasaulyje ir kalbą linkęs vertinti kaip komunikacijos priemonę. Kitų kartų atstovams vartojama lietuvių kalba - tai daugiau jų tapatumo, lietuviybės išraiška.

5. Tyrimu siekta išsiaiškinti *užsienio kalbų svarbą ir ypač anglų kalbos.* Paaiškėjo, kad visų trijų amžiaus grupių informantai mano, kad užsienio kalbas studijuoti yra labai svarbu ir tai atveria plačias galimybes orientuotis ir aktyviai veikti Lietuvoje ir pasaulyje. Tyrimo metu paklausus apie anglų kalbos prestižą mūsų visuomenėje galima daryti išvadą, kad visi informantai mano, jog anglų kalba nėra prestižinė, bet reikalinga jau kaip būtinybė tam, kad galėtume

kontaktuoti su kitais žmonėmis; šiam tikslui labai svarbi būtent anglų kalba (ji informantų laikoma tarptautine kalba).

6. Tyrimo metu norėta išsiaiškinti, *kokios yra lietuvių kalbos išlikimo galimybės globalėjančiame pasaulyje*. Informantai mato geras kalbos išlikimo galimybes ir mano, kad tai priklauso daugiausiai nuo mūsų pačių, nuo mūsų noro išlaikyti savo gimtąją kalbą. Paminėtas ir kalbos kompiuterizavimas, valstybės vykdoma politika – informantų nuomone, ji nėra pakankama. Informantai nemano, kad lietuvių kalba artimiausiu metu gali išnykti, nes mūsų tyrimo lietuviai vis tik linkę vartoti ir išsaugoti savo kalbą.

7. Apibendrinančią viso tyrimo išvadą galima daryti tokią: darbo pradžioje iškeltas ginamasis teiginys, kad *Pagrindinis veiksnys, formuojantis lietuvių tautinį tapatumą, yra gimtoji lietuvių kalba. Kiti veiksniai taip pat yra svarbūs (geografinė padėtis, pilietybė, Lietuvos istorija, dalyvavimas Lietuvos politiniame gyvenime, auklėjimas), tačiau jų vaidmuo yra antraeilis. Pagrindinė priežastis, lemianti lietuvių tautos išnykimą, yra nutautėjimas, kalbos, papročių praradimas. Pagrindinės priežastys, lemiančios lietuvių tautos išlikimą, yra gebėjimas išsaugoti tautiškumą; Lietuvos istorijos faktai; lietuvių vieningumas* pasitvirtino. Tyrimo metu išaiškėjo, kad tautinis tapatumas ir gimtoji lietuvių kalba yra glaudžiai susiję. Praradę kalbą mes prarastume pagrindinį savo tautos išsaugojimo veiksnį; be kalbos nebeturėtume savo tęstinumo tam, kad išliktume lietuviais, lietuvių tauta.

Literatūra

1. Akstinavičiūtė I., Petraitytė D. 2007: Lietuvių tautinės tapatybės simbolinių komponentų konfigūracijos. – *Filosofija. Sociologija* 18, 14.
2. Aleknaitė-Bieliauskienė R. 2005: *Tautinės tapatybės dramaturgija: lietuvių tautinis identitetas ir integralumas kintančiame pasaulyje*. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
3. Anderson B. 1999: *Įsivaizduojamos bendruomenės. Apmastymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*. – Vilnius: Rosma.
4. Antaninė D. 2002: Asmens tautinio tapatumo tapsmas. Sociopsichologinės šio proceso interpretacijos. – *Mintis ir veiksmas* 2, 26.
5. Aramavičiūtė V. 2005: Tautinis tapatumas ir jo kaita vyresniame mokykliniame amžiuje. – *Mokslo darbai: Pedagogika* 79, 41.
6. Armanavičiūtė V. 2005: *Tautinis tapatumas ir jo kaita vyresniame mokykliniame amžiuje*. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 44.
7. Balčius J. 2005: *Dorovinio lietuvių identiteto prigimtis ir prasmė*. – Vilnius: Standartų spaustuvė, 22 .
8. Baltrušaitytė L. 2007: *Tautinis tapatumas globalizacijos sąlygomis*. Magistro darbas.
9. Beresnevičius G. 2004: *Lietuvių religija ir mitologija*. – Vilnius: Tyto alba.
10. Bourdieu, Pierre & Loic J.D. Wacquant 1992: *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*. – Vilnius: Baltos lankos.
11. Čiubrinskas V. 2008: *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
12. Donskis L. 2006: Globalizacija ir tapatybė: asmeninės pastabos apie lietuviškuosius tapatybės diskursus. – *Sociologija ir veiksmas* 2, 32.
13. *Europos bendrijų komisijos komunikatas*. Daugiakalbystė – Europos turtas ir bendras rūpestis. – Prieiga per internetą: ec.europa.eu/language/dokumens/20080566.lt
14. Gellner E.1996: *Tautos ir nacionalizmas*. – Vilnius: ALF programa „Švietimas Lietuvos ateičiai“.
15. Giddens A. 2000: *Modernybė ir asmens tapatybė*. – Vilnius: Pradai.
16. Giddens, A. 2005: *Sociologija*. – Vilnius: Poligrafija ir informatika.
17. Grigas R. 2003: Šiuolaikinio lietuvių nacionalinio būdo bruožai. Nerimą keliančios trajektorijos. – *Filosofija. Sociologija* 1, 22.
18. Grigas R. 2004: *Savasties ieškojimai arba laiškai Amerikos lietuviams*. – Vilnius: Margi raštai.

19. Grigas R. 1995: *Tautos likimas*. – Vilnius: Rosma.
20. Grigas R. 2001: *Tautinė savivoka*. – Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
21. Grigas R. 2004: *Savasties ieškojimas arba laiškai Amerikos lietuviams*. – Vilnius: Margi raštai.
22. Grigas R. 2007: *Lietuvių socioetnogenezė: dabartinio fono kontūrai. Lietuvių tauta ir pasaulis. Lietuvių tautos savimonė ir tautiškumas: dabarties vaizdas ir perspektyva*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
23. Gustainienė M., Kundrotas H. 2006: Gimtoji kalba ugdymo institucijose. – *Gimtasis žodis* 1, 3.
24. Hartmanas N. 1989: *Apie etinių vertybių esmę. Gėrio kontūrai*. – Vilnius.
25. Koščic I. 2011: *Jaunimo tautinės tapatybės raiška: sociologinės išvalgos (VPU atvejis)*. Magistro baigiamasis darbas.
26. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/language/dokuments/2008_0566_lt.pdf-Windows. European Commission.
27. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/balsuok2012/politikoakimis/lkasciunas-kur-slypi-lietuvos-valstybingumo-saltinis>. Kur slypi Lietuvos valstybingumo šaltinis.
28. Prieiga per internetą: http://www.elibrary.lt/resursai/Mokslai/VU/Sociologija_2002_Nr2.pdf
29. Prieiga per internetą: <http://www.tautininkusajunga.lt/lt/principai/tautiskumas-kultura.html>. Tautiškumas ir kultūra.
30. Prieiga per internetą: <http://www.centropartija.lt/pareiskimai/231-dl-esmini-vietimo-problem-sprendimo>. Dėl esminių švietimo problemų sprendimo.
31. Juozaitis A. 2000: Lietuvos idėja, arba kam priklauso Tėvynė. – *Valstybės kūrimo drama: krizė ir vizijos*. – Vilnius.
32. Juozaitis A. 2004: Gyvenimas be lietuviško žodžio – ne gyvenimas. – *Kalbos kultūra* 77, 138.
33. Kalėdienė L. 2010: Lietuvių perspektyva Lietuvos miestuose. – *Miestai ir kalbos*, 88.
34. Keinys S. 2012: *Lietuvių terminologijos raida*. – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
35. Koženiausienė R. 2005: Gimtosios kalbos vadovėlis – tautos dorovinių vertybių ugdytojas. – *Gimtasis žodis* 8, 44.
36. Kuzmickas B. 1996: *Šiuolaikinė lietuvių tautinė savimonė*. – Vilnius: Rosma, 37.
37. Leonavičius J. 1993: *Sociologijos žodynas*. – Vilnius: Žodynas.
38. Leonavičius V. 1996: Lietuvių tautinio tapatumo konstravimas. – *Filosofija. Sociologija* 2, 29–30.
39. Lewis R. D. 2002: *Kultūrų sandūra*. Vilnius.
40. LR švietimo įstatymas 2003: *Valstybės žinios* 63.
41. Maceina A. 2002: *Raštai* 8. – Vilnius: Mintis.
42. Mack J. E. 1983: Nationalism and the Self. – *Psychohi-story Review* 11(2–3), 54.

43. Marcia J. 1994: *Identity and psychotherapy. Interventions for Adolescent Identity*. –Thousand Oaks: Sage, 55.
44. Matonytė I. 2001: *Posovietinio elito labirintai*. – Vilnius: Knygiai.
45. Matulionis A. V. 2010: *Lietuvos studentijos socialinio portreto bruožai*. – Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
46. Mikelionienė M., Rašomavičienė B. 2008: *Globalizacijos iššūkiai šiuolaikiniam studentų tautiniam tapatumui*. – Vilnius: Vilniaus kolegija.
47. Murdock G. P. 1993: *Kultūros prigimtis*. Sud. Ž. Bieliauskas, S. Juknevičius. – Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 182.
48. Pruskus V. 2004: *Multikultūrinė komunikacija ir vadyba*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
49. Ramonienė M. 2010: *Miestai ir kalbos*. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
50. Rubavičius V. 2007: *Lietuvių tautos tapatybė: tarp realybės ir utopijos*. – Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.
51. Smith A. D. 1999: *Myths and Memories of the Nation*. – Oxford: Oxford University Press.
52. Stunžienė G. 2011: Gimtosios kalbos reikšmė asmenybės ugdymui. – Prieiga per internetą: <http://www.culture.lt/satenai/?id=17506>.
53. Šalkauskis S. 1993: *Raštai 3* – Vilnius: Mintis.
54. Šutinienė I. 2008: *Lietuvių tautinio identiteto raiška globalizacijos kontekstuose: tarp lokalumo ir daugiakultūriškumo*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008.
55. Taljūnaitė M. 2006: Lietuvių tautinio tapatumo konstravimas sociologiniuose tyrimuose. – *Filosofija.Sociologija* 2, 8–17.
56. Vaicekuskienė L. 2010: Globalioji daugiakalbystės perspektyva: anglų kalbos vieta miestų erdvėje. – *Miestai ir kalbos*. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 198.
57. Vileikienė L. 2010: Daugiakalbystė didžiuosiuose Lietuvos miestuose. – *Miestai ir kalbos*. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 38.
58. Zabarskaitė J. 2012: *Ar pavyktų išdidžiai pasakyti- aš esu joks?* – Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-10-16-jolanta-zabarskaite-ar-pavyktu-isdidziai>
59. Zinkevičius Z. 2004: Spaudos atgavimo šimtmetis ir lietuvių kalba. – *Kalbos kultūra* 77, 9.

Santrauka

Darbo tema – Gimtoji kalba kaip tautinio tapatumo išsaugojimo prioritetas (trijų kartų įžvalgos).

Temos aktualumas ir problema. Gimtoji kalba yra viena iš svarbiausių tautinio tapatumo testinumo gijų. Tai ne vien skambūs žodžiai, tai gyvenimo patirtis, tautos dvasios šaltinis, savitumas, kalbos bendrumo jausmas, kuris tampantis įsitikinimu darosi ir tautinio, dorovinio bei kultūrinio identiteto esminga dalimi. Kalbos vaidmuo yra išskirtinis. Sunku atrasti ką nors kitą nei kalba, kas būtų vienodai svarbus ir suvienytų visus tautinės ir politinės bendruomenės narius.

Darbo tikslas – ištirti trijų kartų tautinius prioritetus: pasitelkus lyginamąją analizę atskleisti gimtosios (lietuvių) kalbos vaidmenį siekiant išsaugoti ir sustiprinti lietuvių tautinį tapatumą. Šiame magistro darbe bus analizuojamas tautinis tapatumas ir jo santykis su gimtąja kalba.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti lietuvių tautinį tapatumą (lietuvybę) atspindinčius elementus, jų raišką ir kaitą mūsų visuomenėje.
2. Atskleisti lietuvių tautinio tapatumo išlaikymo galimybes integruojantis į pasaulinę erdvę.
3. Ištirti gimtosios kalbos ir tautinio tapatumo santykį, apibrėžti lietuvių kalbą kaip lietuvybės požymį.
4. Išnagrinėti kalbines nuostatas ir savęs identifikavimo problemas globalizacijos akivaizdoje.
5. Išanalizuoti lietuvių tautiškumo, lietuvybės, lietuvių kalbos kaip dorovinių vertybių sistemos svarbą asmenybės vertybinių principų formavimuisi.
6. Atlikti kokybinį tyrimą ir sužinoti trijų kartų vertinimą apie jų gimtąją lietuvių kalbą kaip pagrindinį tautinio tapatumo išsaugojimo veiksnį.

Darbo metodai:

1. Dokumentų (mokslinės, publicistinės, statistinės literatūros) analizė.
2. Pusiau struktūruotas interviu.

Ginamasis teiginys. Pagrindinis veiksnys, formuojantis lietuvių tautinį tapatumą, yra gimtoji lietuvių kalba. Kiti veiksniai taip pat yra svarbūs (geografinė padėtis, pilietybė, Lietuvos istorija, dalyvavimas Lietuvos politiniame gyvenime, auklėjimas), tačiau jų vaidmuo yra antraeilis. Pagrindinė priežastis, lemianti lietuvių tautos išnykimą, yra nutautėjimas, kalbos, papročių praradimas. Pagrindinės priežastys, lemiančios lietuvių tautos išlikimą, yra gebėjimas išsaugoti tautiškumą; tai ir Lietuvos istorijos faktai, lietuvių vieningumas.

Teorinis tyrimo pagrindas. Lietuvos buvimas pasaulyje skleidžiasi konkrečia kalba, kuria reiškiasi savitas pasaulio pažinimo visuomeniškumas, istoriškumas ir kultūra (Balčius 2005: 20). Kalbos vaidmuo yra išskirtinis. Sunku atrasti ką nors kitą, kas būtų vienodai svarbus ir suvienytų visus tautinės ir politinės bendruomenės narius. Juk kalba – neišvengiamai kiekvienam asmeniškai, ir visiems, kaip vienos bendruomenės nariams, yra artimas dalykas. Ji yra tam tikras mūsų psichologinio saugumo garantas: tai *tautiečio* jausmas, kylantis iš priklausymo kalbinei bendruomenei, kuri visada yra tauta ir dažniausiai valstybė.

Pagrindinės išvados:

1. Išanalizavus teorinę medžiagą galime daryti išvadą, kad tarp tautinio tapatumo ir gimtosios lietuvių kalbos egzistuoja glaudus ryšys. Praradus gimtąją kalbą prarandamas ir pagrindinis tautinio tapatumo išlikimo veiksnys.

2. Tyrimo metu norėta išsiaiškinti, ar lietuvių kalba yra komunikacijos priemonė, simbolių sistema ar individo tapatybės dalis nustatėme, kad daugumai informantų gimtoji lietuvių kalba yra tapatybės dalis, tik jaunimo grupei ji daugiau yra kaip komunikacijos priemonė, nors ir ši tiriamųjų grupė neneigia kalbos kaip tapatumo išraiškos. Manoma, kad jaunimas daug lengviau adaptuojasi šiuolaikiniame globaliame pasaulyje ir kalbą mato daugiau kaip komunikacijos priemonę, o kitų kartų atstovams kalba – daugiau tapatumo išraiška.

3. Tyrimo metu norėta išsiaiškinti, kokios yra lietuvių kalbos išlikimo galimybės globalėjančiame pasaulyje. Nustatyta, kad informantai mato geras kalbos išlikimo galimybes ir mano, kad tai priklauso daugiausiai nuo mūsų pačių, nuo mūsų noro išlaikyti savo gimtąją kalbą. Informantai nemano, kad lietuvių kalba artimiausiu metu gali išnykti, nes lietuviai labiau linkę vartoti ir išsaugoti savo kalbą.

4. Apibendrinanti viso tyrimo išvada – darbo pradžioje iškeltas ginamasis teiginys pasitvirtino. *Pagrindinis veiksnys, formuojantis lietuvių tautinį tapatumą, yra gimtoji lietuvių kalba. Kiti veiksniai taip pat yra svarbūs (geografinė padėtis, pilietybė, Lietuvos istorija, dalyvavimas Lietuvos politiniame gyvenime, auklėjimas), tačiau jų vaidmuo yra antraeilis. Pagrindinė priežastis, lemianti lietuvių tautos išnykimą, yra nutautėjimas, kalbos, papročių praradimas. Pagrindinės priežastys, lemiančios lietuvių tautos išlikimą, yra gebėjimas išsaugoti tautiškumą; tai yra ir Lietuvos istorijos faktai; lietuvių vieningumas.*

Pagrindinės sąvokos: tautinis tapatumas, tautiškumas, pilietiškumas, tautinio tapatumo išsaugojimo veiksniai.

Summary

Native Language as a Priority for Preserving National Identity (Insights of Three Generations)

Topic of the thesis – Native Language as a Priority for Preserving National Identity (Insights of Three Generations).

Relevance and problem of the topic. Native language is one of the most important links of continuity of national identity. It is not only high-sounding words but also life experience, source of national spirit, peculiarity and sense of belonging to the same linguistic community, which, while gradually turning into personal conviction, becomes an essential part of national, moral and cultural identity. The role of language is exceptional. It is hard to find any other element as important as the language itself, bringing all members of the national and political community into a single whole.

The goal of the thesis – to examine national priorities of three generations; by means of comparative analysis, reveal the role of the native (Lithuanian) language in pursuit of preserving and strengthening Lithuanian national identity. Therefore, the Master's thesis will address national identity and its relationship with the native language.

Objectives of the thesis:

1. To analyse the elements reflecting Lithuanian national identity (Lithuanianhood), their expression and change in our society.
2. To reveal the possibilities for preserving Lithuanian national identity in the process of global integration.
3. To examine the relationship between native language and national identity; to define the Lithuanian language as an inherent feature of Lithuanianhood.
4. To explore linguistic principles and problems of self-identification in the face of globalisation.
5. To analyse the role of Lithuanian nationality, Lithuanianhood and the Lithuanian language as a system of moral values in the development of personal values.
6. To carry out a qualitative research in order to find out how three generations evaluate their native Lithuanian language as the main factor for preserving national identity.

Methods of the thesis:

1. Documentary analysis (scientific, publicistic literature).
2. Interview.

Proposition defended in the thesis. Native Lithuanian language is the main factor shaping Lithuanian national identity. Other factors are also important (geographical location, citizenship, history of Lithuania, participation in Lithuania's political life, upbringing) but their role is only secondary. The main reason determining the decline and fall of the Lithuanian nation is denationalization, loss of language and customs. The main reasons determining the survival of the Lithuanian nation are the ability to preserve nationality; it also covers the facts of the history of Lithuania and the unity of the Lithuanian nation.

Theoretical basis of research. Lithuania's presence in the world unfolds itself by a specific language expressing a peculiar public spirit, historicity and culture of the knowledge of the world. Language plays an exceptional role. It would be hard to find any other element as important as the language itself, drawing all members of the national and political community together. After all, the closeness of language inevitably reveals at both personal and community level. It is a certain guarantor of our psychological security: it is a *fellow country-man's* feeling arising out of belonging to the same linguistic community, which are always a nation and most commonly a state.

Main conclusions:

1. The analysis of theoretical material leads to the conclusion that there is a close relationship between national identity and native Lithuanian language. Once the native language is lost, the main factor for preserving national identity is lost as well.

2. The research tried to answer whether the Lithuanian language is a means of communication, a system of symbols or a part of individual identity. The study determined that it is a part of national identity for most of the informants, only a youth group find it more like a means of communication, even though this group of the informants does not deny language as the expression of identity. It is believed that youth find it much easier to adapt to contemporary global world and perceive language as a means of communication, whereas representatives of other generations tend to see it as an expression of identity.

3. The research tried to identify the possibilities of survival of the Lithuanian language in the increasingly global world. It was established that the informants see good possibilities for survival of the language and believe that it mostly depends on us and our willingness to preserve our mother tongue. The informants do not believe that Lithuanian may get extinct in a short term because Lithuanians are more prone to use and preserve their mother tongue.

4. The general research conclusion – the proposition brought forward in the beginning of the thesis proved to be right. *Native Lithuanian language is the main factor shaping Lithuanian national identity. Other factors are also important (geographical location, citizenship, history of Lithuania, participation in Lithuania's political life, upbringing) but their role is only secondary.*

The main reason determining the decline and fall of the Lithuanian nation is denationalization, loss of language and customs. The main reasons determining the survival of the Lithuanian nation are the ability to preserve nationality; it also covers the facts of the history of Lithuania and the unity of the Lithuanian nation.

Keywords: national identity, nationality, citizenship, factors for preserving national identity.

Priedai

Priedas Nr. 1.

Tyrimo „Lietuvių tautinio tapatumo išsaugojimo veiksnių sociologinė analizė“ interview klausimai

Gerbiamieji,

atliekamas sociologinis tyrimas, kurio tikslas – ištirti, kaip skirtingų kartų žmonės suvokia tautinį tapatumą bei jo ryšį su gimtąja kalba, kaip vertina kintančias tautiškumo vertybines pozicijas globalėjančioje visuomenėje. Tyrimo rezultatai gali būti pritaikyti ateinančių kartų ugdymo procese, o gauta informacija gali padėti atsakyti į klausimus, ar vykstant politinėms, ekonominėms, socialinėms permainoms visuomenėje, kinta ir tautinio identiteto raiška. Ar apskritai ateityje Lietuva išstiprs kaip valstybė, ar turės Lietuvos žmonių potencialo išlaikyti tautinę savimonę bei savigarbą globalėjančiame pasaulyje? Kokie veiksniai padės ją išsaugoti? Gimtoji kalba, istorija, tradicijos?

Apklausa yra anoniminė, todėl prašome atvirai atsakyti į klausimus. Iš anksto dėkojame už bendradarbiavimą.

1. Kaip manote, kas yra tautinis tapatumas?
2. Kurie iš toliau vardijamų veiksnių lemia Jūsų tautinį tapatumą (geografinė padėtis, gimtoji lietuvių kalba, dalyvavimas Lietuvos politiniame gyvenime, pilietybė, auklėjimas, tėvo/motinos tautybė ar kiti veiksniai)? Su kuo Jūs save tapatinate? Kodėl?
3. Ką Jums reiškia būti lietuviu? Papasakokite.
4. Ką turi Lietuva ypatinga, savita, skirtinga negu kitos Europos šalys?
5. Kaip Jūs vertinate lietuvius palyginti su kitų kraštų žmonėmis? Ar jie linkę nutautėti, o gal priešingai – labiau linkę išsaugoti savo tapatumą? Kokie veiksniai tai įtakoja? Argumentuokite.
6. Kaip manote, kokios tautybės labiausiai linkusios prarasti savo tautiškumą?
7. Įvertinkite ir pakomentuokite lietuvių tautos tvėrmės motyvus:

Priežastys, lemiančios lietuvių tautos išnykimą	Priežastys, lemiančios lietuvių tautos išlikimą
Nutautėjimas, kalbos, papročių praradimas	Gebėjimas išsaugoti tautiškumą
Emigracija	Tėvynės meilė
Gimstamumo mažėjimas	Lietuvių vieningumas
Ekonominė krizė	Lietuvos istorijos faktai
Savižudybės, girtuoklystė	Kiti veiksniai
Asimiliacija (tautų susilieėjimas), globalizacija	
Kiti veiksniai	

8. Kokiu, Jūsų manymu, istoriniu laikotarpiu buvo geriausiai puoselėjamas lietuvių tautiškumas, lietuvybė? Pakomentuokite.

9. Ar dabartinėje Lietuvos valstybinėje vykdomoje politikoje skiriamas pakankamas dėmesys lietuvių tautiškumui išsaugoti? Kodėl?

10. Kurie iš toliau vardijamų veiksnių, Jūsų manymu, labiausiai lemia lietuvių tautinio tapatumo išlaikymo galimybes? Nurodykite tris pagrindinius elementus: kalba, papročiai, tradicinės šventės, lietuviški vardai ir pavardės, liaudies dainos, tradicinis maistas, tautiniai drabužiai, religija, ar kita). Kodėl taip manote?

11. Kas Jums yra kalba: komunikacijos priemonė, simbolių sistema, individo tapatybės dalis? Paašškinkite.

12. Ar, Jūsų nuomone, yra svarbu vartoti gimtąją (lietuvių) kalbą siekiant išsaugoti lietuvių tautinį tapatumą? Kodėl?

13. Kokias užsienio kalbas mokate? Kaip manote, kuri užsienio kalba reikalingiausia Lietuvoje? Ar svarbu mokytis užsienio kalbų dabartiniam jaunimui? Kodėl?

14. Ką galėtumėte pasakyti apie anglų kalbos reikšmę, prestižą mūsų visuomenėje?

15. Kaip manote, kokios yra lietuvių kalbos išlikimo galimybės globalėjančiame pasaulyje? Kas tai lemia, kodėl?

Jūsų amžius, lytis ir tautybė.....